

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ústav dějin křesťanského umění

Eduard Sitař

**Historie bojů o víru na Mělnicku
v období selského povstání a jejich ohlas
v dobové literatuře**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Obříství dne 26. 03. 2017

Eduard Sitař

Bibliografická citace

Historie bojů o víru na Mělnicku v období selského povstání a jejich ohlas v dobové literatuře [rukopis]: Sitař Eduard – bakalářská práce; vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. – Praha, 2017. – s. 117

Anotace

Tématem této bakalářské práce je situaci našich předků v období před a v průběhu selského povstání v 17. století a jejich boj za církevní svobodu na Mělnicku. Konkrétně se zabývá rozborem průběhu povstání ve sledovaném území, ale v návaznosti na okolní regiony a také zachycením ohlasů těchto bojů v dobové literatuře.

Tato práce v první kapitole popisuje stav, který panoval ve státě a v církvi v průběhu 17. století, do doby vypuknutí selského povstání. V kapitole druhé nám přibližuje nutné předpoklady pro vznik povstání a některé jeho aspekty. Třetí kapitola se věnuje průběhu povstání v mělnickém regionu. Situaci na jednotlivých panstvích zachycuje tak, jak dokládají dochované prameny.

Čtvrtá kapitola se věnuje rozboru literatury, která reflektuje sledované období. Jsou zde zachyceny ohlasy v zahraničním tisku, které povstání vyvolalo. Zde jsou rovněž rozebrána prozaická díla inspirovaná historií těchto událostí. Kapitola prezentuje i ojedinělý ohlas zachycený v poezii.

Klíčová slova

selské povstání – Česko – 17. století

Česko – dějiny – 1680

Abstract

The subject of this thesis is the situation of our ancestors in the period before and during the peasant uprising in the 17th century and their fight for religious freedom in Mělník region. More specifically it deals with the analysis of the uprising process in the monitored area, but in the relation to neighboring regions and also with capturing the responses of these struggles in contemporary literature.

This work, in the first chapter, describes a general order, which prevailed in the state and church during the 17th century, till the uprising of the peasants. In the second chapter, it describes more precisely prerequisites necessary for the emergence of the uprising and some of its aspects. Third chapter describes the progress of the uprising in the region of Mělník. The situation on individual manors is captured as described by preserved sources. Fourth Chapter is dedicated to the analysis of the literature, which reflects monitored period. Captures the feedback of the foreign press, which the uprising caused. Furthermore, there is discussed prose inspired by these historical events, as well as infrequent response captured in the poetry.

Keywords

peasant uprising – Czechia – 17th century

Czechia – history – 1680

Počet znaků (včetně mezer): 144 232

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc., za to, že se ujal vedení mé práce a cennými radami mi pomohl k jejímu dokončení. Dále bych rád poděkoval za konzultace doc. PhDr. Petru Kubínovi, Th.D., Ph.D., doc. PhDr. Janu Kiliánovi, Ph.D., a Mgr. Petru Kopičkovi. Mé poděkování patří i všem archivářům, zejména těm ze SOkA Mělník, kteří mi ochotně pomáhali při hledání dokumentů. Závěrem bych poděkoval i svému synovi, který po celou dobu trpělivě obcházel hromádky všudypřítomných knih.

Obsah

Úvod.....	9
1. Historické souvislosti.....	10
1.1. Situace v zemi v době pobělohorské.....	10
1.2. Situace v církvi.....	13
2. Od rekatolizace k selskému povstání.....	14
2.1. Rekatolizace.....	14
2.1.2. Řády.....	16
2.1.3. Konfiskace a emigrace.....	18
2.2. Selské povstání v Čechách.....	19
2.2.1. Vypuknutí rebelie.....	20
2.2.2. Situace poddaných v období vypuknutí nepokojů.....	20
2.2.3. Berně, kontribuce a robota.....	21
2.2.4. Inter arma non silent musae.....	24
2.2.5. Člověčenství a lidská důstojnost.....	25
2.2.6. Vůdčí osobnosti.....	26
2.2.7. Úloha písařů.....	26
2.2.8. Stížnosti a stížné články.....	28
2.2.9. Úloha zbraní.....	31
2.2.10. Nestranný soupeř.....	34
3. Povstání na Mělnicku.....	35
3.1. Územní srovnání v návaznosti na vývoj krajského zřízení v zemích koruny české.....	35
3.2. Ohniska nepokojů.....	36
3.2.1. Panství Mělník.....	36
3.2.2. Rychta (Mělnické) Vtelno.....	44
3.2.3. Panství (Dolní) Beřkovice.....	46
3.2.4. Panství Vidim.....	53
3.2.5. Ves Liběchov.....	53
3.2.6. Panství Obříství.....	54
3.2.7. Ves Dušníky.....	54
3.2.8. Boje u Horní Libchavy.....	55
3.3. Území nezasažená rebeliemi.....	56
4. Ohlasy povstání v dobové literatuře.....	58
4.1. Tři železné koruny.....	59
4.1.1. Železná koruna – V. Lipovský.....	59
4.1.2. Železná koruna – J. Svátek.....	62
4.1.3. Železná koruna – V. Kaplický.....	65
4.1.4. Boží znamení, legendy a báje.....	66
4.2. Reminiscence, osobní postoje a svědomí.....	67
4.2.1. Tovarýšstvo Ježíšovo.....	67
4.2.2. Knížka o Jezovitech.....	68
4.3. Hra v kostky.....	69
Závěr.....	71
Seznam použitých zkratk.....	75
Seznam odborné literatury.....	76
Odborné publikace.....	76

Periodika, sborníky, články a ostatní zdroje	79
Elektronické zdroje	82
Přílohy	84

Úvod

Tato práce se zabývá rozborem událostí v období selských nepokojů v 17. století a má stanoveny dva hlavní úkoly: do jaké míry byl počátek nepokojů na Mělnicku ovlivněn otázkou konfese a zachycení dobových ohlasů na selské rebelie v literatuře. Práce vychází zejména z dochovaných historických pramenů, které edičně zpracoval kolektiv historiků pod vedením dr. Čáňové a následně v podobě monografie i profesor Čechura. Tyto dva hlavní zdroje jsou doplněny celou řadou poznatku získaných studií v archivech a rozborem další historické literatury.

První kapitola přibližuje stav ve společnosti i v církvi, který v zemi panoval v průběhu sledovaného období, a rovněž také naznačuje historický vývoj, který selským nepokojům předcházel.

Druhá kapitola pak dále přibližuje další úseky historie, ale v převážně části se zaměřuje na nutné předpoklady vzniku nepokojů. Věnuje se vývoji situace v průběhu rekatolizace, konfiskacím i úloze řádů. Postavení poddaných, výběru daní i robotním povinnostem, ale i úloze vůdčích osobností a písařů. Zaznamenává i nejdůležitější spouštěcí impuls, který způsobila morová epidemie.

Třetí kapitola se již samostatně věnuje selským nepokojům v oblasti Mělnicka. Rebelie jsou v této oblasti sledovány v časové posloupnosti a jsou zaznamenány podle situace na jednotlivých panstvích a podle jednotlivých ohnisek nepokojů. Je zde také věnována pozornost vzájemné spolupráci nejenom v rámci Mělnicka, ale rovněž s dalšími lokalitami. Je zde věnována pozornost i lokalitám, které se do nepokojů nezapojily.

Čtvrtá kapitola se věnuje dobovým ohlasům v literatuře. Seznamuje rovněž s ohlasy událostí, které zaznamenal dobový zahraniční tisk. Z beletristické tvorby přináší zajímavé srovnání tří románů se stejným názvem, které se věnují období selského povstání, ale i další ukázky přibližující dobový náhled na období 17. století. Tato kapitola předkládá i ojedinělou ukázkou z poezie.

Závěrečná část vyhodnocuje historické souvislosti a také faktory, které ovlivnily vznik nepokojů, a rovněž se věnuje rozboru beletristických ukázek, které konfrontuje se získanými faktickými poznatky.

1. Historické souvislosti

Prohlubováním sociálního i náboženského napětí počátkem 15. století dochází ke krizi feudálního systému a řízení státu šlechtou se začíná rozpadat. Přestávají fungovat základní složky, jako např. soudy a úřady zemských desek.

Rozpadem systému sice nedošlo ke ztrátě monarchistické formy, ale na správu se postupně začínají podílet další vrstvy společnosti. Ke slovu se hlásí nižší šlechta, ale i samotná města. Společně negativně zasahují do dění na venkově skupováním nemovitostí pouze za účelem získání dalšího majetkového prospěchu, bez vztahu k půdě i jejím obhospodařovatelům.

Během dalších dvou století dochází ke konfrontacím panovníka se šlechtou i mezi stavy samotnými. V průběhu dění, od konce husitského hnutí do událostí roku 1620, je formován feudální stavovský stát. Vytváří se postupně tři stavy sestávající z vysoké šlechty, nižší šlechty a měšťanů královských měst. Snaha stavů o oslabení panovnické moci nakonec vrcholí střetem na Bílé hoře.¹

1.1. Situace v zemi v době pobělohorské

Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620 dochází k upevnění absolutistické moci katolických Habsburků. Jejich rod se stal dědičnými panovníky v Čechách a Obnoveným zemským zřízením z roku 1627 potlačili vliv stavů na rozhodování ve státě. Panovník získal zákonodárnou moc, lenní moc a úředníci byli vázání přísahou již jenom jemu, nikoliv stavům.² Vliv stavů však plně nezanikl a ve složité organizaci státní správy jejich zástupci zastávali důležité funkce i s právem rozhodovacím.³

Země byla zmítána vnitřními problémy a pustošena válečnou vřavou třicetileté války. Za bojů dochází k plenění měst a pustošení venkova, tak že některé části, dokonce i celé osady byly poničeny takovým způsobem, že nebyly již nikdy obnoveny.⁴ Na krajině se také výrazně podepsala vojska Švédů, která krajinou před sebou hnala vojska císařská, aby je vzápětí hnala za sebou ve směru opačném, přičemž byla rabována města i vesnice

¹ Podrobnější rozbor je nad rámec této práce, více in: ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české: Stát*. Praha: Paseka, 2015, s. 83–179.

² Tamtéž, s. 179–180.

³ Tamtéž, s. 191nn.

⁴ Řádění vojsk je doloženo mnoha prameny, např. pustošení jihočeských měst in: SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*. I. Praha: Svoboda Praha, 1984, 73/508-2185, s. 286–289.

a mnohé lehly popelem.⁵ Velitelé na obou stranách se střídali, stejně tak jako vítězné úspěchy. Venkov byl „vyžírán“ bez ohledu na to, kdo zrovna vítězil, a tak jediná šance pro zplundrovanou zemi byl mír.

Již na počátku čtyřicátých let přicházely snahy o mírová jednání, ale strany zainteresované na jednáních prosazovaly převážně své zájmy bez ohledu na konečné celkové řešení. Separátní jednání i dílčí úspěchy na poli válečném neustále protahovaly a oddalovaly pokusy o nápravu. Jednání byla také narušována úvahami teologů o možnostech uzavírání mírových dohod s jinověrci. Přes uvedené komplikace je nakonec veškeré úsilí korunováno úspěchem a na podzim roku 1648 Vestfálský mírový kongres prostřednictvím celé řady mezistátních smluv přináší dlouho očekávaný konec válečných peripetií.⁶

Mír byl uzavřen a celá Evropa začíná prožívat počáteční poválečnou euforii. Nakonec se i Praha v říjnu 1649 zbaví Švédů a země nastupuje cestu obnovy.

„Ve všech kostelech se sloužilo Te Deum u příležitosti odchodu nepřítele z Prahy a v jednotlivých městech bylo vypáleno po císařském způsobu třikrát z děl.“⁷

Válka poznamenala životy všech, nezůstalo snad město, které by neutrpělo nějakou škodu. Francie získává mocenskou převahu pod vedením kardinála Richelieu a ustupuje vliv Habsburků.

Za této situace se nejdůležitějším úřadem českého království stává dvorská kancelář v čele s nejvyšším kancléřem. Jeho moc sice byla omezena Obnoveným zemským zřízením na kancléře *krále*, nikoliv *království*, i přesto však zůstává význačná v hierarchii zemské správy. Snahy o obnovu země vedly také k úvahám a následně rovněž k realizaci změn ve státní správě.⁸

Neustále se zvyšující potřeba finančních prostředků zapojuje do činnosti také stavy, těm na politickém poli připadla velice nevděčná úloha, kterou bylo schvalování výběru berní. Situace dospěla k zavádění dalších mimořádných daní, jako byly například přírážky k nejrůznějšímu zboží, pro které se vžil název *akcízy*.⁹ Snahy o zlepšení ekonomiky státu vedly v roce 1652 na českém sněmu k ustavení komisi, jejichž úkolem bylo zjištění počtu berních jednotek na jednotlivých panstvích včetně královských

⁵ Srovnej ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII*. Praha: Paseka, 2008, s. 140–141.

⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII*., s. 150–151.

⁷ Tamtéž, s. 158.

⁸ Tamtéž, s. 177.

⁹ Tamtéž, s. 176.

i duchovenských. Je zjišťován stav sedláků, chalupníků, zahrádkářů. Zaznamenává se také výměra i kvalita půdy a další některé rozhodné údaje, které pak měly být použity pro spravedlivé stanovení daňové povinnosti. Pro samotný výpočet byla zavedena nová jednotka, kterou se stal jeden *osedlý*.¹⁰

Pro zavádění novot a reforem, zejména daňových, je potřeba i pevná ruka na pozici vůdce státu. Po smrti Ferdinanda IV., který v tomto směru nikterak nevynikal, se dočkaly změny i české země. V Praze je korunován králem 14. září 1656 další panovník.¹¹ Habsburská vláda pokračuje pod taktovkou Leopolda I. V tomto případě doslovně, protože na rozdíl od svého předchůdce, který byl od dětství připravován pro nástupnictví, byl neduživý Leopold připravován pro cestu duchovní, a odtud také asi pramení jeho blízký vztah k hudbě. Byl znalcem vlašské opery a sám také komponoval. Zajímal se ovšem i o další obory nejen z oblasti umění, ale i věd.¹²

Přestože byl tento panovník často vnímán negativně, ukazuje se, že za hospodářské a politické situace, která v zemi i v celé Evropě panovala, se zhostil funkce hlavy státu obstojně. Přes všechny kratochvíle, které s oblibou provozoval, byl nucen řešit i celou řadu státnických záležitostí. Za tím účelem používal nejen celou řadu rádců, které si sám vybíral, ale také propracovaný systém úřadů, kde mu například ve věcech finančních sekundovala dvorská komora, ve věcech vojenských komora vojenská. V neposlední řadě se do spolupráce zapojoval ústřední poradní sbor, který se nazýval *císařská tajná rada*. Tato rada nabývala na významu s rostoucím vlivem panovníka na úkor stavů. Tento sbor se v roce 1670 rozrostl až na 26 tajných radů.¹³ Mnohdy však tito radové byli nápomocni pouze své kapse a Leopold I. se musel spolehnout na vlastní úsudek. Při jednání se sice projevovala jeho nerozhodnost a nedůvěra, ale i přes osočování ze strany francouzských nepřátel je jisté, že byl inteligentní, což dokládá fakt, že při audiencích požadoval, aby cizí vyslanci používali latiny. Sám také ovládal jazyk vlašský, německý a španělský. Pro nenávisť k francouzskému králi odmítal francouzštinu, a jak dokládá ve své korespondenci, nenaučil se ani česky.¹⁴

¹⁰ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII*, s. 174–175. Podrobněji zejména in: BAUER, Otakar, František BENEŠ, Karel DOŠKOČIL a Eva LISÁ (eds.). *Berní rula 1., K edici berní ruly: Úvodní pojednání*. Praha: Archiv bývalé země České, 1950, s. 17–59.

¹¹ Tamtéž, s. 179.

¹² Podrobněji v Leopoldově životopise (do roku 1660) in: REZEK, Antonín. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha druhá*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1893.

¹³ Tamtéž, s. 15.

¹⁴ Tamtéž, s. 8.

Leopold I. musel za svého panování řešit celou řadu obtížných situací, které ovlivňovaly chod státu. K neustálé hrozbě ze strany Turků, k problémům s povstalci v Uhrách a konečně také k neustávajícím francouzským intrikám se v roce 1680 připojují i problémy se sedláky v Čechách.¹⁵

Při řešení všech výše uvedených problémů a při neustálém shánění peněžních prostředků na nákladný chod dvora i státu nezapomínal zbožný panovník na duchovní stránku života. Věnoval mnoho času pobožnostem, vážil si kněží i řeholníků. Celkově měla církev jeho podporu i v otázkách rekatolizace, jejíž působení bylo všudypřítomné.

1.2. Situace v církvi

Martin Luther možná neměl ani tušení, co rozpoutá jeho reakce na odpustky, když v roce 1517 přibíjel svých 95 tezí na dveře kostela.¹⁶ Církev byla po staletí zvyklá úspěšně řešit nejrůznější vnitřní problémy, ale důsledek dlouhodobě neřešených problémů nekázně kléru a dalších přetrvávajících zlořádů tímto činem přerostl do rozměrů, které vedly k jejímu rozdělení. Reformace se rychle šířila do okolních zemí a snahy o svobodnou volbu víry také přinášely všechna úskalí s tím související. V zemi vzniku, tedy v Německu, dochází ke zklidnění a částečné stabilizaci až v roce 1555 augsburským mírem, který přinesl zásadu „Cuius regio, eius religio“.¹⁷

Na českém území byla situace ještě mnohem složitější. Do vnitřních střetů utrakvistů s církví katolickou se připojuje i vlna luteránství. Úrodnou půdu nachází zejména v příhraničních oblastech, kde se hovořilo německy. Majitelé panství využívají situace a přejímají výše uvedené zásady¹⁸ k získání nadvlády i v oblasti náboženské. K čemuž je však nevedla jejich duchovní uvědomělost, ale pouze vidina finančních zisků.¹⁹ Sedlákům není tím pádem dána možnost volby, přestože od nového směru očekávali přínos pro své zoufalé životní postavení. Za situace, kdy se v zemi ke katolickému náboženství hlásí sotva každý sedmý,²⁰ katolická církev pozvolna konsoliduje své postavení. Snahy

¹⁵ Podrobněji v pokračování životopisu Leopolda I. (1660–1705) in: SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1894.

¹⁶ Podrobněji in: KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve: III.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993, s. 316. Přibití tezí na dveře wittenberského kostela je dnes považováno za legendu. Ve skutečnosti byly dne 31. 10. 1517 odeslány příslušným biskupům, magdebursko-mohužskému arcibiskupovi Albrechtovi Braniborskému a braniborskému biskupovi Jeronýmu Schulzovi. Srovnej in: FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH a Bedřich SMÉKAL. *Malé dějiny církve*. 3., dopl. a rozš. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Studium (Karmelitánské nakladatelství), s. 202.

¹⁷ Podrobněji in: KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve: III.*, s. 320.

¹⁸ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991, s. 53.

¹⁹ Tamtéž, s. 10.

²⁰ Tamtéž, s. 59.

o obnovu ztracených pozic a o prosazení závěrů tridentského koncilu však vedou k četným střetům.

2. Od rekatolizace k selskému povstání

Nedá se říct, že by katolická církev byla v předchozích letech nečinná. Byla sice v nezávidění hodné situaci, ale nabírala síly a svůj směr zformulovala na vleklých a složitých jednáních tridentského koncilu v letech 1545–1563.²¹ Náboženství jako takové bylo nedílnou součástí každodenního života a samozřejmě se projevovalo i v rovině politické. Ekonomické a hospodářské změny naopak ovlivňovaly šíření vyznání. Změny v podobě převodu vlastnických práv na zahraniční vlastníky, kteří využili své účasti na vítězných protihusitských taženích, umožnily snadnější penetraci reformních snah ze sousedních zemí. Stavovské vrstvy se postupně dostávaly do konfrontace s oportunní náboženskou strategií hlavy státu.²² Za situace, kdy se střetávají panovník, katolická církev, utrakvisté, Jednota bratrská na poli duchovním a na poli hmotném sekundují stavy, přináší očekávané řešení až otevřená konfrontace. Po dvouhodinovém boji na Bílé hoře se porážkou stavů katolické konfesi otvírají dosud neznámé obzory. Katolická církev se ocitá v nečekané a pro ni doposud neznáme situaci. Země přistupuje k plošné rekatolizaci.

2.1. Rekatolizace

Jediná státem uznaná a podporovaná církev začíná šířit křesťanskou katolickou víru na celém území. Pro tuto situaci však není hmotně ani personálně disponována. Předcházející léta útlaku ji připravila o potřebné finanční zajištění a s nedostatkem farního kléru se potýkala rovněž i před Bílou horou.²³ Země je nakonec uvržena do třicetiletého náboženského konfliktu, který sice postupně přerůstá v pouhý boj o moc, ale po celou dobu ho provází proces rekatolizace a ten pokračuje i po ukončení válečné vřavy. Již v listopadu 1620 je ve Vídni projednán návrh *kerak by náboženství katolické v Čechách mělo býti obnoveno a povzneseno* a je přijat návrh, *aby na královských statcích nebyli trpíni bratří Čeští a kalvinisté ani přívrženci vyznání českého (evangelíci) a aby dosazováni byli všude na fary od arcibiskupa kněží katoličtí; v městech pak královských*

²¹ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve: III.*, s. 335–341.

²² Podrobněji in: VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VII.* Praha: Paseka, 2005, s. 149nn.; Principy vlastnického práva, práva držby i diverzifikace vlastnických vztahů podrobně rozebírá předcházející kapitola, s. 110–149.

²³ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 180.

aby všechny úřady odevzdány byly osobám katolickým; kromě toho stav duchovní, jemuž všechny statky v čas vzpoury odňaté měly býti navraceny, povýšen měl být mezi stavy zemské.²⁴ Na pomoc byl církvi vyslán papežský nuncius, biskup z Aversy Carlo Caraffa, který považoval za nejdůležitější vyhnání nekatolických kněží a dosazení katolických učitelů do škol i na fary.²⁵ Na Vánoce 1621 přichází zpráva z Říma, že Svatá stolice zrušila výsadu kalicha pro Čechy.²⁶ Tak se katolická církev, která disponuje nepočtenou členskou základnou, pouští do nesnadného procesu obnovení konfesní jednoty.

Že vše neprobíhalo hladce, bez problémů, je asi jasné. K nastolení jednotného katolického řádu byly používány někdy svérázné přesvědčovací metody. Kromě odírání občanských práv nebo pokut bylo použito vojska. Nikoliv však k ozbrojenému útoku, ale dosazením 15 až 20 vojáků zpupnému občanovi ku stravě. Výsledek se v takovém případě dostavil záhy, postižený měšťan se prokázal potvrzením od zpovědníka, že se stal katolíkem, nebo se vystěhoval.²⁷

Někdy však obnova jednoty neprobíhala v duchu zásady „miluj bližního svého“, ale spíše podle zásady šíření víry „igni et ferro“. Takovým způsobem postupoval zejména nechvalně známý Španěl don Martin de Hoeff Huerta. Po jeho působení v Kutné Hoře tam klesl počet obyvatel na polovinu.²⁸ Další řádění tohoto šlechtice z „Hišpanie“ dokumentuje také historik Skála.²⁹ Za své počínání, spolu s dalším Španělem Marradasem,³⁰ byl bohatě odměňován. Zejména v jižních Čechách získal nemalý podíl na konfiskovaném majetku.³¹

Řád do dění vnesla až další význačná osoba, a tou byl pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch Harrach. Po zjištění, že restituce majetku z dob předhusitských není možná,³² se

²⁴ BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická: neboli obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*. 1. Praha: Dr. Frant. Bačkovský, 1892, s. 4.

²⁵ Tamtéž, s. 7; srovnej též ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 92n.

²⁶ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 74.

²⁷ Tamtéž, s. 78.

²⁸ Tamtéž, s. 78.

²⁹ SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*, s. 289; srovnej rovněž poznámku 13, s. 416.

³⁰ Že počínání těchto světských komisařů nebylo přijímáno kladně, dosvědčuje i historička Čornejová in: ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995. Kolumbus, s. 102.

³¹ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 97 a 256.

³² Není to tak, že by církvi nebyl vrácen žádný majetek, ale nebylo možné majetkové narovnání uvedením v předešlý stav, který by odpovídal době předhusitské. Podrobněji je tato problematika rozebírána např. in: BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická*, s. 33nn; Navrácení některých nemovitostí nebylo možné prostě proto, že majetek dříve konfiskovaný byl použit jako náhrada škody nebo k úhradě výdajů na vojsko. Podrobněji např. in: BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*. Praha: František Řivnáč, 1882, s. XXIVnn.

za pomoci papežského nuncia Caraffy a přispění Kongregace pro šíření víry pouští do složitých jednání, která nakonec přinášejí ovoce v podobě *solné daně*.³³ Panovník souhlasil, aby stát platil církvi 15 krejcarů z každé *prosice*³⁴ soli dovezené do Čech. Tímto úspěšným krokem se církev zbavila nejpalcivějšího problému, kterým nedostatek finančních prostředků bezesporu byl, a mohla začít rozvíjet své připravované plány. Kardinál Harrach se pouští do dlouho připravované restrukturalizace církevní správy, která by měla přinést lepší řízení a obsazenost jednotlivých farností.³⁵ Za tím účelem zakládá Svatováclavský seminář³⁶ pro výchovu vlastního duchovenstva. Z plánu schváleného papežskou kurií na vytvoření čtyř nových biskupství se však daří realizovat v průběhu 17. století pouze dvě. Litoměřické biskupství je založeno v roce 1655. Královohradecké pak až v roce 1664.³⁷ Tak se alespoň formálně dařilo úspěšně kráčet po nastolené cestě. Kolem roku 1680, tedy v době vznikajících selských nepokojů, byly Čechy rozděleny již do tří diecézí. Toto vše by nebylo možné realizovat bez snaživých pomocníků. Úspěšným pomocníkem kardinála Harracha byl generální vikář Jan Caramuel z Lobkovic.³⁸ Nemalé úsilí vynakládali rovněž příslušníci jednotlivých církevních řádů.

2.1.2. Řády

Na území českých zemí řády působily i před událostmi na Bílé hoře, ale s probíhajícími snahami o nabytí náboženské jednoty byly postaveny před nové úkoly, ale zároveň i možnosti. Po bělohorské bitvě se otevřely cesty i pro řády další. Tak se k benediktinům, kapucínům, cisterciákům a dalším připojují např. obutí i bosí karmelitáni nebo irští františkáni.³⁹

Nejvýznačnější postavení z nich však patřilo staronovému Tovaryšstvu Ježíšovu. Zatímco menší řády, jako například premonstráti, posilovaly církevní jednotu svým

³³ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 180–181.

³⁴ Prosice je objemová jednotková míra, zhruba 70 litrů.

³⁵ Z dochovaných pramenů, které dokládají činnost reformační komise v roce 1624, vyplývá, že bylo v Čechách celkem 698 farností, z toho pouze 216 bylo obsazeno katolickým farářem, takže bylo nutné zbývajících 482 k nim připojit. ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 183.

³⁶ POLC, Jaroslav V. *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*. Edice Studium; sv. 61. Praha: KTF UK, 1995, s. 26.

³⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 185.

³⁸ Tamtéž, s. 293.

³⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 81.

kontemplativním životem a působením v církevní správě,⁴⁰ nebo kapucíni působením v misijní oblasti,⁴¹ pochopili jezuité správně význam školství. Po svém vyhnání v roce 1618 se s vítězstvím na Bílé hoře navracejí do opuštěných pozic. Jak uvádí Pavel Skála ze Zhoře:

„Jezuiti pak že jsou 24. dne téhož měsíce od úřadu staroměstského, bezpochyby na poručení knížete z Lichtenštejna, jménem a na místě císařském do koleje své zase slavně uvedeni.“⁴²

Tak již v listopadu 1622 mají pod správou Univerzitu Karlovu.⁴³ Král jim svěřuje do rukou školství v celé zemi, a to včetně cenzury knih.⁴⁴ Důležitosti vzdělání a potřeby výchovy nového kléru si byli vědomi jak kardinál Arnošt Harrach v Čechách, tak i kardinál František Dietrichštejn, ale oba dva si rovněž uvědomovali nebezpečí, které by plynulo z monopolního ovládnutí školského systému jezuity. Harrach v roce 1628 zakládá vlastní seminář s gymnáziem.⁴⁵ Dietrichštejn roku 1631 povolává školský řád piaristů.⁴⁶ Tento řád se postupně rozšiřuje do míst, která zatím nebyla pod nadvládou jezuitů, takže se v roce 1658 usadili například i ve Slaném.⁴⁷ Jezuité nový řád považují za soupeře, takže dochází k třenicím. I přes neshody a za pomoci postupně se zapojujících dalších řádů je vybudován tolik potřebný funkční školský systém. Nově vychovaný klérus se zapojuje do obnovy katolické jednoty. Církvi se dostává pomoci v její činnosti v podobě místodržitelského patentu⁴⁸ ze dne 4. února 1651, který umožňuje sestavení *Soupisu poddaných podle víry*. Pomocí získaných údajů pak má k dispozici přehled míst, kde je nutné zvýšit rekatolizační úsilí, např. intenzivnější misijní činností.

⁴⁰ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 298.

⁴¹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 81.

⁴² SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*, s. 330.

⁴³⁴⁴ Rozhodnutí o předání bylo ujednáno již v únoru na zasedání tajné rady v Šoproni. ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*, s. 101.

⁴⁴ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 75.

⁴⁵ Tamtéž, s. 75.

⁴⁶ Tamtéž, s. 79.

⁴⁷ Působení piaristů ve Slaném je věnován celý sborník: Slánské rozhovory 2008. Náboženské situaci v době jejich příchodu se věnuje příspěvek doc. Čornejové, s. 7–11. in: PŘIBYLOVÁ, Dana a Vladimír PŘIBYL. *Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění: Slánské rozhovory 2008*. Slaný: Město Slaný, 2009. ISBN 978-80-254-5274-5. Srovnej rovněž in: BARTŮNĚK, Václav. *Piaristická kolej ve Slaném (1658–1700) a její rektoři*. In: *Středočeský sborník historický: 36/2010*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 2010, s. 44–69.

⁴⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 174.

Jak již bylo uvedeno, v misijní oblasti působili např. kapucíni, zvláště pak v místech, kde byly odmítány postupy jezuitů,⁴⁹ za což si vysloužili velké zásluhy. Tovaryšstvo Ježíšovo pracovalo systematicky, pro šíření víry si budovalo v jednotlivých oblastech své rezidence⁵⁰ a tím je dostávalo pod kontrolu.

V Konstitucích Tovaryšstva Ježíšova se praví:

„Zaměření a cíl, k němuž tato Societas směřuje, je chodit po různých krajích světa a hlásat slovo Boží, zpovídat a duchovně pomáhat lidem milostí Boží a všemi dostupnými prostředky a činit vše v poslušnosti vůči nejvyššímu náměstkovi Krista, Pána našeho (tj. papeži), anebo představenému Societatis.“⁵¹

Tak byla konfesní jednota upevňována postupně v celé zemi. V druhé polovině 17. století se projevuje barokní teatrálnost. V náboženském životě se klade důraz na slavení a osobní prožitky.⁵² Rekatolizace formálně dospěla ke svému konci a společnost se pak na venek jeví konsolidovaná. K tomu všemu nemalým dílem přispělo vypořádání se s odpůrci katolické víry.

2.1.3. Konfiskace a emigrace

Byli sice tací, kteří pro zachování majetku ustoupili a formálně přijali nové vyznání, ale ostatní, kteří se drželi náboženské svobody, byli donuceni k emigraci. To přineslo vlnu konfiskací. První majetky byly zabavovány těm, kteří uprchli před postihem.⁵³ Další vlna konfiskací následovala po vydání *generálního pardonu*.⁵⁴ Samozřejmě vše probíhalo pod bedlivým dohledem panovníka, který očekával naplnění prázdné pokladny, avšak ne vždy byl plně uspokojen.⁵⁵ Jak uvádí historik Bílek:

„Dle dobrého zdání rad císařských měli nejenom původcové povstání pokutováni býti na hrdle a statcích svých, nýbrž i veškerí účastníci zpoury stavu vyššího i městského na jmění svém, kteréhož císař k zapravení platu vojsku zadržalého jakož i k odměnění věrných svých užiti měl.“⁵⁶

⁴⁹ V roce 1653 žádá frýdlantský děkan Figarolli o prodloužení pobytu dominikánskému misionáři, protože lidé si žádají, aby zůstal. In: ČÁNOVÁ, Eliška. Rekatolizace severních Čech. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 33.

⁵⁰ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.*, s. 80.

⁵¹ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*, s. 120.

⁵² ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 301.

⁵³ Tamtéž, s. 84.

⁵⁴ Generální pardon zaručoval rebelantům, kteří se doznají, zachování života, nikoliv cti a majetku. Tamtéž, s. 84; Bílek uvádí odlišně, že na „na hrdle a cti dokonce osvobození budou“. Takže dojde pouze k propadnutí majetku. In: BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, s. LXIV

⁵⁵ Tamtéž, s. 87.

⁵⁶ BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, s. XXV

Mezi ty věrné můžeme počítat také církev, která některý majetek přímo restituovala, nebo obdržela darem od panovníka. Nejvíce z toho všeho výtěžilo Tovaryšstvo.⁵⁷

Katolické církvi rovněž prospělo donucení části šlechty k opuštění země, a to nejenom po majetkové stránce, ale i po té duchovní. Byla tak zbavena části inteligence, která by mohla klást odpor. K emigraci byli donuceni i nekatoličtí kněží, *neboť lidé bez duchovních pastýřů jsou snáze manipulovatelní*.⁵⁸

Velkým negativem těchto událostí byl příliv zahraniční šlechty. Někteří přišli k majetku darem od panovníka,⁵⁹ další nákupem za podhodnocené *odhadní summy*.⁶⁰ Všichni pak bez rozdílu měli zájem ze získaného majetku výtěžit co nejvíce. Bez vztahu k zemi, bez ohledu na lid, pouze s vidinou vlastního prospěchu. Nejvíce v tomto směru trpěli právě sedláci. Ti se pak pod zvyšujícím se nátlakem, v situaci, kdy neviděli jinou cestu, odhodlávali vyjádřit svůj nesouhlas.

2.2. Selské povstání v Čechách

Spory mezi vrchností a poddanými existovaly od nepaměti. Jak píše K. Krofta, tak při nich zcela určitě docházelo i k nezákonnostem a násilnostem u obou sporných stran, ale většinou se jednalo o lokální problémy bez vážnějších následků.⁶¹

Napjaté vztahy se však v době pobělohorské postupně ještě více zhoršovaly. Dochovala se nám dokonce i ojedinělá informace o tom, že se poddaný lid odhodlal až k tomu, že předal stížnost samotnému panovníkovi. Tak se císař Leopold I., vracející se v dobrém rozmaru z jedné ze svých kratochvílí, kterou lov kanců bezesporu byl, setkal s deputací z panství Kysíbl. Sedlákům, kteří v roce 1669 klečeli se zdviženými rukama na vídeňském mostě v očekávání hlavy státu, se podařilo předat memoriál. Překvapený panovník osobně stížnost prostudoval, ale celou záležitost považoval spíše za úsměvnou historku,⁶² kterou mohl dávat k dobru ve společnosti.

⁵⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jirí KAŠE, Jirí MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 87.

⁵⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jirí KAŠE, Jirí MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 92.

⁵⁹ BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, s. CXXIII–CXXX.

⁶⁰ Tamtéž, s. CXV.

⁶¹ KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*. Vydání druhé. Praha: dr. h. c. Jana Laichtera v Praze XII, 1949, s. 165.

⁶² Panovník považoval stěžující si sedláky za „malé bestie“. In: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680: sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. Historická řada (Libri), s. 146.

Zde můžeme pouze uvažovat o tom, zda se jednalo stále ještě pouze o lokální záležitost, nebo šlo již o předzvěst budoucích rebelií,⁶³ které se začaly postupně formovat o deset let později.

2.2.1. Vypuknutí rebelie

Historik Kopička se v souvislosti s nepokoji, které vypukly v letech 1619–1620 na Roudnicku, zastavuje nad samotným pojmem „rebelie“.⁶⁴ Podíváme-li se stejnou optikou na selské nepokoje, které nastaly o šedesát let později, je jisté, že ani v této době nespokojený lid nenazýval sám sebe *rebelanty*. Z počátku jistě ani šlechta nepovažovala dění na svých panstvích za něco, co by stálo za zvýšenou pozornost. Ovšem s postupem času bylo jisté, že se nejedná o události, které jen tak odezní, a že se rýsuje problém skutečné *rebelie*.⁶⁵

V listopadu a prosinci roku 1679 se na Frýdlantsku formuje počátek dění, které později přeroste v uvedenou rebelii. Poddaní se 11. listopadu scházejí k poradě ve vsi Ludvíkov u Christofera Rössla a rodí se zde petiční akce. Na počátku novověku bylo běžné, že si poddaní stěžovali až u panovníka formou petic.⁶⁶ Tak je namístě položit si otázku, proč právě tato událost přerostla v selské povstání.

2.2.2. Situace poddaných v období vypuknutí nepokojů

Nebylo by správné tvrdit, že situace poddaných byla všude stejná, a ani důvody, které vedly ke stížnostem, nebyly stejné. Avšak uvádí se např., že v době předbělohorské i nádeníci, a nejenom prostí sedláci, byli zvyklí brát teplé lázně. K tomuto účelu byla v roce 1549 *Čeledním řádem* upravena sobotní pracovní doba.⁶⁷ Sedláci nosili honosné obleky a podle berních odhadů majetku (šacuňků) mohl jejich majetek dosahovat až poloviny odhadovaného majetku všech tří stavů.⁶⁸ K rapidnímu zhoršení pak došlo po

⁶³ Na konci roku 1669 si rovněž stěžují u své vrchnosti poddaní na panství křivoklátském, v obvodu někdejšího krušovického, na vysokou robotu. Podrobněji in: TYWONIAK, Jiří. K povstání poddaného lidu r. 1680 na území dnešního Středočeského kraje. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 95.

⁶⁴ Odbojný lid se sám nepovažuje za rebelanty, byli to většinou prostí občané, kteří chtěli vyjádřit pouze svou nespokojenost. V případě roudnických vesničanů se jednalo o sérii stížností na hejtmana, který je utiskoval a urážel je pro jejich náboženské přesvědčení. In: KOPIČKA, Petr. *Rebelie aneb pozdvížení v Roudnici nad Labem v letech 1619–1620*. In: *Porta Bohemica 4: Sborník historických prací*. Ústí nad Labem: Albis international, 2007, s. 9–53.

⁶⁵ Takto je možné vnímat problém pohledem z druhé strany, tedy očima vrchnosti. Ta si po počáteční bagatelizaci, zřejmě pak ještě pod vlivem reminiscencí třicetileté války, uvědomuje skutečný stav. Tedy možnost obnovení bojů, ve významu slovníkového hesla. Srovnej **re-bellō**, āre, āvī, ātum in: PRAŽÁK, Josef M., František NOVOTNÝ a Josef SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. nezm. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936, s. 1050.

⁶⁶ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 49.

⁶⁷ KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*, s. 159.

⁶⁸ KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*, s. 160.

skončení třicetileté války. Švédům se na zimu nechtělo ze země a dál ji rabovali, a stát měl hlavní starost o živení vlastního vojska.⁶⁹ Počet obyvatel klesl z necelých dvou milionů na 900 000.⁷⁰ V některých částech Čech bylo opuštěno až 70 % hospodářství, značná část půdy ležela ladem.⁷¹

Situace využila šlechta a opuštěné nemovitosti scelovala s těmi, které již vlastnila, nebo vytvářela nová hospodářství pod svojí správou. Tak se k cizozemským vlastníkům připojili i ti tuzemští a bok po boku ždímalí zuboženou zemi. Ti první z pouhé hamižnosti a ti druzí ve snaze se jim vyrovnat, a jak již bylo uvedeno, vše na úkor poddaných.

2.2.3. Berně, kontribuce a robota

Jak již bylo naznačeno, stát řešil nedostatek finančních prostředků mimořádnými daněmi a různými přírážkami.⁷² Tak jistě není bez zajímavosti, že i dnes oblíbený nápoj, pivo, byl zatížen dvojitou pivní daní.⁷³ Daň z tabáku následovala vzápětí.⁷⁴ K vylepšení stavu státní kasy rovněž sloužil propracovaný systém výběru cel a ungelťů.⁷⁵ Dlužno podotknout, že základem příjmů měla být v druhé polovině 17. století daň z půdy, k tomu účelu mělo pomoci dříve uvedené zjišťování počtu berních jednotek. Avšak tento systém byl vypracován pouze na úkor poddaných. Zdanění totiž podléhala pouze půda rustikální, nikoliv dominikální.⁷⁶

Šlechta si oblíbila jiný prostředek k zajištění financí, a tím byly pokuty. Ty byly ukládány při nejrůznějších příležitostech, ale i v nejrůznějších formách. Tak se vedle finančních postihů, např. za pozdní odvod berně, objevují taková příšerná ustanovení jako v poddanském řádu jindřichohradeckého panství, kde byla stanovena ztráta očí za případné *činění škody* na vrchnostenských gruntech, lesích potocích i rybnících.⁷⁷ Bití a věznění byly na denním pořádku.⁷⁸ Krutým zacházením zvláště vynikal majitel

⁶⁹ REZEK, Antonín. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha první*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1892, s. 31.

⁷⁰ KLÍMA, Arnošt. *Čechy v období temna*. 2. vyd. Praha: SPN, 1961, Pomocné knihy pro učitele, s. 10

⁷¹ Tamtéž, s. 11.

⁷² Základem berního systému a toho, čemu se souhrnně říkalo „kontribuce“, byly tři daně: 1. militare – měla složit jako naturální, k vydržování vojska, které bylo mimo území. 2. camerale – přední peněžité daň (vlastní kontribuce, „peněžité svolení“). 3. domestikale – „zemské vydání“, zde jde o vlastní zemský rozpočet. Podrobněji k systému daní in: PEKAŘ, Josef. *České katastry 1654-1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. Druhé vydání. Praha: Historický klub v Praze, 1932, s. 57nn.

⁷³ První se nazývala pivním nebo trestným tácem (1 zl. z čtyřvěderního sudu), druhá daň mimořádného tácu se vyvinula z posudného (1 zl. ze sudu a 1/3 zl. z vědra vína). Jedenáctý sud a sedmé vědro pak bylo bez daně. Tamtéž, s. 82.

⁷⁴ Prodej tabáku byl původně zakazován pro nebezpečí ohně, ale když se zjistilo, že se do země ve velkém pašuje, byl zatížen vysokým clem a později se stal předmětem berně. Tamtéž, s. 83.

⁷⁵ Tamtéž, s. 84–87.

⁷⁶ KLÍMA, Arnošt. *Čechy v období temna*, s. 17.

⁷⁷ KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*, s. 194.

⁷⁸ Např. in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 96.

lemberského panství, cizák Kryštof Rudolf Breda, který dokonce ženám svých poddaných nechal stříhat vlasy, a ty pak prodával vlásenkářům na paruky.⁷⁹

Šlechta byla „rozmlsaná“, dopřávala si i během třicetileté války a na jejím jídelníčku nechyběly, kromě sladkostí ze zahraničí, ani fíky, pomeranče a citrony a také řecké víno.⁸⁰ V oblibě bylo rovněž orientální koření pepř, zázvor, hřebíček, skořice. Objevuje se i novinka, kterou byla rýže.⁸¹ Vedle importu se rozmáhaly i jiné oblasti obchodu. Vzkvétala výroba papíru v českých papírnách,⁸² na vzestupu byl import textilií, včetně nejdražšího *zlatohlavu* (brokátu).⁸³ Rozvíjel se obchod po Labi i Vltavě,⁸⁴ Čechy exportovaly zemědělské produkty a importovaly nepřeborné množství nejrůznějších komodit.⁸⁵ Ovšem toto zboží nebylo určeno pro každého, a tak byly snahy regulovat alespoň cenu *viktuálií*.⁸⁶ Na četné stížnosti na drahotu nebrala šlechta ohled, věděla, kde si peníze opatřit.

S rostoucí potřebou finančních prostředků rostl útlak poddaných. Docházelo k neúměrnému navyšování robotních povinností a úměrně s tím rostla i nespokojenost sedláků.

Poddaní měli k vrchnosti celou řadu povinností i v minulosti, jak nám dokládá celá řada dochovaných urbářů.⁸⁷ Robotní povinnosti v nich stanovené však sedláky nezatěžovaly nad únosnou míru. Na tyto soupisy platů a dávek, které vedla vrchnost, se později odvolávají i nespokojení robotníci. Na některých místech totiž došlo k nárůstu robotních povinností do úrovně, kdy sami poddaní neměli čas obdělávat svá políčka,

⁷⁹ HORÁKOVÁ, Libuše. Poddanské poměry na Liberecku v době velkého povstání poddaného lidu v roce 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 54. Srovnej: KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*, s. 194, kde je citováno vyprávění křížovnického generála Pospíchalů: „*když sedláci co dávat neměli, dal ženy a děvečky holiti a vlasy parukářům prodával*.“

⁸⁰ DVOŘÁK, Miloš. Zahraniční a zemský obchod na pražském trhu v letech 1620–1707 – styky českých měst s Prahou. In: *Pražský sborník historický: XXXIX*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2011, s. 34.

⁸¹ Tamtéž, s. 32–33.

⁸² Tamtéž, s. 38.

⁸³ Tamtéž, s. 39.

⁸⁴ DVOŘÁK, Miloš. Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích – 1. část. In: *Pražský sborník historický: XXXIX*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2011, s. 69.

⁸⁵ Výčet exportovaných a importovaných položek. Tamtéž, s. 70–71.

⁸⁶ Mezi viktuálie bylo zařazeno obilí, chleba, pivo, mouka, maso, ryby, výrobky z loje a vosku. Viktuální komise regulovaly ceny na základě četných dekretů. Podrobněji in: JELÍNEK, Tomáš. Právní vývoj regulace cen viktuálií v pražských městech od 16. do poloviny 17. století. In: *Pražský sborník historický: XXVIII*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1995, s. 5–25.

⁸⁷ Definici urbáře a obsah povinností, zejména odvodních, nám podává historik Řezníček ve své knize. Nalezneme zde také důležitou informaci, že právě soupis robotních povinností v urbářích často chybí. In: ŘEZNÍČEK, Jan. *Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849): katalog*. Praha: Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR, 2002, s. 8–9.

případně provozovat další živnosti, které byly jediným zdrojem příjmů k jejich obživě.⁸⁸ Mezi nejobtížnější roboty patřily např. povinné předení, stavební roboty, daleké fůry, odchov vrchnostenského dobytka nebo práce u hamru. Mezi další povinnosti patřily také povinné odběry komodit z produkce vrchnostenských statků a provozoven za neúměrné ceny.⁸⁹ K získání finančních prostředků využívá vrchnost také *reluice*.⁹⁰ V některých případech však vrchnost požadovala finanční náhradu i při nesplnění naturálních povinností.⁹¹

K uklidnění situace, v době množících se stížností, nepřispěla ani snaha panovníka vyřešit celou záležitost. Leopold I. se peticemi zabýval již v únoru 1680.⁹² Nejdříve nařídil 8. března odzbrojení vzbouřených sedláků.⁹³ Když pak 22. března vydává patent,⁹⁴ který má problémy odstranit, dochází pouze ke zvýšení napětí. Patentem císař přenáší pravomoc k řešení stížností na krajské hejtmany a zároveň prohlašuje všechna dřívější privilegia, která nebyla v době rebelií potvrzená, za neplatná. Tím se šlechtě dostává do rukou dokument, který jí umožňuje ničím neomezený útisk. Odvolávky na staré urbáře a tradice se tím totiž staly pro sedláky bezpředmětné.⁹⁵ Ti ale nevěřili, že by jimi milovaná hlava státu byla schopna takové nespravedlnosti. Vše považovali za výmysl vrchnosti a dokumenty brali jako padělky, takže místo uklidnění se ještě více eskalovalo napětí. V oblastech, kde již selské hnutí vypuklo, se pokračovalo v odmítání robotních povinností, v dalších situacích dozrávala k jejich následování. Dá se obrazně říci, že rebelie se šířila jako požár, který vznikl od jiskry, která byla větrem odnesena z mateřského ohně, ale někdy se však rozhořel až v době, kdy ten mateřský již dohasínal. Nepokoje se šířily

⁸⁸ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 189.

⁸⁹ Mezi pravidelné položky patřily nejčastěji dobytek, ovce, kapři, máslo, sýr, obilí, pivo a pálenka. In: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 50. Podrobněji k robotním povinnostem a jejich pravidelnému týdennímu rozpisu srovnej také s. 167–168.

⁹⁰ V některých oblastech, kde nebyla potřeba roboty tak vysoká, bylo umožněno těm majetnějším se z povinností vyplatit. Tamtéž, s. 51.

⁹¹ Jako spíše kuriózní lze uvést případ, kdy česká komora v roce 1667 řešila případ 11 vesnic z Pardubicka a jejich povinnost odvádět raky na zámecký stůl. Samozřejmě s povinností finanční náhrady v případě nesplnění požadované dodávky. (V tomto případě situace pro poddané dopadla naštěstí dobře a povinnost byla zrušena.) In: KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*, s. 229.

⁹² ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 58.

⁹³ ČÁNOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1986, s. 563 (pramen č. 1395).

⁹⁴ Tamtéž, s. 563 (pramen č. 1396); Srovnej rovněž ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII.*, s. 191.

⁹⁵ VÁLKA, Josef. Ideové formy třídního konfliktu v povstání 1680. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 48n.

nekoordinovaně. Někteří se přidávali v euforii, kterou vyvolávaly zprávy o úspěších jejich předchůdců, jiní vyčkávali, část využívala stavu k prosazení svých zájmů.⁹⁶ Tak se postupně nepokoje rozšiřují až na 130 panství.⁹⁷ Byla zasažena dominia bez ohledu na vlastníka. Docházelo ke konfrontacím i na majetku v církevní správě.⁹⁸

2.2.4. Inter arma non silent musae

Církev se nepotýkala s problémy pouze na svých venkovských nemovitostech. Měla je i při budování svých nových svatostánků. Známé přísloví, kde mezi řinčícími zbraněmi utichají múzy, jako by v 17. století neplatilo. Výstavba nových církevních staveb probíhala již během třicetileté války a pokračovala i po ní. Zvláště pak Tovaryšstvo Ježíšovo vynakládalo nemalé prostředky na budovy v novém zdobném pompézním stylu, kterým bezesporu baroko bylo.⁹⁹ „*Stavby kostelů se tak staly prostředkem v konfesijních konfliktech.*“¹⁰⁰ Samozřejmě že světské stavitelství nezůstávalo pozadu.¹⁰¹ Docházelo k obnově staveb zdevastovaných ve válečném období, ale byla budována například i nová opevnění.¹⁰² Po celé zemi vyrůstala celá řada nových dominant,¹⁰³ jejichž výstavba si vyžádala nemalých finančních prostředků, ale byly rovněž kladeny nemalé požadavky na

⁹⁶ Jako příklad lze uvést případ libereckých poddaných, kteří se při příležitosti selských rebelií snažili prosadit svůj požadavek na právo várečné. Obnovení práva vaření piva asi určitě nelze srovnávat s požadavky sedláků na získání lidštějších podmínek k žití. (Zde je třeba ještě poznamenat, že ani v některých oblastech, které se k povstání připojily, nebyla situace tak závažná, jak jí rebelanti prezentovali, ve snaze polepšit si.) Srovnej ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 54, 65 a 81.

⁹⁷ Tamtéž, s. 86.

⁹⁸ Tamtéž, s. 63. Zde je popisována situace na panství Liběšice, které bylo v jezuitské správě. Můžeme si všimnout, že ze strany církve je v tomto případě patrná snaha omlouvat jednání vlastních poddaných. Avšak při rozebírání stížných článků (s. 101) stejného dominia již můžeme sledovat spíše rozhořčení, které vyvolávaly některé neodůvodněné požadavky.

⁹⁹ Tak vznikají nákladné, ale úžasné stavby, jako je např. Loreta Praha. Loreta historická. In: *Loreta Praha* [online]. <http://www.loreta.cz/domains/loreta.cz/index.php/c> [cit. 2016-10-02]. Dostupné z: <http://www.loreta.cz/domains/loreta.cz/index.php/cz/loretahistoricka>. Na Mělnicku v Liběchově je roku 1654 dokončena dominanta kaple svatého Ducha s přístupovou cestou lemovanou čtrnácti výklenkovými kaplemi křížové cesty. Kaple svatého Ducha (Liběchov). In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2016-10-02]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svatého_Ducha_\(Liběchov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svatého_Ducha_(Liběchov)).

¹⁰⁰ WENZEL, Kai. Konfese a chrámová architektura: dva luteránské kostely v předvečer třicetileté války (1. díl). In: *Pražský sborník historický: XXXVI*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2008, s. 31–103, s. 42. Celý příspěvek se věnuje chrámové architektuře a dobře dokumentuje její vývoj na konci 16. a na počátku 17. století. Na příkladu několika staveb dokumentuje soupeření katolické a luteránské konfese na tomto poli. (Dokončení příspěvku in: WENZEL, Kai. Konfese a chrámová architektura: dva luteránské kostely v předvečer třicetileté války (2. díl). In: *Pražský sborník historický: XXXVII*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2009, s. 7–66.)

¹⁰¹ Vzorovou ukázkou této architektury je Clam-Gallasův palác. Podrobněji např. in: KRUMMHOLZ, Martin. Stavební historie a osudy Clam-Gallasova paláce. In: *Pražský sborník historický: XXXV*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2007, s. 155–223.

¹⁰² FEJTOVÁ, Olga. *Rekatolizace na Novém Městě pražském v době pobělohorské: "já pevně věřím a vynávám"*. Praha: Scriptorium, 2012. Documenta Pragensia, s. 98.

¹⁰³ Podrobněji o barokní architektuře, malířství a sochařství, ale také o rozvoji mariánského kultu, který se projevil rovněž i ve výzdobě nově budovaných katolických kostelů, např. in: ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII.*, s. 401nn. (Samostatná kapitola je zde věnována i Valdštejnskému paláci, jedné z nejvýznamnějších staveb 17. století, která jako první po královském Hradu používá jednotnou koncepci, s. 390–399.)

poddané, například v tzv. stavební robotě. Protesty proti této formě roboty byly také částečně ovlivněny tím, do jaké míry v dané oblasti postoupila rekatolizace. Můžeme například pozorovat protesty při stavbě kostela v Hejnicích,¹⁰⁴ kde úroveň rekatolizace byla velice nízká,¹⁰⁵ na rozdíl například od stavby kostela v Liběchově, kde byla stoprocentní.¹⁰⁶

2.2.5. Člověčenství a lidská důstojnost

S každým odbojem, ať už vědomě nebo podvědomě, je spojena touha po svobodě. Podíváme-li se do petic poddaných, tak zjistíme, že požadavky na úplné osvobození od pánů neobsahují téměř vůbec¹⁰⁷ a jsou prezentovány v průběhu povstání pouze náznakově v odvážných proslovech rebelantů, jako byl např. Lukáš Pakosta.¹⁰⁸ Ruku v ruce se svobodou jde i lidská důstojnost. Nahlédneme-li do Katechismu katolické církve,¹⁰⁹ na ustanovení o lidské svobodě a důstojnosti tam definovaná, a srovnáme-li je se stavem v 17. století, zjistíme, že do dnešního stavu zbývala ještě daleká cesta. Člověk, coby poddaný, byl majetek a podle toho s ním bylo zacházeno. Majitelé od svého „majetku“ vyžadovali naprostou poslušnost. Poddaní museli opakovaně dokazovat věrnost vrchnosti a slibovat člověčenství,¹¹⁰ tedy stvrzovat svůj poddanský stav.¹¹¹ Ponižování a útlak bylo běžným znakem té doby. Dehonestaci lidské osoby nejlépe dokumentuje Loketský krajský patent, který nutí poddané projevit lítost tím, že „padnou na kolena“.¹¹² Rychtáři,

¹⁰⁴ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 43.

¹⁰⁵ Nízký stav rekatolizace na Boleslavsku, zvláště pak v jeho severní části, můžeme podrobněji sledovat in: PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Boleslavsko*. Vyd. 2., dopl. Praha: Národní archiv, 2005.

¹⁰⁶ Liběchov byl plně pod katolickou správou. To dokládá např. seznam far a filiálek sestavený pro litoměřického děkana Martina Jacobidese již z roku 1636. Podrobněji in: ČÁŇOVÁ, Eliška. *Rekatolizace severních Čech*, s. 23n; Srovnej rovněž činnost komise roku 1651 na Litoměřicku. Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁷ Jednou z výjimek je například petice obce Mikulášovice, ve které je požadováno osvobození jak od člověčenství, tak i z poddanosti. Podrobněji in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 97.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 230nn. Srovnej in: RŮŽIČKA, Jindřich. *Pokus o nové pohledy na pozdvižení poddaných na Litomyšlsku roku 1680*. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 135–150. Pakosta 13. dubna pronáší slova: „Však nás juž každej šidí, musí jináč bejti, nejprve musí mít pán provaz na krku, potom hejtman musí viseti a jiní oficírovi všichni.“ Tamtéž, s. 142.

¹⁰⁹ *Katechismus katolické církve*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. Ustanovení o lidské svobodě najdeme na straně 441nn. Pro správné pochopení souvislostí je nutné porovnat i ustanovení o účasti na společném životě na straně 474nn a o lidské svobodě na straně 479nn.

¹¹⁰ Historický termín člověčenství je odvozen od „být člověkem někoho“. Srovnej in: MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620–1705: Od velké války k dlouhému míru*. Praha: Nakladatelství Libri, 2016, s. 180.

¹¹¹ Nevolnictví (člověčenství, Leibeigenschaft, thun) bylo obecné označení postavení poddaných, srovnej in: VÁLKA, Josef. *Ideové formy třídního konfliktu v povstání 1680*, s. 52, rovněž in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 50.

¹¹² Podrobněji o loketských událostech in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 212nn (text patentu s. 214); rovněž in: ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 429 (pramen č. 1087). Originál je uložen v SOA v Plzni, pracoviště Klášter, fond Vrchní úřad Ostrov, inv. č. 71, sign. I R4, kart. 250. (Původně se nacházel na pobožce Žlutice pod označením SOA Plzeň, pob. Žlutice,

kteří se účastnili selského povstání, byli pak po jeho potlačení souzeni za tzv. zločin felonie – zradu věrnosti vazalů vůči lennímu pánovi.¹¹³ Pro změnu tohoto nedůstojného stavu bude v budoucnosti potřeba vyvinout ještě mnoho úsilí i silných osobností.¹¹⁴

2.2.6. Vůdčí osobnosti

Silné osobnosti potřebovalo rovněž selské povstání. Asi by se dalo očekávat, že vůdcové rebelií se rekrutovali z těch nejbídnějších, nejvíce utiskovaných, ale ve skutečnosti to byly osoby, které by svým stavem do těchto úvah vůbec nezapadaly. Jak nám dokládá např. příběh jednoho z největších vůdců povstání kováře Ondřeje (Andrease) Stelziga.¹¹⁵ Z historických pramenů máme doloženo, že byl dobře prosperující řemeslník, který uměl číst i psát a problémy sedláků se ho vlastně ani netýkaly, a přesto se postavil do čela jejich hnutí. Podobnou postavou osudem i postavením byl Jan Cikán z Vraňan, kterého dokonce zahraniční tisk označil jako zámožného sedláka, který hovořil šesti jazyky, mimo jiné i dobře francouzsky.¹¹⁶ Společným znakem těchto postav je schopnost empatie, soucit se sociálně slabšími a vidina lepších zítřků pro všechny. Svým myšlením v mnohém překročili hranice své doby a svými činy šířili Boží milosrdenství.¹¹⁷

2.2.7. Úloha písařů

Mezi další postavy, bez kterých si povstání nelze představit, patřili písaři. Barokní doba, ostatně jako každá jiná, měla svá specifika. Mezi nejvýznamnější patřila barokní zdobnost, na denním pořádku bylo slavení, ale i hledání duchovního obsahu. Tento způsob života se odrazil nejenom v literatuře,¹¹⁸ ale i v obecném písemném projevu, proto nebylo možné obrátit se na úřad s požadavky jen tak sepsanými na kusu papíru. Stížnostem bylo nutné dát řád a formu. K sepsání petic byli většinou využíváni vesničtí

VÚ Ostrov, i. č. 71, sign. 511.) V Pramenech je uvedeno původní označení. Kopie originálního textu je uvedena v příloze. (Příloha č. 1).

¹¹³ HORÁKOVÁ, Libuše. Poddanské poměry na Liberecku, s. 52.

¹¹⁴ Na stranu chudých se v té době postavil i Jan Ámos Komenský. Například při svém působení ve Fulneku sepisuje krátký spis „Listové do nebe“, ve kterém popisuje propastný rozdíl mezi bohatými a chudými, podrobněji in: KLÍMA, Arnošt. *Čechy v období temna*, s. 243nn.

¹¹⁵ Informace o kováři Ondřejovi Stelzigovi z Dolní Řásnice najdeme v celé řadě dokumentů, srovnej např. in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*; jeho život byl zpracován i beletristicky v románu *Železná koruna* spisovatelem Václavem Kaplickým, více kapitola 4.1.3.

¹¹⁶ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 128.

¹¹⁷ Problematice Božího milosrdenství se podrobně věnuje Walter Kasper in: KASPER, Walter. *Milosrdenství: základní pojem evangelia – klíč křesťanského života*. 1. vydání (dotisk 2016). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015. 229 s. Spiritualita (Centrum pro studium demokracie a kultury). Empatie jako nový přístup podrobněji s. 20–22.

¹¹⁸ O vývoji barokní literatury podrobněji např. In: ČORNEJOVÁ, Ivana, Jirí KAŠE, Jirí MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII*, s. 500nn.

učitelé, ale jako první písař je zmiňován měšťan a soukeník Jindřich Rössel.¹¹⁹ Ten však patřil pouze mezi ty, kteří sepsali požadavky rebelantů. S takto připraveným konceptem bylo nutné vyhledat někoho, kdo dá požadavkům potřebnou úřední podobu. V této souvislosti jsou zmiňováni především dva advokáti, Patzenhauser¹²⁰ a Kouřimský.¹²¹ Další význačná postava nám naznačuje i propojení mezi jednotlivými regiony. Pro německé sedláky z panství Hanšpach totiž stížné články sepisoval písař v Mělníce.¹²² Mělnický písař Eliáš¹²³ upravoval petice a pořizoval jejich čistopisy.¹²⁴ V období selského povstání se můžeme setkat s dokumenty sepsanými v latině, němčině i češtině. Krásu barokní češtiny nám dokládá stížnost čtyř zádušních vsí města Domažlice:

„Justinianus římských práv zakladatel v knize své Institutionum de justitia et jure píše, takto dí: Spravedlnost jest stálá a neustálá vůle práv své jednomu každému slušně žádajícímu udíliti. Tou spravedlností na tomto světě Bůh všemohoucí v císařské milostivě celému křesťanstvu nám představit, a k ní se v potřebách rozličných slušných ucházejí, od ní podělení být, poroučet ráčí. Té regule my se držíce od šestnácti mil k Vaší císařské milosti se ucházejíce, při chránění a spravedlnosti dostání, žádajíce v příčině této.“¹²⁵

Všichni výše jmenovaní, ať už psali jakýmkoliv jazykem, se buď přímo, nebo nepřímo podíleli na povstání.

Zajímavým fenoménem mezi písaři však byla postava Kristiána Karla z Platz a Ehrentalu.¹²⁶ Tento úředník využil rebelií ve svůj prospěch a vypracoval se do čela správy gallasovských statků, kde setrval ve funkci více než třicet roků. Svým nevybíravým chováním se tento soukenický synek postupně dopracoval i ke značnému majetku a v místech svého působení napáchal značné škody. Platzova činnost nám dokumentuje stav úředního aparátu a praktiky vrchnostenských úředníků. Honba za

¹¹⁹ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 49.

¹²⁰ Tamtéž, s. 52.

¹²¹ Tamtéž, s. 63.

¹²² Tamtéž, s. 134.

¹²³ Tento písař je v různých pramenech uváděn jako „starý Eliáš“. Svátek ho v poznámce pod čarou uvádí společně s Kouřimským (zde Kouřenský) in: SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*, s. 168.

¹²⁴ ČENSKÝ, Ferdinand. Hnutí poddaných na severočeských panstvích Lipová, Šluknov a Rumburk na jaře r. 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 66 a 75.

¹²⁵ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 205. Rovněž in: ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 386 (pramen č. 902). Originál stížnosti uložen v OA Domažlice, AM Domažlice, sign. I B 1206, katalog. Č. 1097 (Příloha č. 2).

¹²⁶ ANDĚL, Rudolf. Kristián Karel z Platz a Ehrentalu v čele správy gallasovských statků (1690–1722). In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 123–139.

kariérou i hrabivost neznala mezí. Úplatkářství bylo běžnou praxí, a toto vše se pochopitelně dělo na úkor poddaných a později se také stalo předmětem různých petic a stížností.

2.2.8. Stížnosti a stížné články

Události selského povstání 1680 byly od počátku provázeny celou řadou stížností a jejich jednotlivé body, tedy stížné články, měly nejrůznější charakter. Některé byly ojedinělé. Jako třeba ve sledovaném území si poddaní mělnického panství stěžují na povinnost chovat psy a na vysoké náhrady při jejich ztrátě.¹²⁷ Kuriózní je rovněž stížnost děčínských poddaných na pokuty, které jim byly ukládány za to, že propíjeli utržené peníze.¹²⁸ Nechybějí stížnosti na bití.¹²⁹ Výjimečné byly samostatné stížnosti například pasáků sviní, ševců či jiných řemeslníků.¹³⁰

Většina stížností však měla obdobný charakter. Jak můžeme zjistit z těch, které se dochovaly, převažovaly stížné články na robotní povinnosti.¹³¹ Mezi nejvýraznější lze zařadit ty, které ukládaly různé dovozní a přepravní povinnosti. Tzv. daleké fůry ukládaly poddanému svým vlastním potahem přepravovat nejrůznější materiál a zboží podle přání vrchnosti.¹³² Následovaly pak stížnosti na nejrůznější platební povinnosti. Za nimi následovaly artikule na povinné odběry – poddaní měli povinnost odebírat od panstva nejrůznější produkty za předem určené ceny, přestože měli v místě možnost nakoupit kvalitnější a levnější tovar. Nejčastěji se jednalo o pivo, kořalku, dobytek a drůbež.¹³³

Z dochovaných stížností, a také z reakcí na ně, si můžeme celkem dobře odvodit obraz skutečné situace. Je jisté, že v některých místech byla zátěž poddaných enormní, ale rovněž lze spolehlivě dovodit, že v jiných šlo pouze o využití situace poddanými k vylepšení svého postavení.

¹²⁷ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 98. Srovnej ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 302 (pramen č. 616).

¹²⁸ Tamtéž, s. 93. Ukládání pokut vycházelo z nařízení Českého místodržitelství o omezení pití při cestě do města, do kostela, krom doby konání jarmarků a posvícení.

¹²⁹ Tamtéž, s. 96.

¹³⁰ Tamtéž, s. 97.

¹³¹ Tamtéž, s. 95. Zde jsou například uvedeny poměry Lovosických a v Malém Brocně.

¹³² Tamtéž, s. 103. Zde je například uvedena povinnost poddaných v Encovanech dovážet v sezoně, více jak třikrát týdně, dřevo ze vzdálenosti dvou mil do palírny, kterou zřídil Žid z Encovan.

¹³³ Tamtéž, s. 99. Zde je například uvedena situace na děčínském a jílovském panství.

Informace o tom, v jakém počtu se vyskytovaly jednotlivé stížné články v dochovaných stížnostech, nám může podat následující tabulka.

Stížnosti a stížné články

Poddaní z Děčína	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Ludvíkovice a Březina	22	11	-	4	3	2	1
Staré Město	10	5	-	-	1	1	1
Křešice	18	7	1	3	2	-	1
Chlum	8	2	1	-	-	-	-
Nebočady	9	2	-	-	2	1	3
Lesná	12	4	-	4	-	-	1
Těchlovice	17	7	-	4	3	-	3
Roztoky	9	4	-	3	-	-	-
Prosetín, Hlinsko, Javoří	9	1	-	3	-	1	-
Vilnsnice	15	7	1	2	1	1	1
Krásný Studenec	16	6	-	2	-	1	1
Bělá	12	3	1	1	1	1	-
Dolní Žleb	13	7	-	1	-	-	-
svobodní rolníci	11	10	-	-	-	-	1
šenk v Bynově	2	-	1	-	-	-	1
Celkem	183	76	5	27	13	8	14

Poddaní z Litoměřicka	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Lovosice	12	8	1	3	-	-	-
Jílové I.	15	7	2	2	-	-	-
Jílové II.	37	8	5	4	3	-	2
Malé Brocno	4	1	1	1	-	-	1
Liběšice	17	5	-	3	-	2	4
Levín	11	-	1	4	3	-	1
Vrbice	2	1	-	1	-	-	-
Úštěk	6	1	-	2	-	-	2
Horní Police	26	4	7	7	-	-	5
Mikulášovice	30	11	3	6	5	-	2
Lipová (Hanšpach)	20	4	2	6	1	1	3
Šluknov	37	9	2	12	-	1	7
Císařské	37	15	1	6	3	-	-
Mělník	6	2	2	-	-	-	2
Celkem	260	76	27	57	15	4	29

Poddaní ze Slánska	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Encovany	7	6	-	-	-	1	-
Střekov	5	3	1	-	-	1	-
Roudnice	6	3	-	2	-	1	-
Roudnice (knížecí)	8	2	5	-	-	1	-
Roudnice (císaři)	9	3	4	1	-	1	-
Dolní Beřkovice	nečlánkované - viz předchozí						
Celkem	35	17	10	3	0	5	0

Poddaní ze Žatecka	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Petrohrad I.	18	11	2	2	1	-	2
Kysíbl I.	11	5	4	2	-	-	-
Nejdek-poddaní	26	12	5	6	1	-	3
Petrohrad II.	nespecifikováno						
Petrohrad III.	19	8	4	2	1	1	3
Údrč	27	13	4	1	3	-	1
Kysíbl II.	19	11	1	1	4	-	2
Nejdek-město	51	2	10	5	5	-	11
Doupov-panství	nespecifikováno						
Doupov-městečko	nespecifikováno						
Krásný Dvůr	nespecifikováno						
Celkem	171	62	30	19	15	1	22

Poddaní ze Středozápadních Čech	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Brložec	15	6	3	1	-	1	3
Brložec II.	9	6	-	-	-	-	-
Krušovice I.	5	1	3	-	-	-	-
Kynžvart, Dolní Žandov	15	6	1	1	3	1	-
Hájek	19	16	-	2	1	-	-
Otovice	5	3	-	1	-	-	-
Chotěšov	nově zavedené robotní povinnosti v osmi vsích						
Krušovice II.	5	3	1	-	-	-	-
Brložec III.	20	9	5	1	-	3	1
Celkem	93	50	13	6	4	5	

Poddaní z Broumovska	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
květen I.	12	3	3	2	-	-	2
květen II.	45	22	4	9	3	-	6
květen III.	44	21	3	10	2	-	9
červen I.	20	7	-	5	2	-	4
červen II.	20	7	2	5	-	-	5
Celkem	141	60	12	31	7		26

Stížnosti	počet článků	roboty	odběr produktů	placení	zákazy	naturálie	příkazy
Celkový počet	883	341	97	143	54	23	91

Zpracováno podle údajů uvedených v knize profesora J. Čechury.¹³⁴

¹³⁴ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680.*

Doklad o zkreslování informací nám podává například panství v Liběšicích, které bylo v jezuitské správě. Císařův zpovědník, pozdější vídeňský biskup P. Emerich, se přimlouval u panovníka za své poddané, kteří si stěžují na robotu šest dní v týdnu, která evidentně neodpovídala skutečným požadavkům. Jezuité omlouvali stížnosti svých poddaných tím, že byli donuceni jinými.¹³⁵

Z údajů uvedených v tabulce je zřejmé, že převládaly stížnosti na robotu, ale rovněž z nich jasně vyplývá, že žádná z nich neobsahovala stížné články motivované náboženským útlakem. Ze samotných stížností je však jasně cítit veliká zbožnost poddaných. Dovolávání se Boha máme doloženo např. v omluvném dopise poddaných grabštejnského panství,¹³⁶ ve stížnosti obce Vrbice.¹³⁷ O Boží slitování žádají i poddaní v Malém Brocně.¹³⁸ Za kuriózní v tomto směru lze považovat slovní přestřelku na kraví cestě u Bražce, kde se setkali dřevaři a vrchní rychtář. Obě strany se dovolávaly Boha, ale došlo zde i na argumentaci „všemi čerty“.¹³⁹

Z uvedeného vyplývá, že ve většině případů byla snaha dovolat se spravedlnosti za Boží pomoci, ale rovněž i smírnou cestou. Většinou byly stížnosti sepisovány v pokoře, a že nešlo o žádné hrdinské činy, ale že byly mezi stěžovateli obavy z možných následků, nám dokládá například stížnost Libereckých s podpisy obcí do kruhu, aby nebylo možné určit počátečního buřiče.¹⁴⁰ To inspirovalo i gallasovské poddané na Frýdlantsku, kteří svou stížnost podepsali stejným způsobem.¹⁴¹ To, že v některých případech dění přerostlo v ozbrojený střet, lze přisuzovat spíše neochotě panstva k řešení vzniklých potíží než bojechtivosti poddaných.

2.2.9. Úloha zbraní

To, že poddaní vlastnili nejrůznější zbraně, nám dokládají četné zprávy.¹⁴² Avšak bojové akce nebyly nikterak koordinovány. Ozbrojené oddíly trpěly nedostatkem disciplíny a nejednotností. Jak nám naznačují některé zprávy, ozbrojený nátlak byl spíše

¹³⁵ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 63; Srovnej obdobnou situaci u stížnosti na úrok u obecních domů. Tamtéž, s. 101.

¹³⁶ Tamtéž, s. 69.

¹³⁷ Tamtéž, s. 97.

¹³⁸ Tamtéž, s. 92.

¹³⁹ Tamtéž, s. 169.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 54.

¹⁴¹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 64 (pramen č. 89). Originál stížnosti uložen v SOA Litoměřice, pob. Děčín, RA Clam-Gallasové, HS, XXI. 5 (Příloha č. 3).

¹⁴² Podrobněji např. in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*. ss. 134, 194, 214; Srovnej rovněž in: HOFMANN, Gustav. K některým otázkám nevolnického povstání r. 1680 v Západních Čechách. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 126–127.

výsledkem krajního zoufalství poddaných.¹⁴³ Přestože měli mezi sebou válečné veterány a dezertéry, nemohli organizačně ani technicky konkurovat trénovanému a dobře vyzbrojenému vojsku. Zatímco vzbouřenecké oddíly čítaly maximálně několik stovek povstalců vyzbrojených cepy, vidlemi, motykami a holemi, v lepším případě oštěpy, tesáky a palnými zbraněmi nejrůznějšího původu, tak zasahující jezdecké pluky o síle 800–1 000 mužů, rozdělené na 10 kompanií, byly vybaveny „poloviční“ nebo „tříčtvrteční“ ochrannou zbrojí, palašem a párem pistolí. Organizace pěších pluků byla obdobná, pouze byly početnější (cca 2 000 mužů).¹⁴⁴

Do rukou vzbouřenců nahrávalo pouze to, že vojsko zasahovalo na různých místech současně v malých oddílech a nevyužívalo plné síly. To v konečném důsledku vedlo pouze k prodlužování nepokojů a při závěrečném „vyúčtování“ zhoršilo postavení těch, kteří byli pohnáni k odpovědnosti. Po počáteční euforii, kterou použití zbraní u sedláků vyvolalo, protože jim dodávalo odvalu, a přece jenom nějakou chvilkovou naději na kladné vyřešení jejich situace, bylo jasné, že ozbrojený odpor je marný.

Situaci dobře dokládají i počty zbraní, které byly následně po eliminaci ohnisek rebelií zabaveny v jednotlivých oblastech. Z dochovaných dokumentů jednoznačně vyplývá, že vystrojí ani výzbrojí nemohli sedláci být konkurenceschopní. Seznamy zabavených zbraní také dokumentují, co vše bylo podle vrchnosti považováno za zbraně. Tak se můžeme dočíst, že kromě nejrůznějších druhů palných zbraní byly zabavovány i různé zbraně sečné a bodné, ale byly odnímány i obyčejné okované vycházkové hole. Mezi nebezpečné zbraně byly zařazeny i bubny.

Jako dobrý příklad nám může posloužit soupis zabavených zbraní z Mělnicka, kde z dochovaného dokladu vyplývá, že na černínském panství bylo zabaveno celkem 100 a půl kusů zbraní. Polovina zbraně není chyba, protože některé byly počítány po párech, jako například pistole nebo puffry. Podíváme-li se podrobněji do seznamu, tak zjistíme, že ani v centru dění, v Hoříně, ve Vrbně a ani ve Vraňanech, se nenacházelo takové množství zbraní, které by mohlo vzbuzovat nějaké naděje na úspěch v případě jejich použití.

Na celém území mělnického panství se našla pouze jedna mušketa a třináct karabin. To, že se u sedláků nacházely zbraně, nelze ve většině případů přičítat jejich snaze

¹⁴³ Srovnej např. in: TYWONIAK, Jiří. *K povstání poddaného lidu r. 1680 na území dnešního Středočeského kraje*, s. 96.

¹⁴⁴ Podrobněji o výzbroji a úloze armády při potlačování rebelií např. in: RAK, Jiří. Úloha armády při potlačení nevolnického povstání r. 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 110–122.

o zbrojený odpor, ale prostému faktu, že je vlastnili ze zcela přirozených důvodů. Většinou to byly pozůstatky po účasti některých příslušníků rodiny v dřívějších válečných konfliktech a v domácnosti měly praktické využití. Z dnešního pohledu je to poměrně těžko představitelné, ale běžnou hrozbou i ve středních Čechách mohl být útok vlka, v některých oblastech i medvěda.

Druh zbraně

Obec	Musquetn	gezogene Röhr	glatte Röhr	Karabinen	Pistolen	Puffer	Degen	Stiefelstange	Helleparten	Drummeln
Vrbno			1		1					
Zelčín			3	1						1
Chramostek			1							
Vraňany		2	3	1	1,5		1	1		1
Mlčechvosty			6							
Spomyšl			1	1						
Daminěves										
Jenišovice			1	1			2			1
Býkev			1							
Vliněves										
Brozánky		1	4							
Hořín			1	1	1	1				
Vteln	1	2	6			1				2
Chorušice		3	2							
Choroušek		1		1						
Ujezd			2							
Zamachy		1	2							
Krpy			3			0,5				
Střížovice				1						
Střednice		1	2			0,5				
Strážnice		1	3							
Zimoř										
Vehlovice			1							
Počeplice				1						
Mastřovice			2							
Vysoká			1	1						
Rousovice			1							
Borek					0,5					
Vrutice										
Ujezdec				1						
Záboří			1			0,5				
Třebošnice										
Kly			1							
Mlazice			2	1						
Kozlov		1	3							
Vinice			2	2			1			
	1	13	56	13	4	3,5	4	1	0	5

Musquetn = muškety

gezogene Röhr = alias tažená trubice, druh pistole

glatte Röhr = alias hladká trubice, druh pistole

Karabinen = karabiny

Pistolen = pistole, pár (míněno dvě, většinou jezdecké)

Puffer = druh pistole, rovněž párové

Degen = kord

Stiefelstange = vycházková hůl (v tomto případě jistě okovaná a použitelná jako zbraň)

Helleparten = halapartny

Drummeln = bubny

Zpracováno podle seznamu zbraní zabavených na černínském panství. Originál dokumentu je uložen v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Černínská ústřední správa – Mělník, fasc. Č. 647, sign. VI W 3a (fol. Č. 368–372).¹⁴⁵

¹⁴⁵ Kopie originálního soupisu je uvedena v příloze (Příloha č. 4).

2.2.10. Nestranný soupeř

Nyní je potřeba vrátit se k otázce položené na závěr podkapitoly 2.2.1., vztahené k době sepisování první stížnosti. „Proč právě tato událost přerostla v selské povstání?“ Vše výše uvedené, od situace poddaných přes vysoké daňové zatížení a útisk až k úloze vůdčích osobností a písařů, a rovněž i úloha zbraní, jsou obecné podmínky, které ovlivňují vznik a průběh povstání a na jejich základě by mohlo povstání vypuknout v kterémkoliv období.

Hlavním důvodem, proč povstání vypuklo právě v této době, byl fakt, že na scénu dějin vstoupil další nestranný soupeř. Tím nevídaným nepřitelem, který se na sklonku roku 1679 objevil a který všem vyměřoval stejně, byl mor.¹⁴⁶ Vídeňská epidemie¹⁴⁷ donutila císařský dvůr 13. září 1679 k přesunu z Vídně do Prahy. V přítomnosti císaře v Praze viděl selský lid svoji příležitost k vyřešení tíživé situace. Odpadla komplikace, kterou pro sedláky představovala cesta do Vídně, a Leopolda I. považovali za svého spravedlivého ochránce, od kterého očekávali zastání. Naděje, které lid vkládal do císaře, dokládá například stížnost z Malého Brocna, „... *Váš příjezd do Čech nám dal naději.*“¹⁴⁸

Morová epidemie se objevila následně i v Praze a postupně v různé intenzitě útočila po celé zemi a mor si bral oběti bez rozdílu postavení, ale to již byly v plném proudu i selské rebelie.

¹⁴⁶ Morem byly v historii označovány různé nemoci. „Černá smrt“ v podobě, jak ji známe, se objevovala postupně na různých místech, vždy v ničivých vlnách. Epidemie se nevyhýbaly ani českým zemím. Podrobněji in: WONDŘÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách.* Praha: Triton, 1999.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 60.

¹⁴⁸ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 92.

3. Povstání na Mělnicku

Hlavním tématem této práce je zachycení situace našich předků v době selského povstání na Mělnicku, a proto je nutné si tuto oblast definovat, respektive územně vymežit s ohledem na dobový kontext.

3.1. Územní srovnání v návaznosti na vývoj krajského zřízení v zemích koruny české

Územní správa od dob selského povstání prodělala nespočet změn, než dosáhla současné podoby. Kdybychom vycházeli pouze ze současné podoby, tak bychom se jistě podívovali, kde je například město Neratovice, dnes dvacetitisícová aglomerace. Pohledem do berní ruly však zjistíme, že v polovině 17. století prakticky neexistovalo.¹⁴⁹ A určitě by nám chyběly i některé další lokality.

Podíváme-li se na problematiku z druhé strany, tedy diachronním pohledem, dojdeme k výsledku, který nám poskytne obraz ještě více komplikovaný. Krajská správa, která nahradila v průběhu 13. a 14. století správu hradskou,¹⁵⁰ měla v době selských nepokojů obdobnou podobu.¹⁵¹ Stejně členění, které bylo použito i při zpracování podkladů berních rul, nám tak ukazuje, v čem spočívá problematika vymezení oblasti, která by odpovídala dnešnímu okresu Mělník. Tato oblast totiž zasahuje do čtyř tehdejších krajů, Litoměřicko, Boleslavsko, Kouřimsko a Slánsko.

Ani uvnitř vymezeného území se lokalizace neobejde bez obtíží. Území sice podléhalo krajské správě, ale uvnitř jednotlivých krajů docházelo k přeskupování majetku, kdy vlastníci jednotlivých dominií ve snaze o arondaci skupovali různě velké územní celky. Toto vše se dělo napříč územím, bez ohledu na krajské zřízení. Takže bylo někdy obtížné určit, kam ta či ona část území patří, zvláště pak v těch případech, kdy určitá část jednoho dominia byla vložena do středu území dominia druhého. Bylo zcela běžné, že i části obcí patřily jiným vlastníkům.

Na základě výše uvedeného se jako nejvhodnější varianta nabízí postupovat podle jednotlivých panství, která se nacházela na území odpovídajícím dnešnímu okresu

¹⁴⁹ Neratovice jsou uváděny celé pusté, stejně jako dnešní Mlékojedy a Byškovice, které jsou dnes součástí města. Srovnej in: DOSKOČIL, Karel (ed.). *Berní rula 2., Popis Čech r. 1654: Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953–1954, 2. sv, s. 331.

¹⁵⁰ ADAMOVIČ, Karolína, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české: Stát*, s. 74.

¹⁵¹ Velice přesné a podrobné informace k členění na jednotlivé kraje v polovině 17. století nalezneme v úvodním dílu k edicím jednotlivých berních rul. BAUER, Otakar, František BENEŠ, Karel DOSKOČIL a Eva LISÁ (eds.). *Berní rula 1*.

Mělník. Pochopitelně se tímto není možné vyhnout určitým přesahům, např. při nepřesné lokalizaci v pramenech, nebo na hranicích, které odpovídají dnešnímu dělení na okresy, a kdy se panství nachází i na území sousedního okresu.

3.2. Ohniska nepokojů

3.2.1. Panství Mělník

Samotné město Mělník, stejně jako většina českých měst, prošlo útrapami třicetileté války. Povinnostem spojených s ubytováním a vyživováním císařského vojska se nemohl zcela vyhnout nikdo. K zásobovacím povinnostem patřilo mimo jiné vaření piva a pečení komisního chleba, známého jako tzv. „komisárek“.¹⁵² Mnoho dalších povinností vůči nakvartýrovaným vyčerpávalo celé město. Pobyt vojska trpěly i příměstské části, jako např. Podolí a Pšovka.¹⁵³ Mělník nebyl ušetřen ani ráděním Švédů. Část města byla úplně zničena, předměstí s obytnými domy i kostelem svaté Ludmily. Byly pobořeny hradby i městské brány. Mezi lidmi panoval hlad a bída.¹⁵⁴

Mělník, včetně panství, patřil jako věnné město do svrchovaného vlastnictví českých královen, ale dominium v poválečném dění několikrát měnilo zástavního správce. V roce 1646 bylo zastaveno Heřmanu Černínovi z Chudenic.¹⁵⁵ Rod Černínů spravoval panství i v době selského povstání. Od roku 1654, kdy se plně ujal správy Humprecht Jan Černím, se stal mělnický zámek centrem černínského panství.¹⁵⁶

Hospodářství mělnického panství, na rozdíl od města, nebylo v tak zuboženém stavu. K panství náleželo město Štětí (s vinicemi) a 37 vesnic. Od 16. století do územního celku dominia patřily Brozánky (s přívozem), Hořín, Vrbno, Zelčín, Chramostek, Vraňany, Mlčechvosty, Spomyšl, Daminěves, Jenišovice, Býkev, Vliněves, Mlazice (s vinicemi), Počeplice, Vehlovice (s vinicemi), Zimoř, Újezd, Krpy, Vrutice, Mikov, Záboří, Kly (s vinicemi), Borek, Rousovice (s vinicemi), Vtelno, Chorušice, Choroušek (Choroušky), Zamachy, Stračí, Střížovice, Vysoká, Střednice, Strašnice, Malý Újezd (Újezdec), Maštířovice, Kozlov, Podblatí a osady Podlabí, Vlčí Důl. K panství náležel i deskový statek Dolní Přívory (s obcemi Tuhaň, Libiš, Všetaty, Nedomice a Ovčáry) a některé další statky např. v Kozárovicích, ale rovněž i mimo sledované území třeba pět manských

¹⁵² Podrobněji o stravování např. in: KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618-1648*. České Budějovice: Veduta, 2008, s. 155.

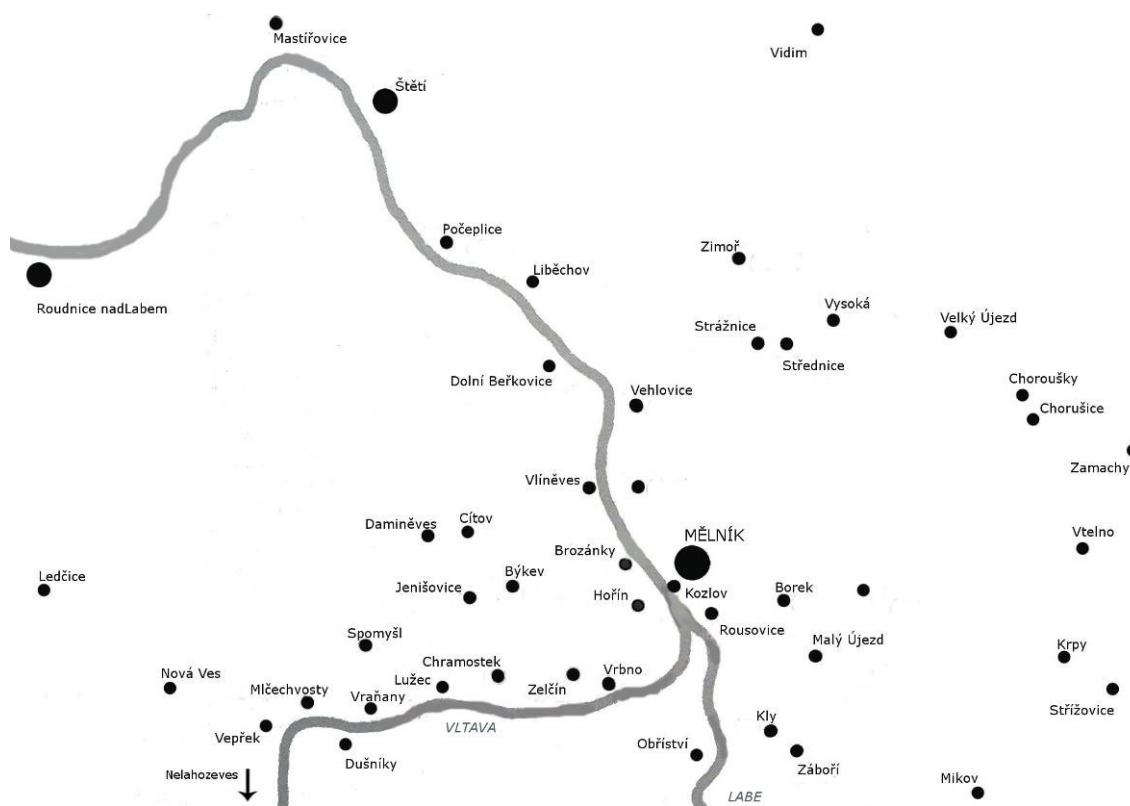
¹⁵³ Tamtéž, s. 154.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 165.

¹⁵⁵ KOPIČKA, Petr. Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století: (Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy). In: *Porta Bohemica 2: Sborník historických prací*. Ústí nad Labem: Albis international, 2003, s. 32.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 34.

statků ve Velvarech.¹⁵⁷ Centrum vrchnostenské ekonomiky tvořily poplužní dvory v Hoříně, Býkvi a Malém Dvoře.¹⁵⁸

Mapa sledovaného území

Oblast poplužních dvorů se nachází na levém břehu Vltavy¹⁵⁹ a můžeme ji označit za epicentrum veškerého dění v době selského povstání. Území tvoří jeden celek od Vraňan po Brozánky. Není připojena pouze obec Lužec.

Nepokoje v roce 1680 započaly zkraje roku událostmi na severu a hlavní snahou nespokojených sedláků bylo využít přítomnosti císaře v Praze k předání petic s jejich stížnostmi. Za tím účelem vysílali do hlavního města své zástupce. Tak se jeví jako nejpravděpodobnější, že při svých cestách procházeli právě přes území panství v místech, kde se nacházel poplužní dvůr Hořín. V obci Brozánky, která se nachází v těsné blízkosti

¹⁵⁷ Podrobněji o stavu obcí náležejících k dominiu a o jejich správě v 16. a 17. století in: KOPIČKA, Petr. Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století s. 27–36; Ve složení obcí docházelo k drobným změnám. Koumar uvádí pouze 36, srovnej např. v tabulce in: KOUMAR, Jirí. Mělnické panství a jeho poddaní v 16. a na počátku 17. století. In: *Vlastivědný sborník Mělnická IV*. Mělník: Okresní muzeum Mělník, 2002, s. 73 (Pro upřesnění srovnej poznámku 30 na s. 72.). Že docházelo ke změnám dokládá i soupis zabavených zbraní, který uvádí i ves Třebošnice. Viz tabulka zabavených zbraní kap. 2.2.9.

¹⁵⁸ Srovnej in: KOUMAR, Jirí. Mělnické panství a jeho poddaní v 16. a na počátku 17. století, s. 73nn

¹⁵⁹ Od soutoku Labe s Vltavou pod Mělníkem pak pokračuje na levém břehu Labe.

Hořina, se totiž nacházel přívoz a byl zde pravidelně stavěn i provizorní most.¹⁶⁰ Trasa dál na Prahu vedla přes Mělník po pravém břehu Labe až k přívozu na území panství Obříství.¹⁶¹

Skutečnost, že některé cesty vedly skutečně přes Mělník, nám dokládá zpráva z 5. dubna 1680, kdy Joachim Wenzel Lucin, farář z Hoštky, sděluje roudnickému purkrabímu J. A. Kotteckovi, že se lobkovičtí poddaní, které potkal cestou do Malešova, chystají k císaři přímo přes Mělník.¹⁶² Informaci potvrzuje i záznam v protokolu vyšetřovací komise na roudnickém zámku, kde je dne 12. dubna uvedeno, že Blažej Wenzel (také Blažej Václavek, Václavkovič nebo Václavík) strávil se svými druhy při cestě na Mělník jednu noc na poli, druhou v Dolních Beřkovicích.¹⁶³

Z výše uvedeného lze jednoznačně dovodit, že na území panství museli mít celkem slušné informace o průběhu událostí již od samého počátku, a tak je také zajímavé, že na dominiu byl poměrně dlouho zachován klid. Poddaní Černínů začínají své protestní akce až počátkem dubna. Ve stejném čase propukají rovněž nepokoje na sousedních panstvích patřících Lobkovicům. Geograficky se jedná o úrodnou část Polabské nížiny, která od Mělníka pokračuje přes Roudnici až k Lovosicím, a připojíme-li část území na levém břehu Vltavy od Nelahozevsí k soutoku, získáme tak ucelený přehled o prostoru, ve kterém probíhaly rebelie. Z dochovaných pramenů je patrné, že se až na drobné výjimky, které budou popsány dále, nepokojů nezúčastnily obce náležející k panstvím, která se nacházejí na pravém břehu Vltavy až po soutok s Labem.¹⁶⁴

V obecném povědomí je vžitě, že poddaní ve středověku a v počátcích novověku neměli žádnou možnost opustit své panství. Tomu také nasvědčuje litera dobových zákonů. Četná opatření k omezení pohybu, zvláště v období po třicetileté válce, měla zabránit migraci bez vědomí panstva.¹⁶⁵ Válečné útrapy totiž způsobily také nedostatek pracovních sil a majitelé dominií neměli zájem tuto situaci na svých pozemcích ještě více zhoršovat, a aby poddané ještě více připoutali k půdě, začali důsledněji uplatňovat opatření uzákoněná již v 15. století. Opatření označované termínem „glebae adscripti“

¹⁶⁰ Podrobněji o stavbě mostu (zde v době třicetileté války) in: KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě*, s. 152.

¹⁶¹ Na území panství Obříství, v oblasti obce Byškovice, trasa opouští sledované území a vede dál přímo na Prahu.

¹⁶² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 444 (pramen č. 1142).

¹⁶³ Tamtéž, s. 457 (pramen č. 1170).

¹⁶⁴ To samé platí i pro levý břeh Labe po soutok. (K tomu též poznámka č. 148.)

¹⁶⁵ K vyvázání se z poddanských povinností u jednoho pána, aby bylo možné trvale přejít na panství jiného, sloužil zhost (také výhost). To potvrzoval tzv. zhostný list. Srovnej např. požadavky v peticích Broumovských na zrušení tohoto požadavku in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 258.

(doslova „připsání k hroudě“) bylo převzato z římského práva.¹⁶⁶ Podobně vyvolala opatření k omezení pohybu i morová epidemie. Cestování pouze na povolení, s „pasem“, mělo omezit její šíření.

Skutečnost však byla na hony vzdálená představám vrchnosti. Poddaní se pohybovali dle svých potřeb i v době zpřísněných opatření.¹⁶⁷ Volnému přístupu do měst napomáhala i všudypřítomná korupce.

Po cestách se pohybovali obchodníci, řemeslníci, kupci, prodejci a pochopitelně i samotní sedláci.¹⁶⁸ Stejná situace panovala i na černínských a lobkovických nemovitostech. Mezi jednotlivými vesnicemi obou panství docházelo k vzájemnému předávání informací. Jistě probíhala tajná jednání a docházelo i na výhrůžky. Do této doby patrně spadá i dochovaná nedatovaná zpráva, ve které rychty v Cítově, Daminěvsi a Kostomlatech pod Řípem vyzývají své bratry v (Dolních) Beřkovicích, Jeviněvsi, Mlčechvostech, Vepřku, Nové Vsi, Sazené a Budihosticích, aby nerobotovali a byli připraveni, jinak že budou trpět.¹⁶⁹ Jak je vidět, uvedená výzva rozhodně nerespektuje hranice panství a zasahuje do území obou panství, a ve sledované oblasti dokonce i do majetku Ferdinanda Kryštofa ze Šeidlern (Scheidlernu), pána na Hořeních Beřkovicích, kterému patřil Cítov.¹⁷⁰

Další dochovaná zpráva nese datum 3. dubna 1680. Zde se již dostáváme do oblasti vrbenské rychty. Hejtman mělnického panství Čermák oznamuje vrchnímu správci černínských panství J. Procházkovi,¹⁷¹ že poddaní z Vrbna rebelují a odmítají vykonávat své robotní povinnosti. Podobné zprávy přicházejí i z dalších částí panství, kde nastává zmatek, protože někteří poddaní robotují, ostatní zůstávají doma.¹⁷²

Zde se poprvé setkáváme s postavou Jana Cikána. Čermák sděluje, že psal Cikánovi z Vraňan, který je označován za vůdce, aby se dostavil na zámek, ale ten odmítl.¹⁷³ V dnešní době je jméno Cikán vnímáno spíše pejorativně a jeho nositelů postupně

¹⁶⁶ MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620–1705*, s. 179.

¹⁶⁷ Profesor Čechura uvádí ve své knize několik příkladů, např. informace o putování Kysibelských (s. 150), nebo informace o putování Mathiase Merkla z Pšovlk, které zaznamenal ve svém dopise (s. 188). ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*.

¹⁶⁸ Srovnej např. in: MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620–1705*, s. 181–182.

¹⁶⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 447 (pramen č. 1151).

¹⁷⁰ Ferdinand Kryštof ze Šeidlern převzal panství v lednu 1680 po smrti otce Františka. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: Argo, 1998, s. 202 (díl VIII.).

¹⁷¹ Podrobněji o působení úředníků černínské správy v období selských nepokojů in: KOPIČKA, Petr. *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století*, s. 34–35.

¹⁷² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 300 (pramen č. 607).

¹⁷³ Tamtéž, s. 300 (pramen č. 607).

ubývá,¹⁷⁴ ale z počátku novověku máme doloženy nositele tohoto jména i mezi šlechtou.¹⁷⁵ Stopy po předcích J. Cikána můžeme nalézt ve Vrbně, které se nachází nedaleko Hořína.¹⁷⁶ Ve Vraňanech je rod zmiňován v berní ruli z roku 1654.¹⁷⁷ Předek je zde uveden jako kovář a Jan pravděpodobně zůstal u rodového řemesla. Někdy je také uváděn jako rychtář.¹⁷⁸ V žádném případě však nejde popřít, že se jednalo o pozoruhodnou postavu.¹⁷⁹

V další zprávě hlásí Čermák, že poslal lokaje, aby objel panství a vymlouval poddaným jejich vzpouru. Ti však odpovídali, že už se domluvili s cizími na shromáždění, které se mělo konat na Pšovce nebo v Malém dvoře či na zámku příští pátek, a zde chtěli projednat své požadavky. Lokaj také předal informace, že ostatní rychty s nimi musí držet, neboť vraňanští vzkázali do vesnic vrbenského rychtářství, aby vůbec nerobotovali, a že budou vyzývat i další vesnice. Cikán se prý vyjádřil, že půjde sám přímo k císaři.¹⁸⁰

O dva dny později dostává vrchní správce Procházka od Čermáka zprávu, že se včera dostavil rousovický vrchní rychtář s informací, že do vesnic došlo vyzvání z Vraňan, že se poddaní z celého panství mají dnešního dne sejít na polích u Malého dvora. Nevěděl však, co přesně se na shromáždění chystá. Hejtman píše, že si nevolníci budou stěžovat u císaře. Toto se dozvěděl z jiné strany a bude se snažit, aby své těžkosti přednesli napřed své vrchnosti.¹⁸¹

Následujícího dne, 6. dubna 1680, podává hejtman Čermák vrchnímu správci černínských panství obsáhlou zprávu o shromáždění poddaných u Malého dvora. Ti se po poradě rozešli s tím, že nebudou vykonávat žádnou robotu, ale půjdou k císaři se stížností. Odmítli hejtmanovu výzvu, aby se dostavili na zámek. Hejtman proto odjel za nimi a jednal osobně. Po hodině jednání je přemluvil alespoň k potažní robotě jeden den

¹⁷⁴ V roce 2015 je uváděno pouze 158 výskytů tohoto jména. Srovnej např. in: Příjmení: ‚Cikán‘, počet výskytů 158 v celé ČR. *KdeJsme.cz* [online]. [cit. 2016-11-27].

Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/prijmeni/Cikán/>.

¹⁷⁵ Jsou uváděna např. jména Cikánové z Čermné nebo ze Slupska. Spojitost s vraňanským Cikánem není doložena. Srovnej např. in: HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty II.: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1993, s. 38.

¹⁷⁶ ČEPELÁK, Jiří. Vrbeno u Mělníka do poloviny 17. století. In: *Středočeský sborník historický: 30–33/2004–2007*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 2007, s. 25–27.

¹⁷⁷ Uveden je kovář Cikán Václav. Srovnej in: ČERVENÝ, Václav a Jarmila ČERVENÁ. *Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651*. Praha: Libri, 2003 (2 svazky), s. 161 (svazek 1.).

¹⁷⁸ Zde je však jako vraňanský rychtář uveden Raud. ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 456 (pramen č. 1170).

¹⁷⁹ Více viz poznámka č. 116. Srovnej rovněž informace v následující kapitole (ohlasy v tisku).

¹⁸⁰ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 300 (pramen č. 608).

¹⁸¹ Tamtéž, s. 301 (pramen č. 609).

v týdnu, ruční roboty však odmítali vykonávat i nadále. Ke zprávě je připojen český opis dopisu, který Čermák po jednání s rebelanty poslal rychtářům a konšelům.¹⁸²

Z uvedených informací lze vyčíst, že sice poddaní panství Mělník byli na počátku rebelií zdrženliví, ale když se rozhodli do dění zapojit, měly události rychlý spád. To nám potvrzuje i další dochovaná zpráva. Dne 8. dubna píše hejtman opět vrchnímu správci a oznamuje, že Jan Cikán, hlavní vůdce povstání na panství, odjel včera kočárem se čtyřspřežím do Prahy. Spolu se šesti společníky chtěli své stížnosti přednést císaři. Povstalcům nařídili, aby nerobotovali více jak jeden den potahem týdně a ručně nic.¹⁸³

Sled událostí narušil běžný chod na panství. Skutečnost, že poddaní uposlechli svého vůdce a nevykonávali běžné povinnosti, dokládá zpráva ze stejného dne, ve které si Čermák stěžuje vinařickému hejtmanovi, že poddaní povstali a nechtějí robotovat, proto si pro víno do Vinařic poslal sám.¹⁸⁴

Situace na panství se nezměnila ani následující den. Poddaní setrvali ve své revoltě. Hejtman Čermák opět hlásí vrchnímu správci Procházkovi, že má potíže s fůrami. Vyslovil naději, že vyslaná deputace bude v Praze přemluvena k návratu, s čímž by snad mohli být uklidněni i ostatní. Domníval se totiž, že rebelie může uklidnit jen ten, kdo je vyvolal, a to byl Jan Cikán.¹⁸⁵

To, že se Mělničtí zapojili do selského hnutí až s odstupem času, se mohlo zpočátku jevit jako výhoda. Víme, že dobré zprávy se šíří v poněkud odlišném režimu než ty nepříznivé. Zatímco ty, které opěvovaly úspěchy těch, kteří se k povstání přidali dříve, byly přenášeny do dalších panství v euforii z dosaženého pokroku, aby dodaly povzbuzení dalším, a cestou mnohdy nabývaly rozměrů legend, tak ty negativní překračovaly území svého vzniku mnohem volnějším tempem, nikdo se už nechtěl chlubit svým pokořením.

Za této situace se do děje zapojují Mělničtí. Jak již bylo uvedeno, informace o hnutí na severu měli určitě k dispozici a možná k nim doputovaly i některé ty méně povzbudivé, ale těmi se odradit nedali. Je pravděpodobné, že neměli ani žádné informace o březnovém patentu. Co však vědět nemohli, je to, že vrchnost přestala hnutí podceňovat a byla rozhodnuta problém vyřešit, a to radikálním způsobem.

¹⁸² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 301 (pramen č. 610).

¹⁸³ Tamtéž, s. 301 (pramen č. 611).

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 301 (pramen č. 612).

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 301 (pramen č. 613).

Nejvyšší vojenská rada na svém zasedání dne 1. dubna 1680 rozhodla o vytvoření vyšetřovací komise. Na území Čech již působil pluk generála Haranta o síle 900 mužů, který byl povolán k pacifikaci nepokojných rolníků. Generálovo vojsko se v této úloze osvědčilo, tak se určitě není čemu podívat, že komise byla sestavena v následujícím složení: generál a svobodný pán Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, svobodný pán Ferdinand Arnošt Hýzrle z Chodů, prezident české dvorské komory, který zastával post „nejvyššího civilního komisaře“. Dalším členem byl hrabě Jan Jindřich Kufštejn, vrchní strážmistr Harantova pluku, hrabě Zikmund Trauttmansdorf, rytmistr téhož pluku, a vojenský soudce JUDr. Heinrich Maier.¹⁸⁶

Několik dní ještě trvalo, než se vyšetřovací komise, pro kterou se vžilo označení *Harantova*, plně zformovala. Dne 10. dubna byl válečným radou jmenován do funkce vyšetřujícího soudce JUDr. Heinrich Maier, který dosud působil jako vojenský soudce Kaisersteinova pluku. Od tohoto dne lze považovat činnost komise za oficiálně zahájenou. Ta se hned příští den, za doprovodu části vojska, přesunula do Roudnice.¹⁸⁷

O zlomových událostech podává opět zprávu hejtman Čermák. Dne 13. dubna 1680 píše hlavnímu správci černínských panství J. Procházkovi, že byl císařským komisařem Hýzrlem („Islerem“) povolán do Roudnice. Z toho důvodu musel odložit na pondělí setkání s rychtáři, konšely a vyslanci, které si za tím účelem dal zavolat. V Roudnici se pak snažil uchránit mělnické panství od průchodu vojsk a ubytování tří oddílů vojska generála Haranta. Komisař Hýzrle však trval na svém, a tak vojáci byli ubytováni převážně ve vrbenském rychtářství a štáb na Mělníku. Následující den měli být vyslechnuti poddaní a při tom holdovat své vrchnosti.¹⁸⁸

Tato zpráva nám poskytuje informace nejenom o tom, že události měly skutečně rychlý sled, ale také o tom, že činnost komise se nesoustředila pouze na jedno konkrétní panství, ale že byla dobře zpravena o stavu v celé oblasti, v tomto případě o celém v předchozím textu vymezeném regionu Polabí, a zde probíhající nepokoje řešila komplexně v rámci celého území.

Zpráva do centrály správy černínských panství od hejtmana Čermáka ze dne 15. dubna 1680 přináší informace o tom, že předcházejícího dne byli vyšetřováni tamní poddaní, tak jak avizovala dva dny stará zpráva. Nevíme, jak vyšetřování probíhalo, ani jaké metody byly při získávání informací použity. Zpráva však hovoří jasně, poddaní vše svalili na

¹⁸⁶ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 127.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 302 (pramen č. 614).

Jana Cikána. Tomu se podařilo uprchnout a ukryl se za pomoci místních ve vsi Dušníky. Jeho skrývání však netrvalo dlouho, byl za ním poslán celý oddíl a krátce nato byl spolu se Strakou zatčen a předveden k výslechu. Jako podněcovatel povstání byl odsouzen na oprátku. V té době již generál Harant se třemi oddíly kvapně ujížděl k Novému Hradu (dnešní Zahrádky) likvidovat další ohnisko nepokojů.¹⁸⁹

Jan Cikán byl 15. dubna, po důkladném vyšetření povstání nevolníků na panství, uznán za jejich vůdce a odsouzen k trestu smrti. Jak píše hejtman Čermák 17. dubna v dodatku ke své předcházející zprávě, tak byl téhož dne oběšen na stromě za Pšovkou, večer sejmut a pochován pod stromem.¹⁹⁰ Jak je ve zprávě dále uvedeno, tak událost otrásla všemi nevolníky a hejtman si od toho sliboval uklidnění a jejich návrat k poslušnosti. Tím vykonaná exekuce splnila svůj hlavní účel. Poddaní byli zastrašeni.

Zpráva o vykonaném trestu se šířila a velice rychle překročila hranice panství. Již 18. dubna 1680 rektor jezuitské koleje v Litoměřicích P. J. Tatýrek píše v dopise P. J. Weisovi, rektoru koleje u sv. Klimenta v Praze, že nedaleko Mělníka byl na třešni oběšen jiný sedlák, v originále psaném latinsky je uvedeno „... *Prope Melnikum alius rusticus in obvia arbore cesaro supensus...*“.¹⁹¹ O pouhé čtyři dny později píše úředník ostrovskeho panství J. Steihof inspektoru sasko-lauenburských panství v Údrči a J. Spindlerovi sděluje, že dostal zprávu z Prahy o pověšení vůdce povstání na černínském panství v Mělníku.¹⁹² Nejpozoruhodnější však je, že tyto události vyvolaly ohlas i v zahraničním tisku. (Podrobněji bude rozebráno v následující kapitole.)

Zpráva hejtmána Čermáka ze 17. dubna přináší i další důležité informace. Obsahuje totiž seznam stížností mělnických poddaných.

Ti si stěžují:

1. *Na daleké fůry.*
2. *Na velké platy z vesnic, které od starodávna nerobotovaly.*
3. *Na povinnost držení psů, neboť při ztrátě jednoho psa museli zaplatit náhradu 1 zl. 30 kr., při ztrátě druhého psa 3 zl. a při ztrátě třetího psa museli dát krávu.*
4. *Na nucený odběr špatných ovcí za drahé ceny.*
5. *Na povinné držení hovězího dobytka.*
6. *Na povinnost dávat chase ve dvorech peněžité příplatky atd.*¹⁹³

¹⁸⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 302 (pramen č. 615).

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 302 (pramen č. 616).

¹⁹¹ Tamtéž, s. 229 (pramen č. 480).

¹⁹² Tamtéž, s. 415 (pramen č. 1022).

¹⁹³ Tamtéž, s. 302 (pramen č. 616).

Srovnáme-li uvedené stížnosti s ostatními regiony, tak zjistíme, že až na chov psů, a s ním spojené potíže, se nikterak neliší. Z uvedených údajů je rovněž patrné, že požadavky nebyly motivovány náboženskou diskriminací.

Život na panství se postupně navrácí do dobře vyjetých kolejí. Na Zelený čtvrtek dne 18. dubna 1680 byli císař Leopold I. s císařovnou a celým dvorem ve Svatovítském chrámu, kde byli přítomni pašijím a mši a přijali nejsvětější svátost oltářní.¹⁹⁴ Krajský hejtman Věžník přijíždí na Čestín,¹⁹⁵ aby prohlédl mrtvolu barona Freislebena, a stejný den zasílá mělnický hejtman Čermák vrchnímu správci seznam poddaných, kteří dluží fůry se senem a slámou, a vyslovuje domněnku, že poddaní z Vtelna opět rebelují.¹⁹⁶

3.2.2. Rychta (Mělnické) Vtelno

Vtelenská rychta je označení, které je v pramenech užíváno od 60. let 17. století. Původně se jednalo o rychtu zamašskou a sjednocovala pod svou správou ve východní části mělnického panství obce Vtelno, Zamachy, Chorušice a Choroušky.¹⁹⁷

Ze slov hejtmána Čermáka by se mohlo zdát, že se poddaní mělnického panství ve Vtelně rychle vzpamatovali z nedávného otřesu, způsobeného popravou vůdce povstání, a chtějí znovu rebelovat proti vrchnosti. Pravý důvod naznačuje na konci zprávy sám Čermák, když vyslovuje domněnku, že vším je vinen tamní rychtář, a to pro svou opilost.¹⁹⁸ Z uvedeného lze usuzovat, že příhoda nemá přímou spojitost s levobřežními událostmi a jedná se pouze o lokální epizodu, zapříčiněnou chováním vtelenského rychtáře. Protesty Vtelenských nebyly namířeny proti vrchnostenské správě jako takové. Poddaní se pravděpodobně dožadovali pouze změny v místní samosprávě, a k tomu účelu využili atmosféry, kterou selské nepokoje vyvolaly. Této úvaze nasvědčují i jiné regionální události. Např. relace komorní komise, která na počátku 17. století posuzovala možnost zřízení nového vrchnostenského dvora ve vesnicích sousední vysocké rychty:

„To jsme skutku našli a spatřili, že někteří lidé hledíce více ustavičného ožralství své grunty nemálo spustiti, živnosti nehledí, dobytkův aniž potahův nechovají a majíce v dosti dobrém položení dědin po dvou, třech lánech je zapouštějí, dosti málo osívají a ladem ležeti neositych zanechávají. V čemž my k zdání pana

¹⁹⁴ SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*, s. 113.

¹⁹⁵ V. Mattauč in: MATTAUCH, Václav. Čestínské události roku 1680. *Středočeský sborník historický*. 1978, 13(svazek 13/1), s. 80.

¹⁹⁶ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 618).

¹⁹⁷ KOUMAR, Jiří. Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století: (Ve světle studia pozemkových knih). In: *Confluens vlastivědný sborník Mělnicka č. 8: Církev v Čechách a na Mělnicku ve 20. století*. Mělník: Státní okresní archiv Mělník, 2013. ISBN 978-80-86772-70-7, s. 120.

¹⁹⁸ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 618).

hejtmana přistupujeme a za dobré bejti to uznáváme, aby statkové těch zlých hospodářův v té zpuslosti od lidí přísežných, a ne tak jak by oni chtěli, znovu prořacovány a jinými lepšími hospodáři tím časněji a než by k většímu spuštění přišly, osazeny byly. Pana hejtmana také měla by ta povinnost bejti, pokudž by nebylo každého čtvrtléta, ale každého roku při držení soudu, jakž se to jinde děje od rychtáře a konšel zprávy brati...“¹⁹⁹

Přihlédneme-li též ke stížnosti Děčinských (viz podkapitola 2.2.8.) na tresty za propíjení vydělaných peněz, tak je patrné, že alkohol dokázal napáchat nemalé škody již před mnoha staletími.

Alkohol sehrál svoji úlohu i na jiných panstvích a nejedno konspirační jednání bylo vedeno nad pivem, jako třeba ta, která vedli poddaní z Litomyšle v hostinci u Morejnů.²⁰⁰ Tak je jasné, že nechyběl ani při epilogu mělnické revoluční epizody.

Dne 7. května 1680 podává opět hejtman mělnického panství Čermák vrchnímu správci Procházkovi zprávu, že nazítří vydá 10 sudů vína na Kost, neboť poddaní jsou už povolní. Sám měl pocit, že jsou ještě rozjitřeni a otřeseni. Zároveň ujišťuje, že kdyby mělo v budoucnosti dojít k podobným událostem, nebyl by tak soucitný a tvrdě by zakročil.²⁰¹

K závěru nepokojů na mělnickém dominiu se nám dochovalo ještě několik zpráv a ty nás pozvolna přesouvají k dění na sousedním území náležejícím ke zboží Lobkoviců.

Přesun k severu naznačuje již Čermák, když píše 17. dubna, že hrabě Kufštejn, který u něho snídal, se odebral směrem na Českou Lípu.²⁰² Další přesun popisuje ve zprávě ze dne 20. dubna. Uvádí, že dnešního dne má dorazit k Mělníku 5 kompanií z pluku de Mercy, a ty pak mají táhnout Slánským a Žateckým krajem.²⁰³

Z téhož dne pochází také zpráva nejvyššího kancléře hraběte Jana Hartvíka Nostice, který sděluje hraběti V. F. z Lobkovic informace od dvora. Doufá, že jejich selská bouře bude uklidněna, a oznamuje, že na Mělníku a v Roudnici nad Labem bylo pověšeno 4–5 vůdců, z čehož si snad ostatní vezmou příklad.²⁰⁴

Dne 13. května 1680 zasílá hejtman Čermák vrchnímu správci černínských panství opis nařízení císařské vyšetřovací komise z předcházejícího dne, které pod trestem smrti

¹⁹⁹ KOUMAR, Jiří. *Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století*, s. 125.

²⁰⁰ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 230.

²⁰¹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 621).

²⁰² Tamtéž, s. 302 (pramen č. 616).

²⁰³ Tamtéž, s. 303 (pramen č. 619).

²⁰⁴ Tamtéž, s. 303 (pramen č. 620). Skutečný počet popravených lze přesněji odvodit z dochovaných přehledů. Tamtéž, s. 578–580 (prameny č. 1435–1437).

ukládá poddaným dodat neprodleně na radnici zbraně všeho druhu.²⁰⁵ Nařízení bylo bezprostředně splněno. Již 16. května hlásí Čermák vrchnímu správci, že předešlého dne byly na mělnické radnici složeny zbraně podle přiloženého seznamu. V následující zprávě ze dne 26. května oznamuje hejtman na správu, že ve čtvrtek (25. 5. 1680) odevzdal zbraně sedláků v Lovosicích, kde byly deponovány a zapečetěny spolu se zbraněmi z lobkovických panství. Generál Harant odjíždí z Litoměřic do Ústí nad Labem.²⁰⁶

Že nic není zadarmo, dokládá záznam nákladů na vojáky generála hr. Haranta. Suma za ubytování 2 standard jízdy, které se ubytovaly v Mělníku a okolních vesnicích ve dnech od 13. do 18. dubna 1680, se vyšplhala na 173 zl. 28 kr. 3 d. Pět kompanií pod vedením plukovníka Demerti (De Mersi), které kvartýrovaly na mělnickém panství od 20. do 21. dubna, přišly na 132 zl. 4 kr. 2 d. Kompanie pěchoty hejtmana Davida Ruckle [?], která se na dominiu ubytovala při tažení do Litoměřického kraje od 24. do 25. dubna, stála 56 zl. 14 kr. 9 d.²⁰⁷ Měsíční cedule příjmů a vydání města Štětí uvádí výlohy za pobyt komisaře z Mělníka a Harantova adjutanta 56 kr., za útratu při pobytu dvou zdejších radních na Mělníku 33k r., a že pozornosti neuniklo nic, dokládá další položka, vyúčtování za sumce a jiné ryby poslané na Mělník, 1 zl. 30 kr. Výdaje na vojsko potvrzuje i doklad z mělnického archivu, který není uveden v Pramenech.²⁰⁸ Tak jako neunikly pozornosti žádné výdaje, tak rovněž nebyly opomenuty žádné pohledávky.

Zpráva ze dne 2. září 1690 nám podává informaci o tom, že Heinrich Mayer, auditor Kaisersteinova pluku, který se stal členem komise 10. dubna, požaduje doplatek diet za sto dnů strávených v komisi. V komisi působil celkem 95 dnů a zbývajících 5 dnů strávil na cestě. Z požadované částky do 2. září obdržel 170 zl., a tak požaduje doplatit zbývajících částku 1030 zl.²⁰⁹

Uvedená zpráva je pozoruhodná ještě z jiného důvodu. JUDr. Heinrich Mayer totiž s pečlivostí, která je vlastní jeho povolání, podložil svoji žádost podrobným itinerářem. Z dokumentu můžeme vyčíst, kde, kdy a jak dlouho vyšetřovací komise působil. Tak máme také potvrzeno, že dne 11. dubna skutečně zahájila svoji činnost v Roudnici.

3.2.3. Panství (Dolní) Beřkovice

To, že komise zahájila svoji činnost právě v Roudnici, není asi žádná náhoda, ale promyšlený tah. Rebelie postupovaly od severu, a tak se tamní lobkovická rezidence

²⁰⁵ ČÁŇOVÁ, Eliška. Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680, s. 303 (pramen č. 622).

²⁰⁶ Tamtéž, s. 304 (pramen č. 623, 624). Viz rovněž tabulka zabavených zbraní kap. 2.2.9.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 304 (pramen č. 625).

²⁰⁸ SOkA Mělník, dokument ze dne 10. 11. 1680 sign. č. 80 II.-C-2b (Příloha č. 5).

²⁰⁹ Tamtéž, s. 573 (pramen č. 1423).

jevila jako strategicky nejvýhodnější. Z daného místa mohli pacifikovat ohniska rebelií, jak na severu v Encovanech, Střekově a v samotné Roudnici, tak i ve sledované oblasti, na panství Dolní Beřkovice.

Území dolnobeřkovického panství navazuje na své severní hranici na další nemovitosti v držení Lobkoviců a z této strany nejpravděpodobněji přicházely hlavní podněty. Na straně jižní a západní sousedí s již zmiňovaným panstvím v držení Černínů. Do zájmové oblasti zasahuje pouze několik obcí, které jsou v jeho správě. V dochovaných dokumentech jsou uvedeny pochopitelně Dolní Beřkovice²¹⁰.

Zpráva ze dne 4. dubna ale naznačuje, že Beřkovičtí byli poklidnější než Mělničtí, knížete F. A. Lobkovice prosí, aby snížil obojí robotu. Ujišťují, že se bouřit nechtějí, ale při nesplnění požadavků by museli opustit panství.

K dokumentu je přiložena i specifikace toho, co se dřív platilo, a toho, co dříve vůbec nebyvalo:

Sedláci mají v týdnu pracovat jeden den se dvěma koňmi, jinak nic ani s potahem, ani pěší robotu.

Nyní musí každý chodit celý týden na pěší robotu a tři dny se dvěma koňmi.

Chalupníci a zahradníci – dříve se jim platilo za sáh vyrobeného dřeva 7 kr., teď nic.

Každý žnec trávy, který splnil své robotní dny a co dělal navíc, dostával zapláceno denně 7 kr. a k tomu ještě jídlo.

Každý žnec obilí míval denně na penězích 12 kr. a třikrát denně jídlo; mlatci dostávali dříve každý 16. strych, nyní až 20.

Pokud jde o kontribuce, nevědí, platí-li hodně. Poněvadž jak střemský rychtář, tak i dolnobeřkovský peníze, jak vybírají, tak i zase vydávají. Prosí knížete, aby zařídil, aby oni věděli, co se přijímá i vydává, dále, kde jsou uloženy peníze, jež mají dostat na výlohy za průchod vojska, jež jiné vsi už dostaly. Konečně prosí, aby je osvobodil od platu z hus (ročně 36 kr. z 1 husy), zavedeného před 20 lety regentem Švantlem.²¹¹

Zápis z jednání ze stejného dne dokládá, že se jednání zúčastnil za Beřkovické Hans Domikh a za Střemské Tobias Dowrowský. Spolu s ostatními účastníky svorně tvrdili, že je nikdo nenaváděl a že na všechno přišli sami. Ani s odchodem z panství to nemyslí tak, jak to bylo napsáno ve stížnosti, nýbrž chtějí být i nadále věrnými poddanými. Stížnost,

²¹⁰ K panství Dolní Beřkovice patřil i statek Střemy, zbytek původního panství Byšice-Střemy.

²¹¹ ČAŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 450 (pramen č. 1155).

nebo spíše prosbu, jim napsal v Roudnici Vilém, bývalý písař purkrabího a důchodního.²¹²

Obsah stížnosti je nápadně podobný stížnostem poddaných panství Encovany, Střekov a Roudnice.²¹³ To by nasvědčovalo tomu, že je psal stejný autor, anebo zde máme alespoň důkaz o vzájemné spolupráci. Tímto směrem šly pravděpodobně i úvahy na lobkovické správě. Všechny tyto události se odehrály během prvních čtyř dubnových dnů a kníže F. A. z Lobkovic nařizuje inspektoru českých lobkovických panství J. G. Loybelovi, aby na stížnosti odpověděl a situaci sledoval. Tak se Beřkovickým dostalo v podstatě stejné odpovědi jako ostatním stěžovatelům, že kníže očekává, že poddaní budou poslušní a budou nadále vykonávat své povinnosti.²¹⁴

Spojení mezi dalšími ohnisky nám dokládá zpráva ze dne 12. dubna 1680. Heinrich Strüpp, purkrabí dolnoběřkovického panství, podává hlášení o podezřelých v povstání. Jako jediného jmenuje sedláka Johanna Thomikha, který neohlásil, že u něho byl přes noc rychtář z Malešova, se kterým se měl radit o povstání. Do roboty však přišel včas.²¹⁵ Malešovský rychtář Blažej Wenzel při výslechu na roudnickém zámku svou výpověď před komisí výše uvedené potvrzuje, ale uvádí i jeden zajímavý detail, který opět dokládá spolupráci napříč regiony. Supliku pro ně sepsal syn mělnického měšťana, který býval císařským harcířem.²¹⁶

Heinrich Strüpp nám svou zprávou ukazuje, že všichni poddaní nestáli na straně rebelujících. V jeho případě za to možná mohou výhrůžky od malešovského rychtáře, se kterým se setkal v Encovanech.²¹⁷ Pravděpodobně i Jiří Divouš [?], rychtář z Ledčic, nabádal sedláky ke klidu pouze ze strachu, aby nebyl zbit jaro rychtář z Břízy.²¹⁸

Jako nejaktivnější se pak jeví poddaní z Nové Vsi. V den, ve kterém de facto začala svou činnost Harantova vyšetřovací komise, tedy 10. dubna 1680, píše císařský rada a hejtman Menšího Města pražského F. K. ze Scheidlernu přímo císaři Leopoldovi I., že včerejšího dne dali hejtmani Slánského kraje převést pro větší bezpečnost z Velvar do Prahy poddaného z Nové Vsi na panství roudnických Lobkoviců. Zatčený rozeslal po vesnicích lístky, aby poddaní nerobotovali a drželi s povstanci. Císařský rada prosí o další rozkazy. Na rubu sdělení dostává instrukce hned následujícího dne. Česká dvorská

²¹² ČÁŇOVÁ, Eliška. Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680, s. 450 (pramen č. 1156).

²¹³ Tamtéž, s. 443 (pramen č. 1140), s. 446 (pramen č. 1147), s. 446 (pramen č. 1149).

²¹⁴ Tamtéž, s. 446 (pramen č. 1148).

²¹⁵ Tamtéž, s. 452 (pramen č. 1160).

²¹⁶ Tamtéž, s. 457 (pramen č. 1170).

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

kancelář příkazuje uvězněného přísně vyslechnout dvěma úředníky a obratem poslat odpověď, protože uvězněný rychtář psal buřičské listy, které rozesílal po sousedních vsích, a jako dezertér z Uher podněcoval poddané, aby se chopili zbraní, s kterými je učil zacházet. Rovněž vyhrožoval, co udělají „jeho bratři“ knížeti z Lobkovic, stane-li se něčemu.²¹⁹ O zatčení se prvně dovídáme ze zprávy hejtmána Slánského kraje M. O. Hartmanna. Ten 8. dubna píše do Prahy F. K. ze Scheidlernu, že na příkaz nejvyššího purkrabího posílá zatčeného do pražského vězení. U zprávy se dochovalo oznámení F. K. ze Scheidlernu císaři, že při výslechu vyšlo najevo, že se jedná o rychtáře z Nové Vsi.²²⁰ To, že byl novoveský rychtář Jiří Voves v pražském vězení, nám potvrzují uvěznění, kteří byli zatčeni v souvislosti s čestínskými událostmi. Popisují, že v malostranské radnici od úterka 9. dubna ležel rychtář z Nové Vsi, který byl nejprve vězněn v šatlavě ve Velvarech, a byl zesláblý po útrpném výslechu a tortuře. V pátek 12. dubna byl opět za pomoci mučení vyslýchán dvěma úředníky, aby vyznal více.²²¹

Dne 12. dubna také zahájila v Roudnici své vyšetřování císařská komise, která sem přijela o pouhý den dříve. Komise nezahálela a nechala svolat poddané ze všech rebelujících lobkovických panství v dané oblasti. Byli přítomni zástupci z Roudnice, Encovan, Střekova, Nelahozevsi i z Dolních Beřkovic.

Dopoledne byl mimo jiné přečten císařský patent, proveden zápis přítomných i soupis nepřítomných. Nelahozeveští, Encovanští i Dolnobeřkovičtí slíbili poslušnost podáním ruky.²²² Z odpoledních výslechů už se dovídáme i více o událostech v Nové Vsi.

Konšel Ondřej vypovídal, jak se dohadovali, kdo má vybírat peníze. Sedláci měli dát 5 gr., chalupníci 7–8 gr. pro rychtáře poslaného do Prahy. On sám dal 5 gr. Při jednání, když se psal lístek, byli také Jáhla, Polák a rychtář Voves. Proč Polák od nich utekl, nevěděl, nebyl doma ani v sobotu, když se psal dopis, ani v neděli. Konšel uvedl, že bubnovali v opilosti, následně byl odveden do vězení.²²³

Komise pravděpodobně postupovala systematicky, takže dalším vyslýchaným byl asi Jiří Jáhla. Ten také dal komisi k dispozici další jména. Uvedl, že lístek poručil napsat rychtář rezníkovi z Nové Vsi, Karlu Bordíkovi [?], který rovněž uprchl, a při psaní byli přítomni i Vít Vranský, Jelínek, Malík, Polák a další. Pokud jde o buben, nemysleli tím

²¹⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 451 (pramen č. 1158).

²²⁰ Tamtéž, s. 451 (pramen č. 1157).

²²¹ V. Mattauč in: MATTAUCH, Václav. *Čestínské události roku 1680*, s. 80–81.; 19. dubna sděluje hejtmán Slánského kraje knížeti F. A. z Lobkovic, že Oves ve vězení vypověděl, že cedulku poslal jako aprílový žert. ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 557 (pramen č. 1370).

²²² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 455 (pramen č. 1170).

²²³ Tamtéž, s. 456.

nic zlého, byli „halt“ veselí. Zajímavá je zmínka o zapojení Lužce. Jáhla uvedl, že peníze vybírali na popud Lužeckých, kteří k nim dvakrát poslali. Tuto informaci však vyvrací konšel Ondřej, který byl poté opět vyslechnut, a uvedl, že lidi svolal sám, poněvadž doufali, že dosáhnou zmírnění robot.²²⁴

Vít Vranský, který byl rovněž z Nové Vsi, vypověděl, že se v neděli sešli jako obvykle, aby se dozvěděli, co mají dělat příští týden. Sám je vinen rychtář. Lístek napsali jako aprílový žert, aby se vysmáli těm, kteří se sešli. Přítomni byli výše uvedení a lístek napsal řečník před ním a rychtářem. Peníze vybírali, aby dosáhli zmírnění kontribucí. Vranský skončil rovněž ve vězení.²²⁵

Ve vězení skončil i další vyslýchaný, Kristián Jelínek. Při výslechu uvedl, že vypil pintu piva a pak si dal okovat koně. Nebyl přítomen, když se vybíraly peníze. Přišel sice, když se psal lístek, ale nikterak nepomáhal, ani neradil. Bubnováním se chtěli pouze pobavit. Jako největší viníky označil Poláka a Malimánka (psal se různě „*Nahambeck*“ nebo také „*Nadivaneg*“).²²⁶

Vězení se vyhnul další vyslýchaný novoveský poddaný, Vít Otčenáš, který byl propuštěn po slibu. Nebyl přítomen, když se psal lístek, a ani o tom nevěděl. Na sbírku přispěl 5 gr., protože ostatní říkali, že dosáhnou úlevy. Peníze vybíral Ondřej a sebralo se 3 a půl zl. Neuvedl sice příjmení, ale jedná se pravděpodobně o novoveského konšela. Vybrané peníze poslali rychtáři Raudovi do Vraňan.²²⁷

Uvedená informace je zajímavá zejména tím, že nám potvrzuje spolupráci napříč regionem, bez ohledu na příslušnost k určitému dominiu. Z uvedených výpovědí je patrné, že se vše odehrálo od pátku 5. dubna do neděle 7. dubna 1680. To potvrzují i další výpovědi.

Jiří Brodský, poddaný z Nové Vsi, vypověděl, že přispěl svým dílem do sbírky, ale u psaní lístku nebyl, protože byl psán již v pátek. Ve výpovědi dále uvedl, že rychtář je v neděli napomínal, aby pracovali pro vrchnost. Po slibu byl propuštěn.²²⁸

Další výpovědi jsou již v podobném duchu. Vypovídal i bratr novoveského rychtáře Blažej Voves (Owes). Všechny napomínal, že si to nezodpovědí, až vše vyjde najevo. Od

²²⁴ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 456 (pramen č. 1170).

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

sedláka ze Sazené se dozvěděl, že dostali lístek, aby nerobotovali. Na sbírku přispěl, protože to chtěli rychtáři a konšelé. Dal 3 a půl gr., a také on byl po slibu propuštěn.²²⁹

Jakub Suss, rovněž z Nové Vsi, dal 6 gr., neptal se, nač se peníze vybírají. Potvrdil, že peníze vzal Ondřej. O lístku nevěděl nic, protože po sezení odešel domů. Po slibu byl propuštěn.²³⁰

Jiří Malík, další Novoveský, vypověděl, že jeho podruh Jakub donesl lístek do Sazené. Vše vykonal bez jeho vědomí a o všem se dozvěděl až po jeho návratu. Podruha upozornil, že z toho bude mít nepříjemnosti. Samotný lístek považoval za žert, protože se sešli k pití. Dal 5 gr. Po slibu byl propuštěn.²³¹

Nepatrně vybočující z řady je zaznamenaná výpověď poddaného z Nové Vsi, Tomáše Nejedlého. Ten vypověděl, že vše oznámil hejtmanovi. Rychtář ho sem povolal a nejsou zcela jasné informace o tom, že byl uvězněn, ale po slibu byl propuštěn.²³²

Z dochovaných záznamů nemůžeme doložit přesný sled událostí, ale nabízí se zde k zamyšlení otázka, jak jednotlivé obce skutečně spolupracovaly. Když Blažej Voves vypovídal, že zaplatil, protože to chtěli rychtáři, dává tím zároveň informaci, že na jednání byli přítomni i zástupci z jiných vesnic. Nejzajímavější je v tomto směru informace od Víta Otčenáše, že se peníze dostaly z Nové Vsi do Vraňan. To by mohlo vést k závěru, že i Novoveští si za svého zástupce zvolili Jana Cikána z Vraňan a peníze byly určeny na jeho podporu. Máme doloženo, že Cikán s dalšími šesti odjel do Prahy v neděli 7. dubna.²³³ Zatčení Vovsa, rychtáře z Nové Vsi, dokládá pondělní zpráva,²³⁴ a jeho přítomnost na rychtě při nedělním jednání potvrzuje výše uvedená výpověď Jiřího Brodského. Takže kdyby měl Voves zájem na samostatné akci, mohl vybrané peníze použít na podporu svých protestů. V případě, že by Novoveští skutečně podporovali Cikána, jednalo by se o jedno ohnisko nepokojů, které probíhalo částečně koordinovaně na celém území vymezené Polabské nížiny.

Skutečný průběh zůstane asi navždy v rovině úvah, ale z dochovaných pramenů víme, jak vše skončilo. Jelikož bylo povstání řešeno samostatně podle místní příslušnosti nepokojných sedláků, tak již víme, jaký osud potkal vůdce na černínských panstvích, a podobný čekal i na ty lobkovické.

²²⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680, s. 456 (pramen č. 1170).

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž, s. 301 (pramen č. 611).

²³⁴ Tamtéž, s. 451 (pramen č. 1157).

V Roudnici byla komise připravena dokončit svou činnost vynesemím rozsudku nad odsouzenými ze všech lobkovických panství. Hlavním úkolem komise bylo rychlé vyřešení problému, kterým selské nepokoje bezesporu pro tehdejší společnost byly. Jako nejúčinnější se proto jevil exemplární potrestání viníků. To se však v žádném případě neodvijelo od skutečností, které při svém vyšetřování komise zjistila. Hlavním cílem bylo zastrašení rebelantů tak, aby upustili od dalších protestů a navrátili se k dřívější poslušnosti. Tak také nikdo z odsouzených nemohl tušit, co ho čeká. Komise používala k dosažení cíle rafinované kombinace krutých trestů²³⁵ a milostí.

Jak skončila situace v Roudnici, nám dokládá zpráva ze dne 14. dubna 1680. M. O. Hartman z Klarštejna, hejtman Slánského kraje, sděluje kn. F. A. Lobkovicovi, že se domníval, že ho zastihne na Roudnici, aby mu předal císařův rozkaz k bezodkladnému provedení exekuce bouřících se sedláků. Píše, že dnes se začalo na Mělníce, zítra má být provedena exekuce na třinácti v Roudnici. Tak by se na první pohled zdálo, že osud uvězněných je definitivně zpečetěn, ale zpráva obsahuje další pokyny. Podle rozhodnutí císaře mají být popraveni rychtáři z Malešova, Vetlé a Lounek. Až budou první dva mrtví, tak podle důvěrného sdělení může rychtář z Lounek od něho dostat milost. Ostatní zatčení se musí popravu zúčastnit a pak pracovat určitou dobu v řetězech.²³⁶

Osud byl k sedlákům ještě milosrdnější, když na velikonoční sobotu 20. dubna 1680 sděluje lobkovický sekretář Paul Lechner hejtmanovi roudnického panství Antonínu Tyttlovi, že na rozkaz knížete F. A. z Lobkovic má být všech osm sedláků, s výjimkou Jiřího Jáhla, propuštěno za podmínky, že slíbí poslušnost a dají záruky, že tak znovu učiní kdykoliv v budoucnosti. Kníže jim dává na vědomí, že jsou propuštěni kvůli velikonoční době a o jejich trestu rozhodne později. Budou zbaveni svých rychtářských a konšelských úřadů.²³⁷

Dne 7. května přikazuje M. O. Hartmann z Klarštejna hejtmanovi roudnického panství Antonínu Tyttlovi, aby propustil z vězení i Jiřího Jáhla a další dva poddané, protože jsou již dostatečně potrestáni.²³⁸

V souvislosti s lobkovickou správou je třeba ještě zmínit panství Nelahozeves. Protokol z jednání císařské komise 12. dubna v Roudnici uvádí, že mezi jinými byli předvoláni poddaní dominia Nelahozeves, které patří rovněž k lobkovickému majetku.

²³⁵ Srovnej např. „Hra v kostky“ kapitola 4.3.

²³⁶ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 570 (pramen č. 1411). Změna rozsudku potvrzují i další zprávy, srovnej zejména s. 445 (pramen č. 1144) a s. 459 (pramen č. 1172) tamtéž.

²³⁷ Tamtéž, s. 452 (pramen č. 1161).

²³⁸ Tamtéž, s. 453 (pramen č. 1162).

Poddaní slíbili, spolu s dalšími, podáním ruky věrnost,²³⁹ ale další informace o nepokojích na zmíněném panství z dochovaných dokumentů nevyplývají.

3.2.4. Panství Vidim

Použijeme-li při zjišťování informací o nepokojích na panství Vidim právní terminologii, tak dojdeme k jedinému závěru, a to je, že jsme se ocitli v důkazní nouzi.

Vidimské dominium patřilo generálstrážmistru Janu Bekovi a jediná zpráva, která informuje o nepokojích na panství, pochází z Kostelce nad Černými lesy. Dne 5. dubna 1680 oznamuje hejtman kosteleckého panství L. Leittner knížeti Karlu Eusebiovi z Lichtenštejna, že povstání rebelujících a srocených sedláků se stále více rozšiřuje. Podle došlých zpráv zachvátilo většinu panství a statků v krajích Boleslavském, Litoměřickém, Slánském, Chebském a Plzeňském. Jmenuje jejich majitele a bez dalšího upřesnění uvádí i statek litoměřického biskupa (Stvolínky), Vidim a jezuitské Liběšice.²⁴⁰

Zpráva sice pokračuje dál, ale o vidimském panství již neuvádí další informace. Ani v dalších dochovaných dokumentech není již Vidim uváděna.

3.2.5. Ves Liběchov

K obdobnému závěru jako při pátrání po nepokojích na panství Vidim dojdeme i při zkoumání v oblasti Liběchova. Ten patřil v období rebelií společně s Cítovem do zboží Ferdinanda Kryštofa ze Šeidlern (Scheidlernu), pána na Hořeních Beřkovicích.²⁴¹ O dění v okolí Liběchova se dovídáme ze zprávy hejtmana mělnického panství Čermáka, který 17. dubna 1680 píše vrchnímu správci černínských panství. Ve svém pravidelném hlášení o dění na panství se okrajově zmiňuje o Liběchovu. Oznamuje, že se hrabě Kufštejn, se kterým ráno snídal, odebral směrem na Českou Lípu, kde se sešly dva oddíly a zaútočily na liběchovské sedláky, z nichž 40 padlo a mnoho bylo zraněno. Z jezdecky padli pouze dva a několik bylo zraněno.²⁴² Informace ve zprávě jsou strohé, ale jedná se o jediné dochované, které vypovídají o pravděpodobně jediném ozbrojeném střetu na Mělnicku. Jak bylo již uvedeno v předchozím textu (2.2.4.), byl Liběchov stoprocentně katolický, a proto i zde můžeme vyloučit, že nepokoje byly vyvolány z náboženských důvodů. Dále už jsou rebelie v oblasti potvrzeny pouze tím, že je Liběchov uveden v seznamu panství, statků a jejich majitelů, kde se sedláci v roce 1680 bouřili.²⁴³

²³⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 455 (pramen č. 1170).

²⁴⁰ Tamtéž, s. 437 (pramen č. 1120).

²⁴¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, s. 438 (díl XIV.). Srovnej s poznámkou č. 169.

²⁴² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 302 (pramen č. 616).

²⁴³ Tamtéž, s. 320 (pramen č. 664). Zde nalezneme v poznámce č. 11 uvedeného jako majitele Liběchova rytíře Jana ze Scheidlernu, ten však podle jiných pramenů zemřel 15. ledna 1680, a majitelem

3.2.6. Panství Obříství

Hned na začátku je třeba uvést, že Obříství de facto do území zasaženého vlnou nepokojů nespadá. Poddaní dominia se na nepokojích nepodíleli, neměli pravděpodobně ke stížnostem žádný důvod. Dochovaný urbář z roku 1666, který je součástí konvolutu spisů z 60. a 70. let 17. století, uloženého v jindřichohradeckém archivu, kromě povinnosti odvádět slepice a vejce uvádí většinou pouhé dva dny „roboty zemni“.²⁴⁴

Panství je v této části uvedeno hned z několika jiných důvodů. Jedním z důvodů je, že se na selském povstání podílelo nepřímě. Každý, kdo tehdy putoval od Mělníka na Prahu, musel použít Štěpánův přívoz, a ten náležel k panství. Dalším důvodem je fakt, že na území dominia umístil děj svého románu o povstání spisovatel Lipovský. Tím posledním důvodem je drobná chyba při vytváření rejstříku v „Pramenech“. Autor rejstříku totiž omylem přiřadil odkaz k pramenům č. 615 a 617 pod obec Obříství, která skutečně vznikla spojením tří vesnic, Obříství, Dušníky a Semilkovice. Tak bylo nechtěně celé dominium zapojeno do selských rebelií, bez vlastního přičinění. Bohužel toto drobné nedopatření zkresluje i jednu důležitou epizodu povstání, a tou je útěk Jana Cikána z Vraňan.

3.2.7. Ves Dušníky

Jak bylo v předchozím textu naznačeno, veškeré dění se odehrávalo na levém břehu Vltavy, až na drobné výjimky. Vyloučíme-li ze seznamu uvedené Obříství, které se zapojilo pouze pasivně, tak zjistíme, že ve skutečnosti se do selského hnutí zapojily pouze Dušníky. Jak je naznačeno v předcházející podkapitole, nejedná se však o Dušníky, které jsou součástí Obříství, ale o ves, která se dnes jmenuje Dušníky nad Vltavou (dříve *Daleké* nebo *Vysoké*, také *Duschník*).²⁴⁵ Zpráva ze dne 15. dubna uvádí, že Jan Cikán uprchl a ukryl se ve vsi Dušníky, kde mu pomáhali.²⁴⁶ Vysvětlení, proč se neukryl v Dušníkách, které jsou součástí Obříství, ale v těch „Dalekých“, nám poskytne pohled do mapy. Přepřel pouze Vltavu. Tuto verzi potvrzuje i další zpráva ze dne 18. dubna 1680. Hejtman Čermák hlásí na správu, že generál Harant dal na čtyři týdny uvěznit v železech sedláka Sukoradského ze vsi Dušníky, protože podporoval Jana

se stal v textu uvedený Ferdinand Kryštof, jeho syn. Srovnej in: SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: Argo, 1998, s. 202 (díl VIII.).

²⁴⁴ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec. Topografická sbírka, karton č. 50, folio 1–78. Nepracovaný fond.; Ukázka z urbáře uvedena v příloze (Příloha č. 6).

²⁴⁵ HYRŠMAN, Filip a Otakar G. PAROUBEK. *Popis okresního hejtmánství Slánského*. 1. Praha: F. Kytka (reprint GARN 2015), 1887, s. 103.

²⁴⁶ ČAŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 302 (pramen č. 615).

Cikána na útěku.²⁴⁷ Podíváme-li se do berních rul, zjistíme, že rod Sukoradských je uveden v Dušníkách nad Vltavou, Sukoradský Jiřík, dvůr manský.²⁴⁸

3.2.8. Boje u Horní Libchavy

Ozbrojené střetnutí sedláků s vojskem u Horní Libchavy patří mezi největší, která byla v období nepokojů v roce 1680 zaznamenána. Dne 17. dubna sděluje hejtman děčínského panství G. Stolze hraběti M. Thunovi, že prý vojsko táhnoucí z Děčína krutě řádilo v Libchavě. Prvního sedláka údajně zastřelil sám hejtman panství Böhumb Johann Wolf. Celkem jich bylo na místě na 15 mrtvých a dalších 40 většinou smrtelně zraněných.²⁴⁹ Ovšem údaje o počtu mrtvých a zraněných se v různých zprávách liší. Superior jezuitské rezidence v Liběšicích dne 19. dubna uvádí 30 zabitých a 14, kteří zemřeli na zranění.²⁵⁰ Nejpodrobnější a pravděpodobně i nejpřesnější popis této události zaznamenal písař z Horní Police Paul Schuster, který popisuje celý průběh střetu a uvádí 11 zabitých a 20 těžce zraněných.²⁵¹

Nedořešená zůstává otázka vztahu k oblasti Mělnicka. Horní Libchava se nachází několik kilometrů severozápadně od České Lípy, a tak se dnes můžeme pouze domnívat, jak došlo k tomu, že se postupně začalo uvádět v této souvislosti „v *Horní Libchavě nedaleko Mělníka*“. Nelze si dělat žádné iluze o zeměpisných znalostech tehdejších obyvatel. Na vině však může být chybná reinterpretace zprávy rektora jezuitské koleje v Litoměřicích P. J. Tatýrka ze dne 18. dubna 1680. V latinsky psané zprávě totiž v jednom odstavci plynule přechází od informace o oběšení jednoho sedláka u Mělníka k bojům u Libchavy: „... *Prope Melnikum alius rusticus in obvia arbore cesaro suspensus. In Libiesch congressus militum factus cum rustici...*“²⁵² K šíření chybné interpretace pak mohli přispět v Čechách distribuované zahraniční noviny, které zkomolené informace obsahovaly.²⁵³ Tehdejší vydavatelé je obdrželi od svých zpravodajů a nikdo jejich pravdivost neověřoval. Tehdejší impresoři dbali pouze na pravidla „*ušlechtileho umění knihářského*“.²⁵⁴

²⁴⁷ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 303 (pramen č. 617).

²⁴⁸ ČERVENÝ, Václav a Jarmila ČERVENÁ. *Berní rula: generální rejstřík*, s. 1724 (svazek 2.).

²⁴⁹ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 161 (pramen č. 327).

²⁵⁰ Tamtéž, s. 230 (pramen č. 482).

²⁵¹ Tamtéž, s. 269 (pramen č. 553).; Podrobněji rovněž in: ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 128–129.

²⁵² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 229 (pramen č. 480).

²⁵³ Podrobněji např. in: ČECHURA, Jaroslav, Boháčová, Veronika, ed. a Kucrová, Veronika, ed. *Sedláci si dělají, co chtějí: sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 360.

²⁵⁴ STEJSKALOVÁ, Eva. *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, s. 140.

3.3. Území nezasažená rebeliemi

Jak již bylo uvedeno, nepokoje vypukly na více než 130 panstvích. Podíváme-li se podrobněji na jednotlivá ohniska, zjistíme, že ani zde se všichni nezapojovali se stejnou intenzitou nebo nadšením. Motivaci těch, kteří se k protestům připojili, lehce odvodíme ze stížných článků. Co však vedlo ty ostatní ke zdrženlivosti nebo dokonce k neúčasti, můžeme pouze odhadovat. Za vším mohl být strach, obavy ze špatného výsledku, ale také pouhá spokojenost se stávajícím stavem, protože zátěž robotními povinnostmi často nebyla tak vysoká, jak poukazovali rebelující sedláci.

Nicméně i v nezapojených oblastech mohlo jít o známé „ticho před bouří“. Zde možná pouze včas a správně vyhodnotili své možnosti. Na území Mělnicka se můžeme s projevy ukryvané nespokojenosti setkat při posuzování problematiky, která se navenek jevila jako dávno vyřešená, a projevy nesouladu jsou doloženy právě z míst, která se do dění většinou nikterak nezapojovala. Tou problematikou je otázka náboženské příslušnosti.

Stížné články rebelujících neobsahují žádné nábožensky motivované požadavky, ale jsou doloženy případy, podle kterých lze usuzovat, že ne všude bylo vše stoprocentně vyřešeno. Částečnou vinu lze přičítat neobsazenosti jednotlivých far, kterých jenom v oblasti Mělnicka mohlo být i několik desítek. Těžko pak ale vinit ovce, že se chtějí napást u souseda, když je pastýř daleko. Hlavní díl viny má však na svědomí vynalézavost predikantů. Po počátečním působení v příhraničních oblastech, kde využívali svého zahraničního zázemí, začali postupně pronikat na celé území Čech. Tak se nelze divit, že jejich činnost byla odhalena i na Mělnicku.

Poddaní, zejména Dušník, Dřínova, Veltrus, Všestud, Zlosyna, Vraného (Vraňan), Ouholic, Miřovic (Miřejovice), Dědibab, Spomyšle a dalších, se scházeli ve zlosyňském lese a v pustém sklepě na nelahozevském panství s luteránskými predikanty ještě mezi lety 1662–1666. O rok později se sešlo v lese u Dřínova na 200 lidí, kteří se zde setkali s predikantem Jakubem, který pocházel z Berouna. Vrátil se ze Žitavy a již dva roky se ukryval u převozníka v Dolních Beřkovicích.²⁵⁵

A přestože docházelo k častému zatýkání účastníků těchto tajných setkání, máme dochovány zprávy z působení predikantů na celém území Čech ještě na konci 17. století.

²⁵⁵ BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická*, s. 263

V ojedinělých případech dokonce i ve století následujícím. Tak lze předpokládat, že naprostá spokojenost nevládla ani na Mělnicku, přes zdánlivý klid.

4. Ohlasy povstání v dobové literatuře

Událostmi 17. století se zabývá nejedna odborná práce a s postupnou katalogizací jednotlivých archivů, která umožní vytěžení dalších doposud skrytých informací, se jistě dočkáme i dalších. A určitě se část z nich bude i nadále věnovat období selského povstání.

V jedné z doposud publikovaných prací dospěl profesor Čechura k zajímavému zjištění, a sice že i takovým událostem, jako je selské povstání v Čechách, byla věnována poměrně značná pozornost i v zahraničním tisku.²⁵⁶ Tištěné noviny začaly pravidelně vycházet roku 1605 ve Štrasburku,²⁵⁷ v Čechách pak německy psané od roku 1658.²⁵⁸ Mezi nejvýznamnější české vydavatele lze počítat Arnolta (Arnolda) z Dobroslavína, který vydával pravidelné noviny v letech 1672–1686.²⁵⁹ V těch zahraničních se pravidelně objevovaly i zprávy z českého území, ale někdy přimíchané mezi informace o událostech v Uhrách, protože i tam probíhaly nepokoje.²⁶⁰ Z některých je cítit nadsázka, snaha o zaujetí. Většinou však byly zprávy tištěny s pozoruhodnou přesností a s poměrně krátkým časovým odstupem. Z pohledu světových, a myslím, že i evropských dějin jde o poměrně bezvýznamné události, a přesto se jejich průběhem zabývala celá řada periodik.²⁶¹ Zájem lze vysvětlit snad tím, že některé tiskoviny byly určeny k distribuci i do Prahy a jednotlivé zprávy pocházely od místních zpravodajů.²⁶² To, že se některé stejné informace objevují u různých vydavatelů, dává tušit, že se již v období raného novověku, hlavně tedy po rozšíření knihtisku, staly předmětem obchodu. Většina z tehdejších novin měla v názvu *Ordinari* nebo *Extraordinari*. Profesor Čechura zjistil, že v Curychu vycházely v roce 1680 dokonce troje noviny, které přinášely zprávy z Čech. *Ordinari Wochen Zeitung* informoval již 20. ledna o rebeliích na českém venkově.²⁶³ Další tamní noviny přinesly zprávu o střetu sedláků s Harantovým vojskem u Mělníka. Ve skutečnosti se jedná o bitvu u Horní Libchavy z předcházející podkapitoly (3.2.8.).

²⁵⁶ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie*, s. 265–271.

²⁵⁷ STEJSKALOVÁ, Eva. *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách*, s. 7.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 135.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 174nn

²⁶⁰ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 267.

²⁶¹ Psané noviny se postupně vyvinuly v noviny týdenní a byly distribuovány po celé Evropě díky zavádění pravidelného poštovního spojení. In: RICHTEROVÁ, Alena. *Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na počátku 17. století*. In: *Pražský sborník historický: XXXIII*. Praha: Albis international, 2004, s. 81.

²⁶² Z osob, které měly přístup k informacím od dvora, jako např. agenti, úředníci, poštmistři, se rekrutovali novellanti-profesionální šifřitelé psaných zpráv. Tamtéž, s. 82.; Stejskalová uvádí jako lidové informátory žebračky, židy, pohodné, vandrovní a podobné světoběžníky. STEJSKALOVÁ, Eva. *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách*, s. 282.

²⁶³ ČECHURA, Jaroslav. *Sedláci si dělají, co chtějí*, s. 360.

V této souvislosti je třeba uvést, že mimo jiné byla v tisku reflektována závěrečná událost, kterou zakončila svou činnost komise generála Haranta na Mělnicku, a to vynesení rozsudku nad vůdci místního povstání. Je zde uveden jako vůdce černínský poddaný, který znal šest jazyků, mimo jiné mluvil dobře francouzsky.²⁶⁴ Tyto informace byly otištěny např. v č. 19 ze dne 10. května 1680 *Wochentliche Ordinari-Reichs-Post-Zeitungen*.²⁶⁵ Z uvedeného vyplývá, že se jedná o Jana Cikána uvedeného v předcházející podkapitole (3.2.1.).

Ani oblast beletrie nezůstává v hojnosti tvorby pozadu. Kde třeba román Aloise Jiráska *Temno* přinesl označení pro celou dobu. První polovina 18. století včetně celého pobělohorského období si vysloužila název „období temna“. Řada dalších románů se věnuje problematice 17. století. Do této práce jsem vybral následující díla, která svým obsahem podchycují dobu selského povstání, ale jsou zajímavá i z jiného pohledu.

4.1. Tři železné koruny

Následující tři beletristická díla nám ukazují věc, která by v současné době vyvolala vleklé, letité soudní spory a možná bychom se z důvodů autorských práv ani jejich vydání nedočkali. Romány, které jsem zvolil, mají totiž totožný název „Železná koruna“. Obsahově sledují stejné období, sice z odlišných pohledů, ale v textu lze sledovat určité pasáže, u kterých můžeme vidět prvek shody nebo alespoň značné inspirace. Ani samotná dějová linie jednotlivých próz není bez zajímavosti.

4.1.1. Železná koruna – V. Lipovský

První z trojice knih se jako jediná věnuje bojům, které jsou situovány do oblasti Mělnicka. První vydání tohoto historického románu vycházelo na pokračování jako příloha časopisu *Zábavné listy*, ročník III z roku 1881. Pochází z pera méně známého autora a zřejmě také proto jeho autorství vydavatel J. Černický při knižním vydání v roce 1930 mylně přisuzuje katolickému knězi, který skutečně roku 1854 v americkém St. Louis založil první český kostel, ale v tomto případě se jednalo o P. Jindřicha Lipovského.²⁶⁶

Skutečným autorem je Václav Matyáš (1838–1903), který používal umělecké jméno Věnceslav Lipovský nebo pseudonym Věnceslav z Lípy. Absolvent gymnázia

²⁶⁴ Srovnej ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie*, s. 128.

²⁶⁵ Noviny jsou rovněž dostupné v elektronické podobě na stránkách Univerzitní knihovny v Brémách. *Zeitungen des 17. Jahrhunderts. Staats-und Universitätsbibliothek Bremen* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/>. (Příloha č. 7.)

²⁶⁶ České katolické osady v USA. In: *Katolická kultura* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: http://katolicka-kultura.sweb.cz/ceske_katolicke_osady_v_usa/ceske_katolicke_osady_v_usa.html.

v Jindřichově Hradci byl dramatik, novinář a autor povídek s historickou a venkovskou tematikou.²⁶⁷

Děj románu je zasazen na panství Obříství, kde se na pozadí milostného příběhu odehrává střet s vrchností, který nakonec vyústí v samotné povstání. Jak je však patrné z předcházející kapitoly, tak se selské rebelie pravému břehu Vltavy vyhnuly (pomineme-li drobnou epizodu v obci Dušníky). Také další uváděné dějové prvky svědčí o stylizaci, nikoliv o historické věrnosti. Například účast majitele panství Jana Jiřího Joachyma Slavaty při vánoční bohoslužbě je víceméně nepravděpodobná, neboť dominium patřilo k jeho okrajovým zájmům. Jak vyplývá ze studie jeho pohybu po jednotlivých panstvích, trávil závěr roku převážně v Praze nebo v Jindřichově Hradci.²⁶⁸ Rovněž tak postava pátera Ignacia je historicky nepodložená. L. Böhm uvádí, že farářem v Obříství byl od roku 1671 Matěj František Echini, následně je uváděn jeho bratr, avšak není známo přesně od kterého roku. Od roku 1695 je zde již zaznamenán Norbert Ferdinand Schop.²⁶⁹ V knize farních důchodů je pro rok 1671 uveden „parochus Carolus Divuczek“, tedy farář Karel Divuček.²⁷⁰ Lze uvést i další nepřesnosti, ale není účelem této práce podrobný rozbor tohoto díla. Autor zřejmě úmyslně děj předsazuje před skutečné povstání, protože v závěru knihy je naznačen jeho začátek již se správnou datací. Také časový posun astronomického jevu, tedy zjevení se komet, do roku 1678 je pouze z důvodu efektu.

Celé dílo na základě výše uvedeného tedy nelze hodnotit jako historický doklad dalšího ohniska povstání na Mělnicku. Je ale třeba poznamenat, že v románu je naznačena dějová linie, kterou historické prameny nezaznamenávají, až na drobné náznaky, nebo je dokonce některými historiky popírána. A tou je vliv zahraničí na přípravu rebelie. Je zde uváděna přítomnost cizích agentů²⁷¹ a finanční podpora ze strany francouzského krále Ludvíka XIV. prostřednictvím působení vyslance markýze de Vitry,²⁷² a také účast potomků nucených emigrantů z doby pobělohorské. V tomto případě je uveden potomek

²⁶⁷ Lipovský, V., 1838–1903. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: http://svk7.svkk1.cz/ar1-kl/m-cs/detail-kl_us_auth-p0204615-Lipovsky-V-18381903/.

²⁶⁸ KUBEŠ, Jiří. Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C / Pardubice: Univerzita Pardubice – Ústav jazyků a humanitních studií 9, (2003), s. 55–87.

²⁶⁹ BÖHM, Ludvík. *Královské věnné město Mělník a okres Mělnický*, s. 741. (Údaje nebylo možné ověřit, protože v archivech farním, vikariátním ani diecézním se údajně pro farnost Obříství tyto informace nedochovaly.)

²⁷⁰ Národní archiv Praha, Kniha farních důchodů arcidiecéze pražské I.–VI., označení APA I. sign. B 41/4.

²⁷¹ LIPOVSKÝ, Václav. *Železná koruna*. Mělník: J Černínský, 1930, s. 80.

²⁷² Tamtéž, s. 98–99.

rodu Pětipeských.²⁷³ Asi proto, že tento rod byl po roce 1616 vlastníkem Obříství. Jejich majetek byl však pro účast na stavovském povstání v roce 1621 konfiskován a 21. ledna 1623 prodán kněžně Polyxeně z Lobkovic za 160 000 zl.²⁷⁴ Situování děje do oblasti panství Obříství asi není autorem zvoleno náhodně, nýbrž se jedná o cílený záměr, který nejvíce koresponduje s popisovanou bájí o železné koruně, která je výrazným spojovacím prvkem prezentované trojice knih.

Libušino proroctví přináší naději porobenému národu v podobě předpovědi nálezů železné koruny, kterou měla při prorokování na hlavě a kterou při posledních slovech předala neznámému muži, aby ji ukryl.²⁷⁵ Tato koruna měla být vložena na hlavu muže, který dovede lid až k povstání.

Zde právě můžeme zachytit zmiňovaný úmysl autora, který nález železné koruny umístil do obce Libiř, která byla součástí dominia Obříství. Název obce je totiž podle legendy spojován právě s kněžnou Libuší, která měla údajně v těchto místech založit původní pohanský chrám, a na jeho místě vyrostl kostel, který je zmiňován hned v úvodu románu. Další náznaky dávají tušit, že autor čerpal informace z článku „Obříství a Libiř“ uvedeném ve sborníku *Archaeologické památky*.²⁷⁶

I přes jasné historické nekorektnosti je možné v tomto díle vysledovat ještě jeden podstatný fakt, a tím je nejednotnost v oblasti víry. Z historických pramenů, jak vyplývá z předcházející kapitoly, není doloženo, že by povstání bylo motivováno požadavky na církevní svobodu, a zdá se, že tato otázka již byla vyřešena. Jak však naznačuje zachycený příběh, byla tato problematika stále živá. Protestantské vyznání bylo v lidu evidentně zakořeněno mnohem hlouběji, než bylo na první pohled patrné, a katolická církev musela v této oblasti i nadále vyvíjet značné úsilí k udržení stavu dosaženého průběhem rekatolizace. Mnohem důrazněji je tento akcent rozehrán v ději dalšího románu z trojice.

Na závěrečné stránce svého románu V. Lipovský uvádí velice zajímavou informaci, odkazuje na životopisce císaře Leopolda I. Rinka, který údajně udává, že železná koruna se dostala do rukou úřadům a pak beze stopy zmizela. Eucharius Gottlieb Rink (Rinck)

²⁷³ LIPOVSKÝ, Václav. *Železná koruna*. Mělník: J Černínský, 1930, s. 63.

²⁷⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, s. 265 (díl XV.). Srovnej rovněž *Památky archaeologické a místopisné: vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého*. Praha: Tisk Jaroslava Pospíšila, 1855, 1, s. 112.

²⁷⁵ LIPOVSKÝ, Václav. *Železná koruna*, s. 58.

²⁷⁶ *Památky archaeologické a místopisné: vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého*. Praha: Tisk Jaroslava Pospíšila, 1855, 1, s. 111–117. Např. popis držitelů panství na straně 10, líčených jako metla poddaného lidu, je nápadně podobný jednomu odstavci na straně 113 uvedeného sborníku. Ještě větší podobnost lze spatřit u popisu „Štěpánova přivozu“ v knize na straně 28 a ve sborníku na straně 112.

v roce 1713 dokončil čtyřsvazkový životopis císaře Leopolda I. *Leopolds des Grossen Röm. Kaisers wundewürdiges Leben und Taten*. V tomto rozsáhlém díle se skutečně dostává prostor i železné koruně. Při popisování událostí z roku 1680 uvádí, že čeští sedláci si ze svých řad volí krále, kterého korunují železnou korunou. Záhadu železné koruny to však nikterak neobjasňuje, ale možná ještě více zamlžuje, protože tyto informace jsou v některých dochovaných vydáních nahrazeny jiným textem.²⁷⁷

4.1.2. Železná koruna – J. Svátek

Autorem druhé ukázky z dobové literatury je Josef Svátek (1835–1897), starší vrstevník předcházejícího tvůrce a v oblasti historie i zkušenější. Po reálném gymnáziu vystudoval České vysoké učení technické v Praze, ale svou životní dráhu nasměroval do oblasti historie a žurnalistiky.²⁷⁸ Pracoval v několika pražských redakcích a jako historik sepsal celou řadu odborných prací. Podílel se také na vytvoření desetidílných dějin Čech a Moravy, které popisují dějiny od vestfálského míru, kde právě on sepsal částí věnované přípravnému období rebelií i vlastnímu průběhu povstání v roce 1680. Poznatky získané při studiu historických pramenů bohatě využíval i v tvorbě prozaické. Procházení méně známých nebo těžko přístupných zdrojů se určitě vyplatilo. Svátkova beletristická díla působí věrohodně a prezentace jeho závěrů je podávána i s dávkou napětí a dobrodružství. To však na druhé straně může být i důvod k ne vždy kladným ohlasům ze stran odborné veřejnosti. Mezi historiky patřil až k těm druhořadým, asi pro svoji oblibu ve vyhledávání dobových „senzací“, a proto také některé jeho závěry nebyly přijaty vůbec.²⁷⁹

Právě román *Železná koruna* naplňuje oba uvedené poznatky v plné míře. Vysoká dávka napětí i dobrodružství je zde vykoupena i stejnou dávkou zpochybňování autenticity. Spisovatel sice v knize uvádí:

„Již napřed však čtenáře ubezpečujeme, že nebudeme mu líčiti události smyšlené, rázu věku svého křiklavě odporující, jak si v tom, tak mnozí spisovatelé historických povídek a románů v pohodlné nevšimavosti původních a současných

²⁷⁷ Různé verze dostupné např. in: Libro Leopolds des Grossen Röm. Kayser wunderwürdiges Leben und Thaten: Band 2 PDF. *Bajar Libros PDF* [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z: <http://bajarlibros.co/libro/leopolds-des-grossen-rouml;m.-kayser-wunderwuuml;rdiges-leben-und-thaten:-band-2/bTW3MaIcCaOcCal/>.

²⁷⁸ Josef Svátek. *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Svátek.

²⁷⁹ SVÁTEK, Josef. Povstání lidu selského v Čechách roku 1680. *Vojenský historický ústav* [online]. [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/exhibit/svatek-josef-povstani-lidu-selskeho-v-cechach-roku-1680/>.

*zpráv i jiných pramenů libují, nedbajíce předního požadavku díla uměleckého, totiž pravdy, ...*²⁸⁰

Avšak již začátek románu nás přivádí na Čáslavsko, kde podle jeho mínění v obci Čestín byly započaty přípravy, které vedly k zahájení povstání. Zde také vstupuje na scénu, stejně jako v předcházejícím rozebíraném díle, postava potomka jednoho z emigrantů. Tentokrát byl do této role zvolen zástupce rodu Kaplířů ze Sulevic a děj se začíná odvíjet pod vlivem cizích mocností, pod taktovkou francouzského vyslance markýze de Vitry, který se na území Čech přesunul společně s kohortou nohsledů a dalších vyslanců následujících Leopolda I. prchajícího z Vídně před morem. Náboženská motivace k povstání je zde zosobněna tajemnou postavou poustevníka Ivana, který připravuje revoltu ve znamení kalicha. Jeho také autor popisuje jako tvůrce a šířitele legendy o železné koruně,²⁸¹ který pro její posílení nakonec ukuje korunu skutečnou a tu vydává za starodávný artefakt, který vynalézavě opatřuje patinou pro zvýšení výsledného efektu.

Takže když se na obloze objeví kometa, máme pohromadě všechny atributy společné s dílem předcházejícím.²⁸² I v tomto případě si autor zřejmě také upravil časové údaje, protože objev komety v roce 1680 je datován do období listopadu.²⁸³

Svátek rozvíjí souběžně s popsáním průběhem další dějovou linii. K tlakům ze strany Francie připojuje další z Uherska, a to prostřednictvím postavy hraběte Jana Antonína Zrínského, syna uherského povstalce a chorvatského bána Petra Zrínského.

Přes poutavé, místy napínavé, místy tajemné popisování událostí, přes popisované snahy o smírné řešení prostřednictvím petic se hlavní dějová linie odvine až k vraždě majitele čestínského panství barona Freislebena.²⁸⁴ A právě tato v ději zvrátová událost, která měla být dle autora startovacím motorem povstání, se stala předmětem četných polemik.

²⁸⁰ SVÁTEK, Josef. *Železná koruna*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925, s. 8.

²⁸¹ Tamtéž, s. 53.

²⁸² Tamtéž, s. 231.

²⁸³ Great Comet of 1680. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [cit. 2016-08-13]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Comet_of_1680.

Velkou kometu rovněž popisuje Eusebio Francisko Kino (jezuíta, misionář, geograf, objevitel, kartograf a astronom). Titulní stránka jeho pojednání. Viz (Příloha č. 8). dostupné rovněž v el. Podobě in: *Exposition astronomica de el cometa.jpg*. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 2016-12-14]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Exposition_astronomica_de_el_cometa.jpg?uselang=cs

Výskyt komet ve sledovaném období jsem konzultoval se členy České astronomické společnosti a ti potvrdili výskyt pouze komety Kirch.

²⁸⁴ SVÁTEK, Josef. *Železná koruna*, s. 416n.

Jak již bylo dříve uvedeno, čerpá Svátek ze svých bohatých zkušeností historika a poznatky ze své práce na *Dějinách Čech a Moravy nové doby* použil do tohoto románu. V jejich třetím díle je selskému hnutí věnována značná pozornost a je zde poskytnut prostor k rozebrání let předcházejících včetně lokálních epizod.²⁸⁵ Autor odděluje počátek povstání samostatně pro česky hovořící kraje²⁸⁶ a pro ty, kde vládla němčina,²⁸⁷ a tím zde vznikl větší prostor k diskusím. Zatímco v německy hovořící oblasti se počátky shodují s obecně uznávanými historickými prameny, tak v oblastech, kde vládla čeština, tomu tak již není. Již v úvodu *Pramenů k nevolnickému povstání v roce 1680* dr. Čáňová vylučuje souvislost vraždy barona Freislebena s povstáním.²⁸⁸ K baronovu usmrcení došlo na čestínském zámku 14. dubna 1680 a z dochovaných dokumentů známe i skutečné pachatele.²⁸⁹ Tím pádem se projevuje další rozpor v líčení románového děje se skutečností. Přiřčení činu jiné osobě by v rámci stylizace bylo pochopitelné, ale zde vede vývoj událostí až k odvetě, při které je proti rebelantům nasazeno vojsko. Pod vedením hraběte Piccolominiho je vzpoura krvavě potlačena.²⁹⁰ Událost Svátek časově umísťuje na konec března, a to rovněž v rozporu s dochovanými záznamy.²⁹¹

Z uvedeného je patrné, že je zřejmě nutné brát s rezervou a spíše považovat za fabulaci určenou ke zvýšení napětí i epizodu s plánovaným únosem panovníka osnovaným hrabětem Zrínským. Ten byl sice zatčen, jak sděluje P. R. Fink dne 4. května hraběti V. F. z Lobkovic, ale byl odveden Strahovskou branou buď na Karlštejn, Točnick, nebo Zbiroh.²⁹² Zatčení potvrzuje i zpráva z 8. května a došlo k němu údajně proto, že Zrínský byl nápomocen radou i činem vzbouřeným poddaným a podněcoval je, aby v povstání pokračovali.²⁹³ Jako pravděpodobnější se však jeví varianta, že byl zatčen v souvislosti s jeho účastí na povstání v Uhrách.

Z dochovaných historických dokumentů, vztažených k selskému povstání, nelze rovněž dovodit, že by byla dochována železná koruna, která je podle Svátka zachována ve starožitné sbírce ve Vídni a je vydávána za skutečnou korunu kněžny Libuše.²⁹⁴

²⁸⁵ SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*, s. 149nn.

²⁸⁶ Tamtéž, 170nn.

²⁸⁷ Tamtéž, 182nn.

²⁸⁸ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 15.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 473.

²⁹⁰ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie*, s. 45.; Postup Piccolominiho je podrobně popsán na s. 69–74.

²⁹¹ Částečné satisfakce se Svátkovi dostává u některých historiků, protože vraždu barona Freislebena dávají do souvislosti se selským povstáním, jelikož i osoby přímo sloužící majiteli panství je nutné považovat za rovněž utiskované a trpící bezprávím stejně jako prosté sedláky. Podrobně se těmito událostmi zabývá historik V. Mattauč in: MATTAUČ, Václav. *Čestínské události roku 1680*, s. 71–85.

²⁹² ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 559 (pramen č. 1379).

²⁹³ ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, s. 559 (pramen č. 1382).

²⁹⁴ SVÁTEK, Josef. *Železná koruna*, s. 625.

Poslední dílo z trojice je nejmladší a nejrozsáhlejší, ale zároveň nejméně mytické. Autor se více věnuje historické věrnosti než fabulaci, což však dílu neubírá na poutavosti.

4.1.3. Železná koruna – V. Kaplický

Václav Kaplický (1895–1982) v roce 1914 dostudoval reálku a krátce pracoval jako železniční dělník. V následujícím roce je odveden, po zajetí se stává legionářem. Později je také zatčen a vězněn, takže má bohaté osobní zkušenosti jak s bojem, tak i s odbojem, což možná ovlivnilo volbu jeho námětů. Přes příspěvky do periodik a satirický obraz maloměšťáctví se propracovává ke studiu historických pramenů. Své poznatky pak uplatňuje v celé řadě románů, při snaze zachytit co nejvěrněji dobovou situaci.²⁹⁵ Studium prací francouzského historika E. Denise ho přivádí do pobělohorské doby, a právě z tohoto období čerpá mimo jiné²⁹⁶ poznatky pro prezentované dílo.

Román je rozdělen do dvou částí. V první s podtitulem „Dobré srdce císařovo“²⁹⁷ nás autor nejdříve uvede do dobového dění. Přes morovou epidemii a příjezd císaře do Prahy se v třetí kapitole dostáváme k českým událostem. V tomto případě však je na rozdíl od Svátka s podobnými fakty nakládáno opatrněji. Kaplický některé události přesněji časově nevymezuje, což mu dává prostor k jisté stylizaci, ale zároveň nedochází k tak výraznému zkreslení historických faktů, jako je užíváno v předcházejícím rozebíraném díle. Osud barona Freislebena se dílem postupně vine a slouží spíše k seznámení s bídou poddaných a jejich životem pod krutým pánem než k zachycení rebelií. Tyto události jsou v knize zřejmě zachyceny pouze k dokreslení dobové situace,²⁹⁸ protože hlavním motivem románu je osudový příběh jedné z největších postav selského povstání Ondřeje Stelziga.

Další historicky relevantní informace jsou podávány průběžně²⁹⁹ a je tomu tak i v části druhé s podtitulem *Kovář z Řásnice*.³⁰⁰ Zde jsou zachyceny strasti řásnického kováře od

²⁹⁵ Václav Kaplický. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=502&hl=kaplický+>.

²⁹⁶ V. Kaplický se problematice selských bouří věnuje i v dalších dílech, jako jsou např. *Čtveráci, Rekruti, Zaťatá pěst*. Román *Železná koruna* je co do rozsahu nejrozsáhlejší a kniha se stala také předlohou pro divadelní zpracování života hlavního hrdiny Ondřeje Stelziga (premiéra 1975). O jedenáct let později je použita jako podklad i pro rozhlasovou hru. Více na: Václav Kaplický. *Slovník české literatury po roce 1945* [online].

²⁹⁷ KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Dobré srdce císařovo*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

²⁹⁸ Zde je také možné vidět inspiraci Svátkem. Avšak na rozdíl od něho Kaplický na tuto epizodu selského povstání neklade takový důraz a událost nedává do souvislosti s počátkem jeho vypuknutí.

²⁹⁹ Například informace o čtvrtém stavu v Obnoveném zemském zřízení z roku 1627 (s. 77), útlak poddaných hrabětem Bredou (s. 137), hlad sedláků (s. 192) a mnohé další in: KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Dobré srdce císařovo*; Informace o stavbě Černínského paláce (s. 28), útok Turků (s. 270nn) a další in: *Železná koruna: Kovář z Řásnice*.

³⁰⁰ KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Kovář z Řásnice*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

počátku jeho účasti na selském povstání přes útrapy, které zažil při putování za císařem. Jeho zatčení a útěky, nucené práce v pevnosti Ráb i snahy o uvolnění z poddanosti (výhost) až do konce jeho životní pouti.

Ovšem ani Kaplický se přes všechnu historickou věrnost nevyhnul fabulaci v podobě železné koruny a ani kometa nebyla opomenuta. Železná koruna dala dokonce název celé kapitole.³⁰¹ Informace o Libušině prorocství a koruně jsou uvedeny několikrát během celého románu.³⁰² Šíření legendy je podáno svérázným způsobem, který nám dává tušit, jakým způsobem se mohly šířit dobové zprávy. V průběhu děje se objevuje trojice provazochodců, která putuje od vesnice k vesnici a při tom šíří informace o průběhu povstání a pro posílení odboje přidává i legendu o koruně.

Ani znamení na nebi nezůstává pozadu, věnuje se mu rovněž samostatná kapitola.³⁰³ V tomto případě však úkaz na obloze není rozebírán nikterak přehnaně, i když je kometa dávána do souvislosti se železnou korunou a dalšími rebeliemi,³⁰⁴ nebo se smrtí a morem.³⁰⁵

A nakonec i Kaplický věnuje pozornost zahraničním vlivům. Zmínka o iniciativě ze strany hraběte Tökölyho nebo francouzského krále je v jednom případě považována za neopodstatněnou³⁰⁶ a v druhém případě je uvedena spíše jako zbožné přání a útěcha rebelantů v Plasích.³⁰⁷

4.1.4. Boží znamení, legendy a báje

Určitě není možné beletrii považovat za zdroj relevantních historických informací, ale z výše uvedeného je patrné, že právě autentické údaje přidávají dílu na poutavosti a čtivosti. Na druhé straně však můžeme vysledovat prvky, které nám umožní poznat, jakým pohledem na popisované události nahlíží autor, nebo je nám odhalen náhled, který by při strohém zaznamenání faktů zanikl.

Za takový naznačený úhel pohledu je možné u rozebírané trojice románů považovat právě uvedené pozorování komety či příběh železné koruny. Je nepochybné, že lid žijící v 17. století byl velice zbožný, a tak astronomické úkazy považoval za znamení Boží a jejich výklad si přizpůsoboval dle okamžité potřeby. Ostatně tyto praktiky jsou známy již od dob, kdy kněží pochopili chod nebeských těles. Jednou jsou znamení vykládána

³⁰¹ KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Dobré srdce císařovo*, s.76nn.

³⁰² Tamtéž, s. 91, 121, 125, 226, 364; v díle druhém s. 143.

³⁰³ Tamtéž, s. 116–135.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 125.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 132.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 190.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 364.

jako příslib lepších zítřku, jindy jako oznámení přicházejícího neštěstí. A takto jsou znamení prezentována i přijímána postavami v jednotlivých uvedených dílech. Samozřejmě jsou patrné osobní postoje a postavení vystupujících osob a momentální situace probíhajícího děje.

Ale v případě největšího utrpení a ve stavu hluboké beznaděje neváhal zbídačený lid hledat pomoc, útěchu a naději i mimo Boží ochrannou paži, v oblasti legend a bájí. Z historie známe mnoho bájných a legendárních postav. U nás je asi nejznámější příběh Blanických rytířů. V dějinách Čech a Moravy zase J. Svátek uvádí „*černokněžnický kunšt, který již za třicetileté války všechny Pasovské činil neranitelnými proti kulím nepřátelským*“.³⁰⁸ K tomu nyní můžeme připojit i legendu o Libušině proroctví a železné koruně.³⁰⁹ Kdy korunovaný muž z lidu coby budoucí král přivede lid k dlouho očekávané svobodě a blahobytu.

Ovšem v historických beletristických dílech můžeme vysledovat i další aspekty. Jedním z takových může být obžaloba doby, režimu i osobních postojů, které jsou nám prezentovány na osudech románových postav.

4.2. Reminiscence, osobní postoje a svědomí

4.2.1. Tovaryšstvo Ježíšovo

Jedním z takových pozoruhodných děl je román *Tovaryšstvo Ježíšovo*,³¹⁰ který pochází z pera Jiřího Šotoly (1924–1989). Autor se do poloviny šedesátých let minulého století věnoval hlavně poezii, ve které se postupně čím dál více zaobírá vnitřními rozpory, skepsí a deziluzí.³¹¹ Své umění pak plně rozvíjí ve své prozaické prvotině. Děj historického románu je zasazen do 17. století, kde se na každém kroku setkáváme s probíhající rekatolizací. Tento dramatický příběh nepopisuje přímo průběh selského povstání, svým rozsahem tyto události daleko přesahuje, ale dokonale dokumentuje dobovou náladu.

V popisovaném osudu dvou hlavních postav můžeme sledovat jejich vnitřní rozpolcenost. Neustálé dilema absolutní poslušnosti příslušníka jezuitského řádu

³⁰⁸ SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*, s. 172.

³⁰⁹ *Český lid.: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. 1902, XI, s. 387. Je zajímavé, že poznámka v závorce k pověsti o Libušině železné koruně uvádí J. Svátka jako zdroj. V tomto sborníku je rovněž uvedena pověst o vzniku názvu obce Libiř, který je zde odvozován od kněžny Libuše (s. 390).

³¹⁰ ŠOTOLA, Jiří. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. 2. vyd. (1. vyd. v Čs. spis.). Praha: Československý spisovatel, 1990. Žatva (Československý spisovatel).

³¹¹ Jiří ŠOTOLA. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2016-09-01]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=983&hl=šotola+>.

a lidského soucitu na jedné straně a na straně druhé zachycení bezmocnosti osudem zkoušené věřící ženy.

Mladý jezuita, páter Vojtěch Had je vyslán řádem na panství Košumberk jako zpovědník hraběnky Marie Maxmiliány Slavatové. Zde se začíná rozvíjet drama odlišných, a přesto se přitahujících postav. Páter postupně procítá, prožítá deziluze ho přivádí k poznání, že jeho úkolem není být duchovní oporou hraběnky, ale že je pouhým nástrojem k jejímu zlomení a zajištění majetku pro tovaryšstvo. Ve vnitřním boji vítězí poslušnost a příslušnost k řádu nad laskavostí a soucitem. Stejně tak i majitelka košumberského panství zjišťuje svoji bezmocnost v boji za trochu lidské důstojnosti s všemocným společenstvím.

Životní pouť románových hrdinů je z velké části zaznamenána formou dialogů a vede od počátečních konfrontací a poznávání se, přes krátké okamžiky radosti, ke zhoubnému konci. Příběh je dokreslován také celou řadou dalších postav, jejichž příběhy jenom zvýrazňují kolorit doby. Presentace způsobu jednání nejmocnějšího řádu na osudu skutečných postav nezůstala bez povšimnutí u politické garnitury vládoucí v době napsání románu, vyvolané reminiscence pak přinášejí autorovi zákaz publikování a stažení románu na dlouhou dobu z pultů knihkupectví.

Šotolův román však měl i jeden možná trochu nečekaný ohlas. Stal se totiž inspirací pro historičku Čornejovou, kterou přivedl k soustavnému studiu historie Tovařšstva.³¹² Zůstaneme-li ještě na okamžik u činnosti jezuitského řádu, zjistíme, že jeho působení nebylo vždy vnímáno jenom kladně.

4.2.2. Knížka o Jezovitech

Jak již bylo řečeno, rekatolizace svým časovým i územním rozsahem přesahuje selské povstání, avšak její postup ovlivňoval v různé míře každodenní dění i v jeho průběhu. Zvláště pak činnost výše uvedeného společenství, jehož postupy a konání vůbec vyvolávaly animozitu ještě v době jeho obnovené činnosti.³¹³ Na poli knižní tvorby se můžeme setkat s celou řadou prací od apologetických, pochvalných,³¹⁴ až po pamflety, které reflektují naznačené téma. Mezi ty, které patří do kategorie těch hanlivých, se řadí

³¹² ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*.

³¹³ Neustálé útoky na Tovařšstvo Ježíšovo nakonec vedly k jeho zrušení papežem Klimentem XIV. v roce 1773 (Srovnej: ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách* s. 207). Řád byl v Čechách obnoven až v průběhu 19. století. (Srovnej: Jezuité v českých zemích. *Česká provincie Tovařšstva Ježíšova* [online]. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/historie.php>).

³¹⁴ Podrobněji o této literatuře např. in: KLÍMA, Arnošt. *Čechy v období temna*, s. 194nn; srovnej rovněž in: ČORNEJOVÁ, Ivana, Jirí KAŠE, Jirí MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII*, s. 500nn. (Zde zejména Balbín, který se věnoval Čechám, a Pešina, který se zaměřoval na Moravu.)

útlá knížka s názvem *Knížka o Jezovitech*.³¹⁵ O úrovni obsahu svědčí již fakt, že autor je anonymní. Je zde podáván negativní obraz Tovaryšstva Ježíšova, tak jak byl vnímán značnou částí společnosti ještě v době konání prvního vatikánského koncilu v roce 1869.³¹⁶ Od popisu působení řádu v jednotlivých zemích přes školství, vlastní stát v Jižní Americe³¹⁷ s vlastními pravidly až např. k osnování spiknutí v Anglii.³¹⁸

Autor se nikterak nezmiňuje například o působení řeholních společenství v době morových epidemií, které v době selského povstání na našem území vypukly. Mezi těmito řády vynikal právě ten jezuitský. Členové Tovaryšstva obětavě pracovali v lazaretech, odkud světští lékaři sami ze strachu utíkali, i při vědomí možnosti ztráty vlastního života, k čemuž v mnoha případech skutečně došlo.³¹⁹

Bylo pak nesnadným úkolem historiků, jako např. již zmiňované dr. Čornejové, uvést věci na pravou míru, nalézt vysvětlení a případné ospravedlnění pro počínání nejmocnějšího řádového společenství v historických souvislostech.

4.3. Hra v kostky

Na závěr této kapitoly je třeba zmínit ještě jednu oblast literatury a tou je poezie. Opěvování hrdinských činů udatných reků je z historie dochováno ve značném množství, z celého jejího průběhu.

Také boj utiskovaného lidu s vrchností je doprovázen lidovými výtvory z této oblasti, které měly povzbudit bojového ducha, případně utužit národní pospolitost. S celou řadou ukázek z této tvorby se můžeme setkat například ve výběru „Lid se dovede bít...“³²⁰ kde je také uveden již zmiňovaný autor Václav Kaplický.³²¹

³¹⁵ ANONYM. *Knížka o Jezovitech*. 1. Praha: Mikuláš & Knapp v Karlíně, 1867.

³¹⁶ Nejenom problematika Tovaryšstva Ježíšova, ale celkové dění ve společnosti na počátku 19. století, která prožívala vzestup socialismu, kapitalismu i sekularizace, postavilo církve opět před nelehký úkol. Podrobněji např. in: *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Praha: Krystal OP, 2006.

³¹⁷ ANONYM. *Knížka o Jezovitech*, s. 5; Informace o skutečném fungování jezuitských redukci a o tom, jak velký přínos měl tento počín pro domorodé indiány, např. in: HECZKOVÁ, Eduarda. Paraguay – Jezuitský stát (1649–1767). In: *Britské listy: skutečnost je vždy složitější* [online]. 2007 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/34126.html>.

³¹⁸ Tamtéž, s. 39.

³¹⁹ ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VIII*, s. 188.

³²⁰ BENHART, František, ed. *Lid se dovede bít–: brannost našeho lidu v zrcadle české prózy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1953. Štít; sv. 90.

³²¹ Výbor obsahuje ukázkou z Kaplického díla *Čtveráci*, které se zabývá dalším selským odbojem, tentokrát v jižních Čechách, kde probíhalo povstání v letech 1618–1620 za uznání práv 4. stavu-selského, od něhož vzniklo označení „čtveráci“.

Ohlas selského povstání z roku 1680 se dochoval v podobě básně, která popisuje jednu z nejkrutějších částí zakončení této lidské snahy o získání trochu důstojnějšího života, a to hru v kostky.

Nejedná se, jak by se na první pohled mohlo zdát, o obyčejnou hru, v tomto případě šlo o život. Vrhání kostek bylo součástí barokního rituálu „divadla smrti“. Hlavním účelem této děsivé podívané byl psychický nátlak k zastrašení rebelujících sedláků, snaha odradit je od vyvolávání dalších nepokojů. Odsouzení k trestu smrti byli nuceni hrát hru v kostky, kde vítězi byla udělena milost. Tato šílená podívaná byla použita během činnosti vyšetřovací komise generála Haranta několikrát, a že tyto události vyvolávaly emoce ještě po mnoha letech, nám dokazuje Josef Rössler, který je zaznamenal v básni s názvem „Das Rumburger Würfelspiel“.³²²

Pro doplnění je třeba uvést, že v těchto dramatických událostech docházelo i ke kuriózním událostem. V kronice města Benešov nad Ploučnicí je zaznamenán případ, kdy odsouzení Franz Obbusch a Mathes Liebich z Janova byli nuceni hrát tuto osudovou hru o život. První házel Obbusch a hodil dvě jedničky, čemuž se lidově říkalo „dva voli“. Jelikož nejde hodit méně, smířen s osudem, sledoval hru svého soupeře. Ten však hodil jenom jednu jedničku, druhá kostka se zarazila na hraně, a proto se nepočítala. Liebich výsledek komentoval slovy: „Vidím, že si trest zasloužím víc než můj kamarád.“³²³

V souvislosti s těmito událostmi dlužno podotknout, že stejně hrůzným způsobem byla řešena i situace v hornorakouské protestantské farnosti Frankensburg. V roce 1625 sem měl být dosazen katolický kněz, což vyvolalo velkou nespokojenost, která přerostla v ozbrojené povstání. Po třech dnech vzbouřenci ztratili kuráž a poté, co jim byla slíbena milost, rebelii ukončili. Z 5 000 mužů bylo vybráno 36 údajných vůdců a po hře v kostky jich bylo sedmnáct pro výstrahu pověšeno. Represivní akce měla však opačný účinek, vedla k naplánování selského povstání, které v Horním Rakousku vypuklo v květnu 1626.³²⁴

³²² Báseň ze sbírky RÖSSLER, Josef. *Mannherbe Lieder*. Reichenberg: Heris-Verlag, 1921. Heris Bücher. (Text básně příloha č. 9.)

³²³ ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680*, s. 135.

³²⁴ Frankenburger Würfelspiel. *Wikipedia: Die freie Enzyklopädie* [online]. [cit. 2016-09-27]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Frankenburger_Würfelspiel.

Závěr

Tématem této práce byl život našich předků v období před a v průběhu selského povstání v 17. století a jejich boj za církevní svobodu na Mělnicku a měla stanovené dva hlavní cíle. Tím prvním bylo zdokumentovat na základě dostupných pramenů život ve vybrané lokalitě v daném časovém úseku a na základě zjištěných poznatků vyhodnotit, do jaké míry bylo chování našich předků motivováno náboženskými důvody. Druhým stanoveným cílem bylo zaznamenání ohlasů v dobové literatuře, které vyvolaly činy našich předků v době selských nepokojů v průběhu 17. století.

Nutným předpokladem pro správné provedení prvního vytčeného úkolu bylo nepochybně správné vyhodnocení historických souvislostí, ale také určení faktorů nebo nutných předpokladů, které vedly ke vzniku selského povstání.

Každá situace má svůj vývoj, a proto se první kapitola práce věnuje i širším historickým souvislostem, protože i v časovém horizontu zdánlivě vzdálené kroky měly pro budoucnost nedozírné následky. Jedním takovým negativním faktorem bylo proniknutí nižší šlechty a samotných měst a v pobělohorské době i cizí šlechty na český venkov. Těmto novým vlastníkům sloužila rustikální půda pouze k získání dalšího majetku, bez jakéhokoliv vztahu k ní, a to s sebou přineslo v konečném důsledku nespokojenost rolníků.

Pro správné pochopení situace je rovněž podrobena rozboru i situace v katolické církvi, která sice v pobělohorském dění získala výhradní postavení, ale byla finančně a personálně velice oslabená, a to samozřejmě ovlivňovalo její možnost rozhodovat a řešit situace nastalé v průběhu rekatolizace.

Převážná část druhé kapitoly se věnuje předpokladům, které je nutné považovat za determinující pro vznik povstání. Jako hlavní důvod je zde uveden příjezd císaře Leopolda I., který utekl do Prahy před morovou nákazou. Nebýt této události, vyhasla by ohniska nepokojů s největší pravděpodobností dříve, než by došlo k jejich rozšíření tak, jak se stalo již mnohokrát v minulosti. Přítomnost císaře dávala totiž sedlákům falešnou naději na řešení situace v jejich prospěch.

Nepokoje na Mělnicku nevznikly samovolně, nýbrž se projeví až v návaznosti na dění v okolních regionech. Ve třetí kapitole bylo geograficky vymezeno území, na kterém probíhala většina aktivit nespokojených sedláků. V tomto vymezeném teritoriu bylo následně provedeno vyhodnocení průběhu povstání v časové posloupnosti na základě dochovaných dokladů ve vztahu k jednotlivým panstvím.

Z provedeného vyhodnocení lze dojít k několika důležitým poznatkům, které můžeme považovat za pramenně dobře podložené, tudíž i historicky akceptovatelné. Jako první je možné považovat za podložené zjištění, že v oblasti Mělnicka měli dostatek informací o probíhajících nepokojích, protože deputace stěžovatelů procházely územím při svých cestách do Prahy, a dokonce zde i v některých dnech přespávali. Je doloženo nocování v Dolních Beřkovicích. Z dochovaných zkoumaných dokumentů vyplývá, že zprávy pronikaly na území Mělnicka od severu, tudíž nejdříve na panství lobkovická a odtud následně na dominium černínské. Je nezpochybnitelně doloženo, že k předávání informací docházelo mezi jednotlivými vesnicemi v rámci sledovaného území bez ohledu na příslušnost k určitému panství. Důkazně je rovněž podložena i spolupráce s rebelujícími sedláky z dalších ohnisek nepokojů. Na Mělnicku lze uvést např. sepisování žádostí mělnickým písařem Eliášem nebo také výše uvedené poskytnutí noclehu v Dolních Beřkovicích.

Z historických dokumentů nepřimo vyplývá i fakt, že v rámci oblasti Polabské nížiny, tedy v centru mělnických nepokojů, se mohlo jednat pouze o jedno ohnisko, při kterém docházelo k přímé součinnosti poddaných z různých panství, jak naznačuje předání peněz Novoveskými do Vraňan.

Z porovnání obsahů stížností a jejich jednotlivých artikulí vyplývá, že stížnosti mělnických sedláků se až na jednu výjimku nikterak neodlišují od stížností na jiných panstvích. Nejdůležitějším poznatkem, který z komparace vyplývá, je fakt, že stejně jako na ostatních panstvích nebyly ani na mělnickém nepokoje motivovány nábožensky.

Za částečně sporné, nebo alespoň nedostatečně pramenně podložené lze považovat nepokoje v mělnickém Vtelně. Z prověřovaných dokumentů nelze plně prokázat souvislost s rebeliemi a lze se spíše přiklonit k naznačenému závěru, že nespokojenost místních sedláků byla vyvolána pouze nepatřičným chováním jejich rychtáře.

Obdobný problém vyplynul i u nepokojů na panství Vidim a v obci Liběchov. Události v těchto částech jsou doloženy pouze jednou zprávou u každé z nich, ale bez větších podrobností, takže nebylo možné vyhodnotit průběh ani motivaci.

Ze šetření vyplynul i drobný poznatek, že chybným údajem v rejstříku je možné uvádět jednu epizodu ve zkreslujících souvislostech. Jedná se o útěk Jana Cikána do obce Dušníky. Tím, že místo Dušníky nad Vltavou uvádí Dušníky, které jsou součástí Obříství, zapojuje tuto obec do dějů, kterých se ve skutečnosti nikdy nezúčastnila.

Chyba, která zapojila do děje obec Obříství, je nepatrná a určitě nedojde k rozšíření dezinformací jako v případě bojů u Horní Libchavy. V tomto případě je možné považovat za akceptovatelný, možný způsob šíření naznačený v textu.

Ze zkoumaných dokumentů nevyplývaly žádné poznatky ani náznaky, že by nepokoje mohly být motivovány nábožensky, ale jak je uvedeno v závěru třetí kapitoly, nebyla situace naprosto jednoznačná. Latentní nebezpečí náboženských protestů bylo stále přítomné.

Čtvrtá kapitola se samostatně věnuje druhému vytčenému úkolu, a tím bylo zaznamenání ohlasů na selské rebelie. Částečně nad rámec vytčeného cíle jsou zde uvedeny ohlasy v dobovém tisku, ale jejich uvedení zde je velice přínosné, protože nám přinášejí dobové informace. Vybrané ukázky dokumentují přímo události na Mělnicku, ale zároveň pravděpodobně stojí za rozšířením dezinterpretace o bojích u Horní Libchavy.

Po poměrně složitém pátrání byl do výběru beletrie zařazen pravděpodobně jediný zástupce, který reflektuje dění přímo v oblasti Mělnicka, román V. Lipovského. Ten byl podroben konfrontaci nejen s poznatky získanými studiem dostupných historických pramenů, ale současně s dalšími dvěma romány stejného názvu, které popisují stejné historické události. Z porovnání lze bohužel dojít pouze k závěru, že umístění děje prvního románu do oblasti Mělnicka je pouhou stylizací a není ničím historicky podloženo, autor pouze umně využívá dobových reálií. Zajímavé je, že všechny tři romány používají v ději stejné prvky: legendu o železné koruně, kometu i vliv zahraničních agentů.

Dobové reminiscence dokládají i další dvě zařazená díla, která ukazují, že neklidná doba 17. století nebyla zapomenuta i dlouho poté a nezanechala vždy kladný dojem.

Závěrečné dílo ve výběru dokládá, že ohlasy pronikly i do oblasti poezie. Zaznamenání jedné z nejkrutějších částí selských nepokojů ve formě básně nám dává tušit, jak hluboký dojem tyto události zanechaly.

Z provedeného rozboru dokumentů je jisté, že naši předkové projeví svoji nespokojenost, ale rozhodně nelze dojít k závěru, že by se jednalo o „rebelie“ ve smyslu vyvolání nebo obnovení bojů. V mnoha případech můžeme hovořit o tom, že sotva na okamžik napřímili hřbet k vyslovení prosby a někteří snad na krátkou chvíli pocítili pocit svobody, která pak následně byla splacena daní nejvyšší. S jistotou můžeme prohlásit, že za příčinu nepokojů nemůžeme pokládat náboženské motivy. To platí nejenom pro oblast Mělnicka, ale i pro všechny ostatní. Historické dokumenty však naznačují, že

problematika konfese někde v hloubi vyvolávala u mnohých pocit neklidu ještě po dlouhá léta a občas se v průběhu dějin prodrala na povrch.

Předložená díla dokládají, že období selských nepokojů vyvolávalo odezvy dlouhodobě, a obsah beletristických děl nám naznačuje, že motivy, které nejsou historicky podložené, přežívaly alespoň v rovině úvah a představ. Mezi ty můžeme zařadit zahraniční vliv nebo právě problematiku vyznání.

Nezbývá nám nic jiného než doufat, že v dosud neprozkoumaných částech archivů nebo někde ve skrytu soukromých sbírek, které čekají jako dědictví v zaprášených kufrech schované v nejzazším koutě půdy, na nás čekají další střípky do spleťte mozaiky historie.

Seznam použitých zkratk

APA – archiv pražské diecéze

zl. – zlatý

kr. – krejcar

gr. – groš

d. – denár

Seznam odborné literatury

Odborné publikace

ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české: Stát*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-652-3.

ANONYM. *Knížka o Jezovitech*. 1. Praha: Mikuláš & Knapp v Karlíně, 1867.

BAUER, Otakar, František BENEŠ, Karel DOSKOČIL a Eva LISÁ (eds.). *Berní rula 1., K edici berní ruly: Úvodní pojednání*. Praha: Archiv bývalé země České, 1950.

BENHART, František, ed. *Lid se dovede bít–: brannost našeho lidu v zrcadle české prózy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1953. Štít; sv. 90.

BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*. Praha: František Řivnáč, 1882.

BÍLEK, Tomáš V. *Reformace katolická: neboli obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*. 1. Praha: Dr. Frant. Bačkovský, 1892.

BÖHM, Ludvík. *Královské věnné město Mělník a okres Mělnický*. Mělník: J. Jelen (reprint GARN 2014), 1891.

ČÁŇOVÁ, Eliška. *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1986.

ČECHURA, Jaroslav. *Selské rebelie roku 1680: sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-064-0.

ČECHURA, Jaroslav, BOHÁČOVÁ, Veronika, ed. a KUCROVÁ, Veronika, ed. *Sedláci si dělají, co chtějí: sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-106-4.

ČERVENÝ, Václav a Jarmila ČERVENÁ. *Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-058-6 (2 svazky).

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995. Kolumbus. ISBN 80-204-0471-6.

ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek VIII*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-859-2985-6.

FEJTOVÁ, Olga. *Rekatolizace na Novém Městě pražském v době pobělohorské: „já pevně věřím a vyznávám“.* Praha: Scriptorium, 2012. Documenta Pragensia. ISBN 978-80-86852-46-1.

FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH a Bedřich SMÉKAL. *Malé dějiny církve.* 3., dopl. a rozš. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-719-5082-3.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty II.: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti.* Praha: Akropolis, 1993. ISBN 80-857-7004-0.

HYRŠMAN, Filip a Otakar G. PAROUBEK. *Popis okresního hejtmánství Slánského.* Praha: F. Kytka (reprint GARN 2015), 1887.

KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve: III.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-706-7285-4.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2.* Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-711-3003-6.

KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Dobré srdce císařovo.* Praha: Československý spisovatel, 1954.

KAPLICKÝ, Václav. *Železná koruna: Kovář z Řásnice.* Praha: Československý spisovatel, 1954.

KASPER, Walter. *Milosrdenství: základní pojem evangelia – klíč křesťanského života.* 1. vydání (dotisk 2016). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015, Spiritualita (Centrum pro studium demokracie a kultury). ISBN 978-80-7325-366-0.

KILIÁN, Jan. *Město ve válce, válka ve městě: Mělník 1618–1648.* České Budějovice: Veduta, 2008. ISBN 978-80-86829-35-7.

KLÍMA, Arnošt. *Čechy v období temna.* 2. vyd. Praha: SPN, 1961, Pomocné knihy pro učitele.

KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu.* Vydání druhé. Praha: dr. h. c. Jana Laichtera v Praze XII, 1949.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-711-3132-6.

LIPOVSKÝ, Václav. *Železná koruna.* Mělník: J Černínský, 1930.

MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620–1705: Od velké války k dlouhému míru.* Praha: Nakladatelství Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-553-8.

- PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Boleslavsko*. Vyd. 2., dopl. Praha: Národní archiv, 2005. ISBN 80-867-1228-1.
- POLC, Jaroslav V. *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*. Edice Studium; sv. 61. Praha: KTF UK, 1995.
- PRAŽÁK, Josef M., František NOVOTNÝ a Josef SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. nezm. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936.
- PŘIBYLOVÁ, Dana a Vladimír PŘIBYL. *Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění: Slánské rozhovory 2008*. Slaný: Město Slaný, 2009. ISBN 978-80-254-5274-5.
- REZEK, Antonín. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha první*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1892.
- REZEK, Antonín. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha druhá*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1893.
- RÖSSLER, Josef. *Mannherbe Lieder*. Reichenberg: Heris-Verlag, 1921. Heris Bücher.
- ŘEZNÍČEK, Jan. *Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849): katalog*. Praha: Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR, 2002. ISBN 80-901-3589-7.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-720-3115-5.
- SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká: od defenestrace k Bílé hoře*. I. Praha: Svoboda Praha, 1984, 73/508-2185.
- SVÁTEK, Josef. *Železná koruna*. 2. vyd. Praha: F. Topič, 1925.
- SVÁTEK, Josef. *Dějiny Čech a Moravy nové doby: kniha třetí*. Praha: I. L. Kober knihkupectví, 1894.
- STEJSKALOVÁ, Eva. *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2613-0.
- ŠOTOLA, Jiří. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. 2.vyd. (1.vyd.v Čs. spis.). Praha: Československý spisovatel, 1990. Žatva (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0129-7.
- VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české: svazek VII*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-718-5264-7.
- WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadějích i o nezodpovězených otázkách*. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-725-4073-4.

Periodika, sborníky, články a ostatní zdroje

ANDĚL, Rudolf. Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690–1722). In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 123–139

BARTŮNĚK, Václav. Piaristická kolej ve Slaném (1658–1700) a její rektori. In: *Středočeský sborník historický: 36/2010*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 2010, ISBN 978-8086772-52-9. ISSN 0585-4172, s. 44–69.

ČÁŇOVÁ, Eliška. Rekatolizace severních Čech. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 9–42.

ČENSKÝ, Ferdinand. Hnutí poddaných na severočeských panstvích Lipová, Šluknov a Rumburk na jaře r. 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 62–96.

ČEPELÁK, Jiří. Vrbno u Mělníka do poloviny 17. století. In: *Středočeský sborník historický: 30–33/2004–2007*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 2007, ISBN 978-80-867722-26-4, s. 3–43.

Český lid.: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. 1902, **XI**.

DVOŘÁK, Miloš. Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích – 1. část. In: *Pražský sborník historický: XXXIX*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2011. ISBN 978-80-86852-45-4. ISSN 0555-0238, s. 67–148.

DVOŘÁK, Miloš. Zahraniční a zemský obchod na pražském trhu v letech 1620-1707 – styky českých měst s Prahou. In: *Pražský sborník historický: XXXVII*. Praha: Archiv hl. m. Prahy, 2009. ISBN 978-80-86852-32-4. ISSN 0555-0238, s. 53–184.

HOFMANN, Gustav. K některým otázkám nevolnického povstání r. 1680 v Západních Čechách. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 121–133.

HORÁKOVÁ, Libuše. Poddanské poměry na Liberecku v době velkého povstání poddaného lidu v roce 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 43–61.

- JELÍNEK, Tomáš. Právní vývoj regulace cen viktualií v pražských městech od 16. do poloviny 17. století. In: *Pražský sborník historický: XXVIII*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1995. ISBN 80-85917-15-7. ISSN 0555-0238, s. 5–25.
- KOPIČKA, Petr. Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století: (Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy). In: *Porta Bohemica 2: Sborník historických prací*. Ústí nad Labem: Albis international, 2003, ISBN 80-86067-82-3, s. 24–78.
- KOPIČKA, Petr. Rebelie aneb pozdvižení v Roudnici nad Labem v letech 1619-1620. In: *Porta Bohemica 4: Sborník historických prací*. Ústí nad Labem: Albis international, 2007. ISBN 978-80-86971-45-2, s. 9–53.
- KOUMAR, Jiří. Mělnické panství a jeho poddaní v 16. a na počátku 17. století. In: *Vlastivědný sborník Mělnicka IV*. Mělník: Okresní muzeum Mělník, 2002, s. 67–106.
- KOUMAR, Jiří. Venkovští rychtáři a vesnická samospráva na panství Mělník v 17. století: (Ve světle studia pozemkových knih). In: *Confluens vlastivědný sborník Mělnicka č. 8: Církev v Čechách a na Mělnicku ve 20. století*. Mělník: Státní okresní archiv Mělník, 2013. ISBN 978-80-86772-70-7, s. 116–140.
- KRUMMHOLZ, Martin. Stavební historie a osudy Clam-Gallasova paláce. In: *Pražský sborník historický: XXXV*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2007, s. 155–223. ISBN 978-80-86852-18-8. ISSN 0555-0238, s. 155–223.
- KUBEŠ, Jiří. Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně. *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C / Pardubice: Univerzita Pardubice – Ústav jazyků a humanitních studií 9, (2003), s. 55–87.*
- MATTAUCH, Václav. Čestínské události roku 1680. *Středočeský sborník historický*. 1978, **13**(svazek 13/1), s. 71–85.
- Památky archaeologické a místopisné: vydávané od archaeologického sboru Musea království Českého*. Praha: Tisk Jaroslava Pospíšila, 1855, **1**.
- Národní archiv Praha, Kniha farních důchodů arcidiecéze pražské I.–VI., označení APA I. sign. B 41/4.
- RAK, Jiří. Úloha armády při potlačení nevolnického povstání r. 1680. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v Severních Čechách*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1980, s. 110–122.
- RICHTEROVÁ, Alena. Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na počátku 17. století. In: *Pražský sborník historický: XXXIII*. Praha: Albis international, 2004. ISBN 80-86852-02-04. ISSN 0555-0238, s. 81–108.

RŮŽIČKA, Jindřich. Pokus o nové pohledy na pozdvižení poddaných na Litomyšlsku roku 1680. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 135–130.

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec. Topografická sbírka, karton č. 50, folio 1–78. Nezpracovaný fond.

TYWONIAK, Jiří. K povstání poddaného lidu r. 1680 na území dnešního Středočeského kraje. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 93–119.

VÁLKA, Josef. Ideové formy třídního konfliktu v povstání 1680. In: *Sborník referátů ze 4. Severočeského symposia: povstání poddaného lidu v r. 1680*. Česká Lípa: Okresní archiv Česká Lípa, 1981, s. 43–64.

WENZEL, Kai. Konfese a chrámová architektura: dva luteránské kostely v předvečer třicetileté války (1. díl). In: *Pražský sborník historický: XXXVI*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2008. ISBN 978-80-86852-25-6. ISSN 0555-0238, s. 31–103.

WENZEL, Kai. Konfese a chrámová architektura: dva luteránské kostely v předvečer třicetileté války (2. díl). In: *Pražský sborník historický: XXXVII*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2009. ISBN 978-80-86852-32-4. ISSN 0555-0238, s. 7–66.

Elektronické zdroje

- České katolické osady v USA. In: *Katolická kultura* [online]. [cit. 2016-08-11].
Dostupné z: http://katolicka-kultura.sweb.cz/ceske_katolicke_osady_v_usa/ceske_katolicke_osady_v_usa.html
- Exposition astronomica de el cometa.jpg. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 2016-12-14]. Dostupné z:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Exposition_astronomica_de_el_cometa.jpg?u=selang=cs
- Frankenburger Würfelspiel. Wikipedia: Die freie Enzyklopädie [online]. [cit. 2016-09-27]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Frankenburger_Würfelspiel
- HECZKOVÁ, Eduarda. Paraguay – Jezuitský stát (1649–1767). In: *Britské listy: skutečnost je vždy složitější* [online]. 2007 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z:
<http://blisty.cz/art/34126.html>
- Jezuité v českých zemích. *Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova* [online]. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/historie.php>
- Jiří ŠOTOLA. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2016-09-01].
Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=983&hl=šotola+>
- Kaple svatého Ducha (Liběchov). In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2016-10-02]. Dostupné z:
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svatého_Ducha_\(Liběchov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svatého_Ducha_(Liběchov))
- Libro Leopolds des Grossen Röm. Kayser wunderwürdiges Leben und Thaten: Band 2 PDF. *Bajar Libros PDF* [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z:
<http://bajarlibros.co/libro/leopolds-des-grossen-rouml;m.-kayser-wunderwuuml;rdiges-leben-und-thaten:-band-2/bTWe3MaIcCaOcCal/>
- Lipovský, V., 1838-1903. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: http://svk7.svkk1.cz/ar1-kl/m-cs/detail-kl_us_auth-p0204615-Lipovsky-V-18381903/
- Loreta historická. In: *Loreta Praha* [online].
<http://www.loreta.cz/domains/loreta.cz/index.php/c> [cit. 2016-10-02]. Dostupné z:
<http://www.loreta.cz/domains/loreta.cz/index.php/cz/loretahistoricka>
- Příjmení: 'Cikán', počet výskytů 158 v celé ČR. *KdeJsme.cz* [online]. [cit. 2016-11-27].
Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/prijmeni/Cikán/>

Zeitungen des 17. Jahrhunderts. *Staats – und Universitätsbibliothek Bremen* [online]. [cit. 2016-08-11]. Dostupné z: <http://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/>

Josef Svátek. Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Svátek

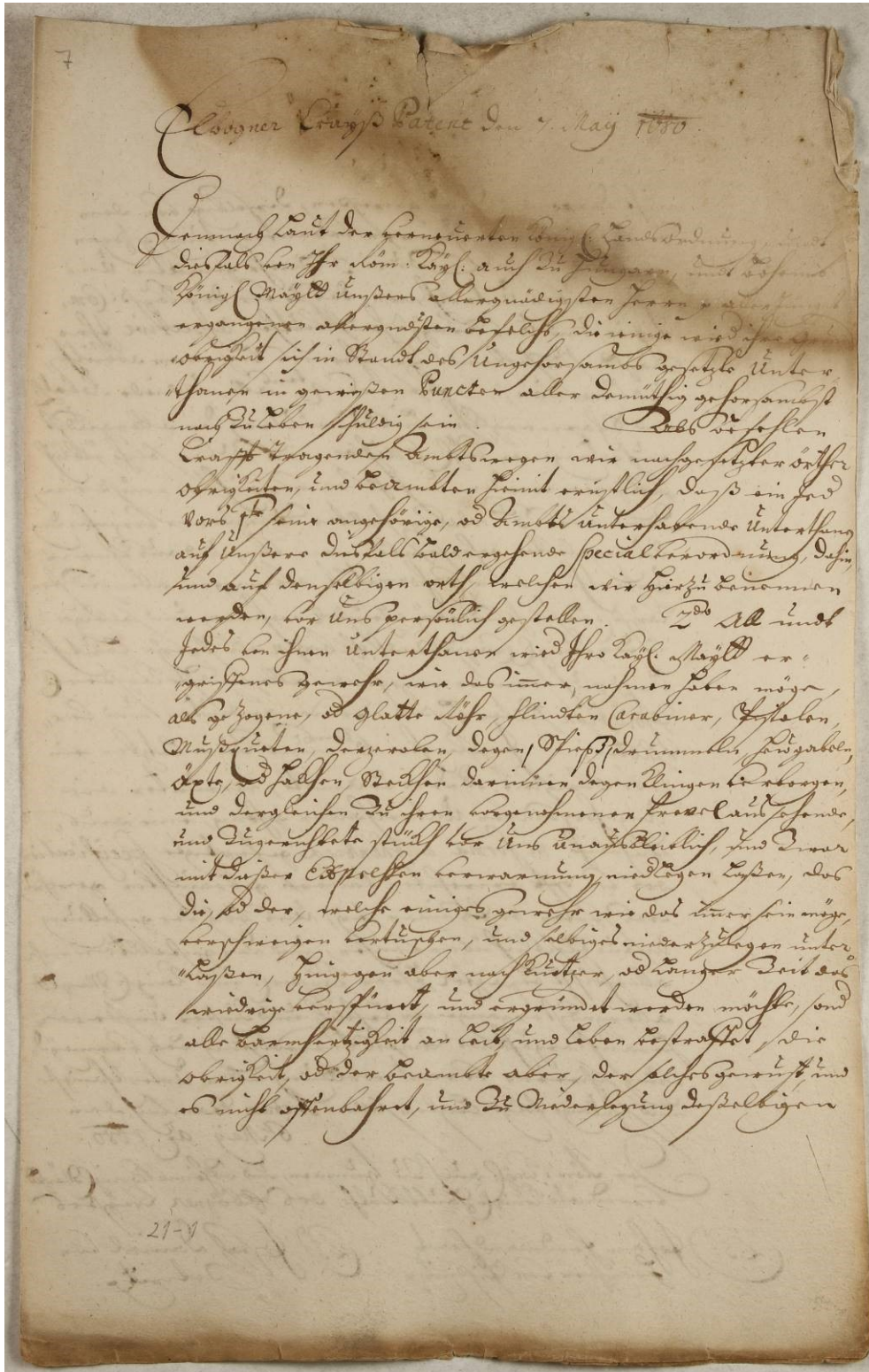
SVÁTEK, Josef. Povstání lidu selského v Čechách roku 1680. Vojenský historický ústav [online]. [cit. 2016-08-12]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/exhibit/svatek-josef-povstani-lidu-selskeho-v-cechach-roku-1680/>

Great Comet of 1680. Wikipedia, the free encyclopedia [online]. [cit. 2016-08-13]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Comet_of_1680

Václav Kaplický. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2016-08-28]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=502&hl=kaplický+>

Přílohy

Příloha č. 1: Kopie Loketského patentu. Originál je uložen v SOA v Plzni, pracoviště Klášter, fond Vrchní úřad Ostrov, inv. č. 71, sign. I R4, kart. 250.

Albanyer (reiß) Patent
auf
Julien
Linnig.
Ober Rode
Elton Rofte
Ottomig.
Gfall
Vollkommen
Grafen
Callinig.
König (reiß) Patent
König (reiß) Patent

21-3

Handwritten text in cursive script, likely a signature or date, possibly reading "Königsberg, den 10. 10. 1780." followed by a name.

Handwritten text in German, likely a list or record. The text is written in a cursive script and is arranged in several columns. The central part of the page features a heading:

Verzeichnis der Circulo
der in der Landeshauptstadt
Lehrerinnen gemeinlich
haben.

The surrounding text includes names and possibly dates, such as "1785", "1786", "1787", "1788", "1789", "1790", "1791", "1792", "1793", "1794", "1795", "1796", "1797", "1798", "1799", "1800", "1801", "1802", "1803", "1804", "1805", "1806", "1807", "1808", "1809", "1810", "1811", "1812", "1813", "1814", "1815", "1816", "1817", "1818", "1819", "1820", "1821", "1822", "1823", "1824", "1825", "1826", "1827", "1828", "1829", "1830", "1831", "1832", "1833", "1834", "1835", "1836", "1837", "1838", "1839", "1840", "1841", "1842", "1843", "1844", "1845", "1846", "1847", "1848", "1849", "1850", "1851", "1852", "1853", "1854", "1855", "1856", "1857", "1858", "1859", "1860", "1861", "1862", "1863", "1864", "1865", "1866", "1867", "1868", "1869", "1870", "1871", "1872", "1873", "1874", "1875", "1876", "1877", "1878", "1879", "1880", "1881", "1882", "1883", "1884", "1885", "1886", "1887", "1888", "1889", "1890", "1891", "1892", "1893", "1894", "1895", "1896", "1897", "1898", "1899", "1900".

1680 - 7. Mai

7. Mai 1680.

Wohl und Wohlgebohrner Reichs Ruff
Ernlich: Vorgerichtender Herr Herr.

Demnach gestoren abgemachten obliche Forderungen vom
 Landt nach der Einverleibung abgetragen, und
 desfalls von bey Eurer hochwürdiglichen Runder
 gerichten nach dem mit den Forderungen, als haben
 die selben gestoren mit dem Landt Rundergerichte eine
 supplication mit unserer bewilligung mit davor
 setzen lassen, in welchem inseriert worden,
 das der Subscribenten vom Landt Civil
 oder Städt, nach welcher die abgetragenen
 gleich wie die Bürger bey der Stadt für sich
 schreiben, falls beygelegt, und Eingeleit zu
 dem dem memorial für die hochwürdiglichen Runder
 abgetragenen werden: In diesem ist nun
 nicht verifiziert bin, ob die abgetragenen
 Forderungen in diesem ist dem gestorten proposito
 zu bleiben, und die supplication dem Landt
 Civil für die hochwürdiglichen Runder mit dem
 von uns. Als obersichliche Forderungen
 dem nach die Copia nach dem Titel hiermit bey
 gegeben, und die Originalen, welche
 für die hochwürdiglichen Runder die Forderungen haben
 und abtragen wollen. Obgleich also bey so
 gehalten haben diese werden abgetragenen werden
 wie nach und nach werden dem Titel Forderungen
 sein werden, von dem den angefangen, und die
 abgetragenen sind nach dem Titel wieder der
 Forderungen Obgleich verbunden haben, gegeben,
 und die Forderungen geben dem nach,

1680
 [Signature]

Herzoglich-Sachsen-Weimarer Hof
den 7. May 1780.

Es ist uns durch den hiesigen Residenten zu er-
fahren worden, dass mehrere der hiesigen in gleicher Manier
des unterzeichneten gehalten sind, dass eben die T
als vorhin das hiesige hiesige müssen gewesen
sein, welches da es nicht mehr, sondern es ist
hiesigen neuen hiesigen hiesigen, der hiesigen
hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen
Es ist uns durch den hiesigen Residenten zu er-
fahren worden, dass mehrere der hiesigen in gleicher Manier
des unterzeichneten gehalten sind, dass eben die T
als vorhin das hiesige hiesige müssen gewesen
sein, welches da es nicht mehr, sondern es ist
hiesigen neuen hiesigen hiesigen, der hiesigen
hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen

Es ist uns durch den hiesigen Residenten zu er-
fahren worden, dass mehrere der hiesigen in gleicher Manier
des unterzeichneten gehalten sind, dass eben die T
als vorhin das hiesige hiesige müssen gewesen
sein, welches da es nicht mehr, sondern es ist
hiesigen neuen hiesigen hiesigen, der hiesigen
hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen
Es ist uns durch den hiesigen Residenten zu er-
fahren worden, dass mehrere der hiesigen in gleicher Manier
des unterzeichneten gehalten sind, dass eben die T
als vorhin das hiesige hiesige müssen gewesen
sein, welches da es nicht mehr, sondern es ist
hiesigen neuen hiesigen hiesigen, der hiesigen
hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen hiesigen

Herzoglich-Sachsen-Weimarer Hof
den 7. May 1780.

Herzoglich-Sachsen-Weimarer Hof
den 7. May 1780.
J. Bismarck
Bismarck

#

Ich bin durch Hoffschneidmeyer
Hilf getrieben worden

Ich bin durch Hoffschneidmeyer
Hilf getrieben worden
gelogte specification

Ich bin durch Hoffschneidmeyer
Hilf getrieben worden
gelogte specification
wäre hiezu das ganze zu Mangel
und gelogt, was diese specification
ob sie get. fünf oder sechs, künstlich
nach einiger angelegenheit, was
was zu jener Zeit, polizeu
wunder was dieser weg, dem
General geschrieben, liegt
eine copy im geschlossenen
Kasten.

Im Jahr 1700 wurde ich noch auf
Catholisch gelehrt, ich habe nicht
kann wohl ersehen ob d. d. d. d. d.
wird, zu gleich zu dem was
in dem Keller im Lager, darinnen
auf der Festung dem d. d. d. d. d.
Jahre 1700, wurde. ¹⁷⁰⁰

Monat März 1700
Mofen, 16. Mai d. d. d. d. d.
1700
Johann von Thronach

ARCHIV
JEHO EXCELLENCE HRABĚTE ČERNINA
V JINDŘICHOVĚ HRADCI.

	Mit Quete	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	Quete 100%	
Don't Amours										
Julien de Saint Sagarde Ruffon Joseph Goussier										
En Suisse										
Hilary de Saint Ruffon										
Martin de Saint Ruffon										
En France										
Georges de Saint Ruffon										
Amours										
Julien de Saint Sagarde Ruffon Joseph Goussier										
En France										
Louis de Saint Ruffon										
Jean de Saint Ruffon										
Jean de Saint Ruffon										
Mathieu de Saint Ruffon										
Jean de Saint Ruffon										
En France										
Jean de Saint Ruffon										
Georges de Saint Ruffon										
Martin de Saint Ruffon										
Jean de Saint Ruffon										
En France										
Jean de Saint Ruffon										
Mathieu de Saint Ruffon										
Georges de Saint Ruffon										
Jean de Saint Ruffon										
1 2 10 2 1 1 2 - - 3										

Die hoch- und wohlgebohrnen Graff
Johann Georg von Gersdorff

ARCHIV
JEHO EXCELLENCE HRABETE ČERNINA
V JINDŘICHOVÉ HRADCI.

Die hoch- und wohlgebohrnen Graff
Johann Georg von Gersdorff. und des von Ihro Kayl. und Roml.
Majest. allen gnädigsten Herrsch. allen gnädigst substituirt
Sehr löbl. Commissariat zur Hoffsch. habe ich die
mit aller Sorg und Vermeidung Leib und Leben
sich angeordnet, und sei alles gewöhnlich, was gewöhnlich
uns gemeinlich worden, den 15. May 1717. in
Lautz in der Stadt Mollnig ablag. Ich habe mich
zu dem nicht allein, sondern auch durch meine
und Beamten, die die Sache, Hoffsch. betreffen. und
es alles sein, das befohlen wurde, ja auch selbst
auf dem Lande, die ich im vorigen Jahre
nicht allein, nicht durch andere, nicht zu
verweilen, und nicht zu verweilen: was aber

Die gewöhrte (auf welche jedes Bauwerk nahmben nottret
ist) abgelegt worden, zugeht ob die zoberige
letzte specification, dabeyh geforsambt.
Die dreyen habe weil die obrigkeitliche Comitee
wan die zucht Comitee, die von gültten, und nott
wendig gewöhrte habe müssen, so wohl auch in den
Mayersephen die sachen, ob ihnen poligob zur
gelaß die hantel gestattt worden. Doyten
wan in dem fall die sache Comission
weiter weg d. g. die bestellen sat, wordt
ich die g. bestell geforsambt. erwacht.
die hantel.

17. May 1680

Wład. Michał. Malinicki Przen. Sienicki. Szlacha
Dziękuję ci za Dobraćm. wyśłał, a Muzad.
Krawczyński gościć za ty Muzad.

1880. r. 26. K. 1. 100

Wład. Michał. Malinicki
10. K. 1. 100. 1880

Wład. Michał. Malinicki
Muzad. 100

1880 za Jan. Febr. Martis. Dobraćm. zom. 100. w. 100.
woda. przed. 100. 100. 100. 100. 100.

1880. 10. K. 1. 100. 1880. 100. 100. 100.
Dobraćm. 100. 100. 100. 100. 100.

100. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100.
Dobraćm. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100.

100. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100.
Dobraćm. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100. 100.

Numero 19. Anno 1680. den 10. May.

Extract-Schreiben auß unterschiedlichen Orten.

Praag vom 28. Aprill. Künfftigen
Donnerstag ist die Kaiserl. Raif nach
Bartowitz (allwo Ihre Kaiserl. Mte.
sich nur etliche Tag verweilen/ und fol-
gends wider anhero verfügen wollen)
fest gestellt worden. Der suspendierte Hof-Cammer-
Præsident laßt alle Hauf-Mobillien auß seiner vortz-
gen Wohnung in sein eigene Behausung überbringen/
und macht sich gefaßt/ seine Verantwortung zuverfas-
sen/ allermassen noch dise Woche das Judicium delega-
tum sich eröffnen/ und man ihme die nunmehr außge-
arbeitete Artickel communicieren wirdt: Obwol derselbe
seinem Vorgeben nach/ sich allerdings getrauet/ seine
Unschuld gnugsam darzuehun/ und zu remonstrieren/
daß er in Ihrer Kaiserl. Mte. Dienst/ besonders in sei-
ner Cameralischen Administration die geringste Unereü-
nit begangen hätte/ hat man doch genugsame Docu-
menta herfür gezogen/ krafft deren klar erwisen wirdt/
daß er unterschiedliche Schuld-Obligationes an sich
gehandelt/ die Creditoren mit einer geringen Summa
contentiert/ gleichwol aber die völlige Summa in die
Rechnung eingeführt. Ihre Kaiserl. Mte. seynd aller-
dings dahin gesinnet/ eine Kriegs-Cassa/ welche von
der

der Kaiserl. Hof-Cammer independent sein solle/ aufzurichten/ auß welcher alle Kriegs-Nothwendigkeiten/ und dan die Bezahlung der verordneten Interteniments-Gage verschafft werden sollen. Der Prinz Hermann von Baaden hat allbereits die Kaiserl. Expedition an die Nider-Sächs. Fürsten/ unnd auch an dem König in Dänemark erhalten/ unnd stehet fertig/ seine Käuff dorthin zubeschleunigen/ auch wirdt derselbe zu allen andern Churfürsten sich verfügen/ und des Königs in Franckr. Absehen zu hindern suchen. Das Gouverno der Span. Niderlanden ist dem Erb-Prinzen von Neuburg/ auf Einrathen dises Hofes/ aufgetragen worden. Die aufrührischen Bauren hat man noch nit gänglich stillen/ unnd zu dem vorigen Gehorsam bringen können/ begehren inständig/ daß durch die Kais. Autorität ihre angebrachte Gravamina erörtert/ und moderiert/ und damit sie aber gleichwol in die Forcht gebracht werden möchten/ hat der Hr. Gen. Harrant zween von den Rädelführern nach kurz gemachtem Proceß/ neben einem Graf Czerninischen Hauptmann/ durch den Strang hinrichten lassen. Bey Neyr. es haben etliche Harzantische Compagnyen mit den aufrührischen Bauren geschlagen/ unnd seynd bis 30. Bauren nidergemacht/ vil verwundet/ und die übrigen flüchtig worden/ nit weniger ist zu Welmick ein vermöglicher Baur/ so 6. Sprachen/ unnd darunder guet Fransösisch reden können/ als ein Aufwickler/ geheneckt worden. Die Türcken rüsten sich zu einem frühen Feldzug/ und machen grosse Kriegs-verfassungen in Moldau/ unnd laut der Rundschaften Aussag/ seye es eintweder auf Keissisch Lemberg/ oder vilmehr auf Kiow angesehen. Der König in Polen hat an seinem hier anwesenden Gesandten so vil berichtet/ daß der König in Franckreich auf einem an ihme abgefertigten expressen Currier so weit sich erklärt und versprochen/ sowol das Röm. Reich/ als alle Kaiserl. Erblanden mit keinem Krieg unnd der währendem Türcken-Krieg zubeschwären/ doch dergestalten/ daß
Ihre

Ihre Kaiserl. Mt. ein Offensiv-Allians mit dem Königreich Polen
schliessen solten.

Ober-Rheinstrom vom 29. dito. Es will verlauten/ ob solten die
Fransosen in der Under-Pfalz einiges Vorhaben ins Werck stellen
wollen/ weil der Churfürst daselbst ein gewisse Anzahl Pferde/ so sie
zum Kriegs-Wesen brauchen wollen/ durch sein Land nit Zollfrey
will durchgehen lassen. Das Hanauische Stättlein Buschweiler soll
befestiget/ und die Krufften zu Liechtenberg/ darinn die Gräff. Ha-
nauischen Leichen gelegen/ zu einem Pulver-Thurn gemacht werden.
Die zu Neß gelegene Bölcker sind an der Saar in die neuen Fes-
stungen gezogen. Die Reüterey im Elsass hat Befelch/ sich allzeit
zum Aufbruch fertig zuhalten. Aus Mastrich ist vil Gelt in Fässern
nach Breyssach geführt worden. Von Paris hat man/ das der Hr.
von Villars/ Fransöf. Abgesandter am Span. Hof/ befelcht seye/
sich wider zuruck zu begeben/ wann der König in Spanien ihn nit in
alle Rechte/ Ansprüche und Vorzüge/ die er vor disem gehabt/ ein-
setzen wolle.

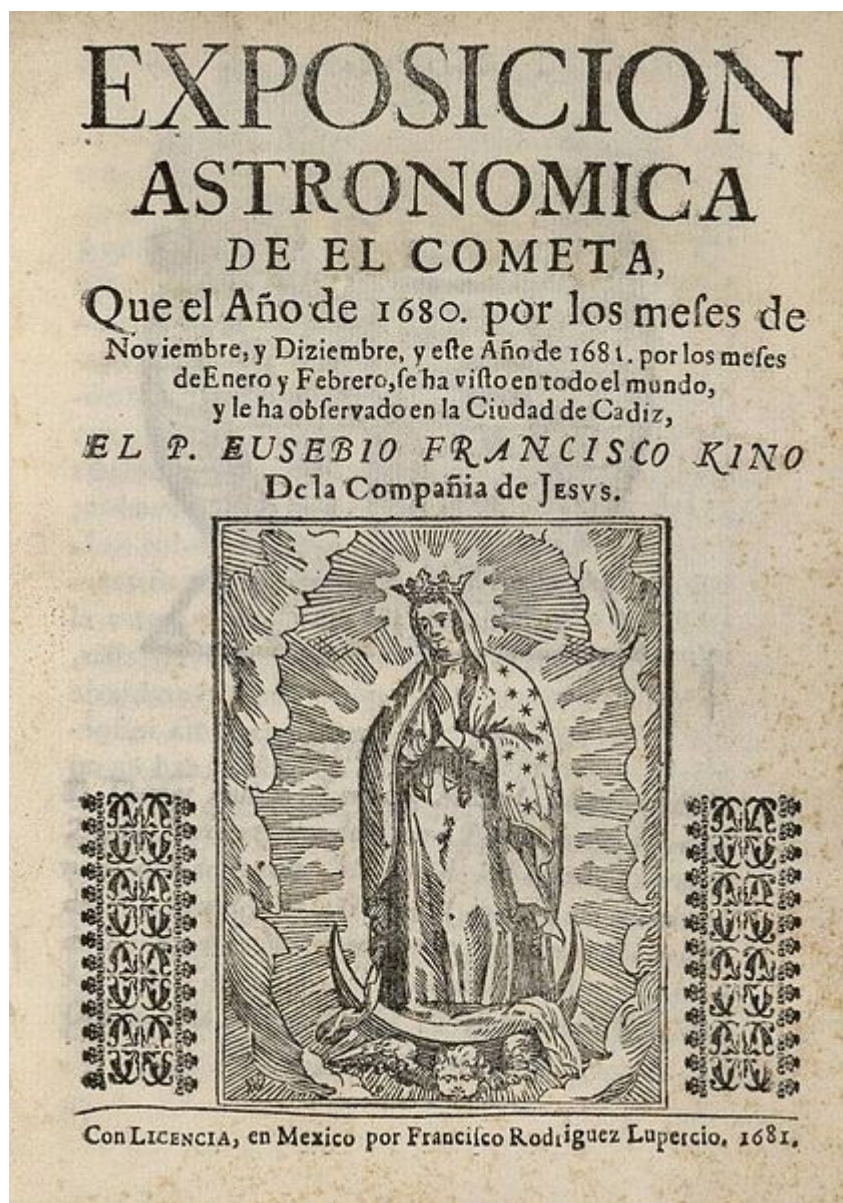
Praag vom 1. May. Die Contagion greiffet zimlicher massen/
besonders in der Alt- und Neustatt allhier ein/ und weilen auß desß
Fransöf. Gesandtiens Behausung zwey francke und inficierte Per-
sonen in das Lazareth abgeführt worden/ darff er den Kaiserl. Hof
nit frequentieren/ und hat underdessen sich hinauß auf etlich Meyl-
wegs von hier begeben: dessen aber alles unangesehen/ wollen Ihre
Kaiserl. Mt. fürnemlich aber wegen der bevorstehenden Gefahr desß
in disem Königreich inmerfort anwachsenden Aufruhrs der Under-
thanen sich zu keiner Abtraiß resolvieren. Vorbesagter Fransöf. En-
voy last sich verlauten/ das weilen er vermercken muß/ das man ih-
me bezüchtiget/ als ob durch ihme der Dauren Aufstand und Unge-
horsam herrühre/ und verursacht worden seye/ er derentwillen über
dergleichen Calumnien und ihme allerdings præjudicierliche Spar-
gamens

gamenta bey Ihro Kaiserl. Mt. die behörige Satisfaction suchen
wolle. Der Graf von Thun ist zum Kaiserl. Envoy nach dem Kö-
nigl. Engl. Hof denominiert worden. Sonst hat der hier anwesende
Engl. Envoy mehrmalen im Namen seines Hrn. Principalen Ih-
ro Kaiserl. Mt. versichert / daß derselbig willig unnd bereit seye / die
vorhin schon vorgetragene Defensiv- ja auch Offensiv-Allians mit
Ihrer Kaiserl. Mt. und dem Reich so weit zuschliessen / daß auch die
Hrn. Gen. Staaden auß Holland zu solcher Allians gezogen wer-
den möchten. Im Fall nun der König in Frankreich von den Fri-
dens-Contraventionibus und anderen wider das Röm. Reich praec-
ticierenden schädlichen Attentaten nicht abstecken werde / seynd Ihre
Kaiserl. Mt. intentioniert / gegen dem künfftigen Winter nach Ke-
genspurg sich zuverfügen / unnd die Churfürsten dahin zuberueffen.
Dem gewestten Hof-Cammer-Präsidenten Grafen von Sinszen-
dorff ist per Decretum insinuiert worden / morgen vor dem Judicio
delegato zuerscheinen / und seine Defensionalia die wider ihme
verfaßte Puncta vorzukehren.

E N D E.

Příloha č. 8: Kopie titulní strany pojednání o pozorování komety v roce 1680.

Das Rumburger Würfelspiel.

„Na wartet, ihr Kacker, der Harrant kommt!“
So drohen die Mütter, wenn Güte nicht frommt,
Den Jungen bei uns im Niederland.
Ei seht, wie kriegen sie Art und Verstand!
Ja, ja: Der Harrant! So wirkt er fort
Als Kinderschreck an manchem Ort.
Wer ist der Harrant, der Rangen zähmt,
Des Name schon die Wildsten lähmt,
Daß ohne Murren und stillem Fluchen
Sie Schutz bei Mutters Schürze suchen?
Seine Gnaden, Feldmarschall-Lieutenant,
So war Christoph Harrant's Titel und Stand.
Was hat er getan, der Herr General
In Deuttschböhmens schönem Mandautal? —
Er hat die entrechteten Bauersleute
Seinen Soldaten gegeben als Beute,
Er ließ sie leben auf Diskretion,
Kurierend die Bauern-Rebellton.
Die Rädelesführer, die sich geweigert,
Als Fronvögte Zins und Robot gefseigert,
Die ließ er wie Hasen in Schlingen fangen,

Zu Hainspach hat er sie aufgehangen.
Zuvor in den Rumburger Schloßhof gebracht,
Rieß er sie knien Tag und Nacht.
Sie mußten mit aufgehobenen Händen
Bitten und beten — kein Pfaffe mochts wenden —
Sie sollten zu denen um Gnade stehen,
Für die sie ackern, säen und mähen,
Wild treiben, fischen und Bauholz schlagen
Mußten und noch den Zehent ertragen!
Als Krönung dieser Christenmoral
Macht einen Spaß der Herr General.
Zwei Bauern läßt er — Vater und Sohn —
Zur Warnung vor künftiger Rebellion
Ums Leben würfeln. Der soll's gewinnen,
Dem die meisten Augen vom Becher rinnen.
Dem Vater, auch als Rebell geehrt,
Wird vor dem Sohne der Vortritt gewährt.
Man zwingt ihm den Becher in die Hand,
Die Würfel rollen in den Sand —
„Elf Augen!“ ruft der General,
„Na Junge, wirf zwölf! Sie enden die Qual!“
Da steht seine Mutter, da jammert sein Schatz —
Soldaten jagen sie vom Platz.
Stumm nimmt der Sohn den Becher zur Hand.
„Zwölf Augen!“ Ohnmächtig liegt er im Sand.
Als ihn das Leben neu empfängt,
Sein Vater bereits am Galgen hängt.

Nun wißt ihr's, warum die Kinder flennen,
Hör'n sie bei uns den Harrant nennen.
Erzähl'ts auch denen, die jederzeit
Schwachen von guter, alter Zeit!
Sag'ts auch jenen, die Christum lieben:
So hat man's im Namen Gottes getrieben.